

วารสาร **JMBR**

มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 3088-2591 (Online)

JMBR

vol.5 NO.2 July - December 2025

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (2025) : กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 3088-2591 (Online)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2568

Vol.5 No.2 July-December 2025

• วัตถุประสงค์

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยและตีพิมพ์บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ศาสนศึกษา และพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือการประยุกต์พุทธศาสนากับสาขาวิชาอื่น เช่น การศึกษา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การพัฒนาสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน บทความทั้งหมดจะต้องเกี่ยวข้องกับการสอน และการวิจัยทางพระพุทธศาสนา ใน 2 กลุ่มประกอบด้วยกลุ่มที่ 1 พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ได้แก่ หลักพุทธธรรม การวิเคราะห์หลักพุทธธรรม และกลุ่มที่ 2 พุทธศาสนาประยุกต์ หมายถึง การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

วารสารมีกระบวนการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนตีพิมพ์ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ทั้งนี้บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงานที่จัดทำวารสาร ส่วนบทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายในหรือนอกหน่วยงาน ที่จัดทำวารสารที่มีความเชี่ยวชาญในสาขา และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์

• กำหนดการเผยแพร่วารสาร (Publication Frequency)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ เป็นราย 6 เดือน

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

• เจ้าของ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

Email: mcujsothorn@gmail.com

<http://sothorn.mcu.ac.th>

• **ที่ปรึกษาวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์**

พระครูปริยัติวรณารณ, ผศ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พระครูวิมลปริยัติบัณฑิต, ผศ. ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Editor-in-Chief)**

ผศ. ดร.จตุพล พรหมมี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **กองบรรณาธิการ**

รศ. ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ. ดร.อานวย ปาอ้าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

ผศ. ดร.บุญรอด บุญเกิด

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ผศ. ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ผศ. ดร.สมชาย ดำเนิน

สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย

ผศ. ดร.ฤทธิ์ทัต ศรีอร่าม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ผศ. ดร.บุญยอด ศรีรัตนสรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

ดร.สกุล อ้นมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

พระพรหมพิริยะ ถาวโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ดร.พรภิรมย์ ยอดบุญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

รศ. ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

รศ. ดร.สมชัย ศรีนอก

รศ. ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

รศ. ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

รศ. ดร.กฤต ศรียะอาจ

ผศ. ดร.ธวัชชัย สมอเนื่อ

ผศ. ดร.มัน เสือสูงเนิน

ผศ. ดร.อดุลย์ คนแรง

พระมหาเกษมณินต์ เสฎฐเมธี, ดร.

พระครูปลัดวิมลปริยัติวัฒน์, ดร.

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย**

ศ.กิริติ บุญเจือ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

รศ. ดร.สุวิญ รักษ์ตย์

รศ. ดร.ภาสกร ดอกจันทร์

รศ. ดร.เสาวณิต วิงวอน

รศ. ดร.ศานติ ภัคดีคำ

รศ.สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล

ผศ. ดร.รสริน เจริญไธสง

ผศ. ดร.ยศธร ทวีพล

ผศ. ดร.เอกชัย ไชยดา

ผศ. ดร.ไชยะ เทพา

ผศ.ชัตติยา ชัตติยวรา

พระมหาโยธิน มาศสุข, ดร.

ดร.ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชรินทร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชรินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชรินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชรินทร์

• ฝ่ายประสานงานและจัดการ

• พิธีกรอักษร

พระพงษ์ศักดิ์ ขนติโพล, ดร.

พระครูสังฆรักษ์สรวงศ์ นาสีโล

พระเอนก คุณวุฒโฒ

ผศ.สมภาพ สายหยุด

ดร.นิรมล ตรีตราเพชร

พระครูสังฆรักษ์วิชิตกร ธีรจิตโต, ดร.

พระมหาสหาย กนตธมโม

พระมหาปิยะ ปิยวฑฒโน

ผศ. ดร.เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์

นางน้ำทิพย์ มั่งคั่ง

• งานสมาชิก

พระมหาเกรียงไกร กิตติปัญโญ

นายสมศักดิ์ ธรรมศร

นางสาวนฤมล โพธิ์ทอง

• บันทึกข้อมูล

นางกาญจนา เชี่ยวชาญ

นางวลัยพรรณ ไชทอง

นางสาวสุธิดา ทองอินทร์

นางสาววารุณี กราบตุ้ม

• งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

• นิติกร

นายสมศักดิ์ ทารินทร์

นายไพสม สายหยุด

นายปัญญา โพธิ์ทอง

• ภาพ/ศิลปะ

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

ดร.สิทธิกร พันศิริ

- ออกแบบปก

พระพรหมพิริยะ ถาวโร, ดร.

- จัดรูปเล่ม

ดร.พรภิรมย์ ยอดบุญ

- สำนักงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0 3882 1119

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) มีบทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ จำนวน 9 เรื่อง ดังนี้

1) เรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดย วิภาวดี วงศ์สุริยา และภวนัย สุวรรณธารา มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

2) เรื่อง ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย โดย ศรุษยา สุขภูมิรินทร์ และนางลักษณ์ ใจฉลาด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย

3) เรื่อง กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปะขาว: การบูรณาการผ่านพลังบวร โดย พระภัทรารุจ ภัทรเดชวิชญ์, พระอุดมบัณฑิตสีไม้ และขวัญชนก เหล่าสุนทร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยว และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปะขาว จังหวัดอ่างทอง

4) เรื่อง ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง โดย พระสิทธิชัยรินฤทธิ์, ขวาล ศิริวัฒน์ และสุวัฒน์ รักขันโท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เพื่อพัฒนาระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อทดลองระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ และเพื่อประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์

5) เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดย พระมหาสทพล ชุมภู, ณณณีย์ ศรีสุข และพระครูสุตชยาภรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เพื่อวิเคราะห์การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และเพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

6) เรื่อง รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดย ไพรวลย์ ใจห่อ, ณณณีย์ ศรีสุข และพระครูสุตชยาภรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเตรียมความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และเพื่อเสนอรูปแบบ การเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธ ในการรับรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของตำบลท่าผา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

7) เรื่อง การพัฒนากิจการและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดย พระมหาอมร อมโร, พระครูสิริธรรมบัณฑิต และณณณีย์ ศรีสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาการพัฒนากิจการและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และเพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

8) เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดย พรภิรมย์ ยอดบุญ, พระครูปลัดวิมลปริยัติวัฒน์ วงศ์กันทรภักย์, พระครูปลัดวิสุทธิวรธน์ ชาวเวียง, องปลัดศราวุธ จันทนะ และรวีวรรณ วงศ์เดชาพันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี เพื่อเปรียบเทียบปัจจัย ที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี และเพื่อนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษา ต่อระดับปริญญาตรี โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4

9) เรื่อง พัฒนาการเนยยัตถะและนิตตถะ โดย ไทย์ชนินทร์ มีสุวรรณ, มนตรี ลีระโรจนานันท์ และองปลัดศราวุธ จันทนะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและพัฒนาการของแนวคิด “เนยยัตถะ- นิตตถะ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า ผลงานวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตพล พรหมมี

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	I - VI
บทความวิจัย	
การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 วิภาวดี วงศ์สุริยา และภูวนัย สุวรรณธารา มหาวิทยาลัยกรุงเทพสุวรรณภูมิ	130 - 143
ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย ศุภชยา สุขภูมิรินทร์ และนางลักษณ์ ใจฉลาด คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม	144 - 158
กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปะขาว: การบูรณาการผ่านพลังบวร พระภัทรารุจ ภัทรเดชาวิชัย, พระอุดมบัณฑิต สีไม้ และขวัญชนก เหล่าสุนทร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	159 - 172
ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง พระสิทธิชัย รินฤทธิ์, ชวาล ศิริวัฒน์ และสุวัฒน์ รักขันโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	173 - 187
แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระมหาสหพล ชุมภู, ณฤณีย์ ศรีสุข และพระครูสุตชยาภรณ์ วัดสุทธิจิตตาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	188 - 202
รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไพรวลัย ใจกล้า, ณฤณีย์ ศรีสุข และพระครูสุตชยาภรณ์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	203 - 217

**การพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง 218 - 232**

พระมหาอมร อมโร, พระครูสิริธรรมบัณฑิต และณณณีย์ ศรีสุข

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร 233 - 247
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พรภิรมย์ ยอดบุญ, พระครูปลัดวิมลปริยัติวัฒน์ วงศ์กันทรากัย, พระครูปลัดวิสุทธิ

วรรณ ขาวเวียง, องปลัดศราวุธ จันทนะ และรวีวรรณ วงศ์เดชาพันธ์

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดวีระโชติธรรมาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

วัดเขตรนาบุญญาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

บทความวิชาการ

พัฒนาการเนยยัตถะและนีตัตถะ 248 - 260

ไวยุทธินันท์ มีสุวรรณ, มนตรี สิริโรจนานันท์ และองปลัดศราวุธ จันทนะ

วัดสร้อยทอง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วัดเขตรนาบุญญาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2
Administration In Accordance with Good Governance of School
Administrators Bang Phli Group 1, Samut Prakan Primary
Educational Service Area Office 2

¹วิภาวดี วงศ์สุริยา และ ²ภูวนัย สุวรรณธรา

¹Wipawadee Wongsuriya and ²Phuwanai Suwantara

^{1,2}มหาวิทยาลัยกรุงเทพสุวรรณภูมิ

^{1,2}Bangkok Suvarnabhumi University, Thailand

Email: phink179@gmail.com

Received April 11, 2025; Revised May 28, 2025; Accepted June 28, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูกลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำนวน 186 คน สุ่มตัวอย่างโดยวิธีแบ่งชั้นภูมิ โดยเทียบสัดส่วนประชากรและกลุ่มตัวอย่างตามรายโรงเรียนและสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบสมมติฐาน คือ การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าค่าเฉลี่ยเป็นอันดับแรก คือ หลักความคุ้มค่า รองลงมา คือ หลักคุณธรรม อันดับสุดท้าย คือ หลักการมีส่วนร่วม

2. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การบริหารงาน; หลักธรรมาภิบาล; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research aimed to study the administration based on the principles of good governance among school administrators and to compare the administration practices in accordance with good governance principles among school administrators in Bang Phli Group 1 under the Samut Prakan Primary Educational Service Area Office 2, classified by gender, educational level, position, and work experience. The research employed a survey design. The study area was Bang Phli Group 1 under the Samut Prakan Primary Educational Service Area Office 2. The sample consisted of 186 teachers in Bang Phli Group 1, selected using stratified random sampling by proportion and simple random sampling across schools. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using basic statistics, including percentage, mean, and standard deviation, as well as inferential statistics, namely the t-test and one-way analysis of variance (ANOVA).

The findings revealed that:

1. Overall, the administration of school administrators based on the principles of good governance in Bang Phli Group 1 under the Samut Prakan Primary Educational Service Area Office 2 was at a high level. Considering each aspect, the highest mean score was found in the principle of efficiency, followed by the principle of morality, while the principle of participation ranked the lowest.
2. The administration based on the principles of good governance, when classified by gender, educational level, and position, showed no statistically significant differences. However, when classified by work experience, statistically significant differences were found at the .05 level.

Keywords: Administration; Good Governance; Administrators

บทนำ

ธรรมาภิบาล (Good Governance) ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายว่า เป็นกรอบการบริหารที่สำคัญของภาครัฐในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย แผนพัฒนา และกลไกการบริหารที่ยึดโยงกับหลักจริยธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และประชาชน โดยราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายว่า “ธรรมาภิบาล” เป็นวิธีการปกครองที่ยึดมั่นในระบบบริหารจัดการที่ดี ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

อย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้องค์กรสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง มีเสถียรภาพ และยั่งยืน (ขนิษฐา ศรีปันแก้ว และวาสนี วิเศษฤทธิ์, 2560) ลักษณะเด่นของธรรมาภิบาล เกี่ยวข้องกับความสุจริต ความรับผิดชอบ การคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม การลดอำนาจการควบคุมจากส่วนกลาง และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการตรวจสอบได้และการดำเนินงานอย่างเสมอภาคเท่าเทียม หลักการเหล่านี้มีส่วนช่วยยกระดับการบริหารจัดการของสถาบันต่าง ๆ ให้มีความน่าเชื่อถือ ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาในระดับชาติ และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับสากล (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2560)

นโยบายของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องการพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความตระหนัก และสำนึกในความสุจริต ความเป็นชาติไทย สามารถปฏิบัติตนได้ตามหลักปรัชญาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสมานฉันท์ สันติวิธี ดำเนินการภายใต้วิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเอกชนหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานทางการศึกษา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความเป็นปกติสุข เป็นพลเมืองดีของสังคม บูรณาการการขับเคลื่อนงานป้องกันการทุจริต ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) และสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) โดยยึดถือความสุจริตเป็นที่ตั้ง ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกันหลายมิติทั้งด้านการเมืองสังคมและการบริหาร หากข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐขาดจิตสำนึกในหน้าที่ที่จะปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม มีการใช้อำนาจทางราชการโดยมิชอบ ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง และพวกพ้องเหนือผลประโยชน์ส่วนรวมย่อมส่งผลกระทบ และสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติและ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้จัดทำโครงการบูรณาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและธรรมาภิบาล ในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” กิจกรรมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุจริต ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เพื่อการปลูกฝัง สร้างจิตสำนึก (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2, 2566)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2, 2566) มีสถานศึกษาในสังกัด จำนวน 71 แห่ง ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางพลี อำเภอบางบ่อ และอำเภอบางเสาธง และสามารถแบ่งกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนเป็น 5 กลุ่ม โรงเรียน ได้แก่ บางพลี 1 บางพลี 2 บางบ่อ 1 บางบ่อ 2 และบางเสาธง โดยกลุ่มบางพลี 1 โดยมีโรงเรียนในสังกัด 12 โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวจึงได้จัดทำโครงการบูรณาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและธรรมาภิบาลในสถานศึกษา “ป้องกันการทุจริต” กิจกรรมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุจริต ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เพื่อการปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกการต่อต้านและไม่ทนต่อการทุจริตเพื่อกำหนดมาตรการแนวทางป้องกัน และแก้ไขปัญหาสู่การปรับ เปลี่ยนวัฒนธรรมและค่านิยมการสร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างจริยธรรม พร้อมปลูกฝังฐานความคิดแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตนกับผลประโยชน์ส่วนรวมในการปฏิบัติราชการ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2, 2566) จากการรายงานผลการดำเนินงาน

พบว่า งบประมาณมีจำกัด จึงไม่สามารถพัฒนาหรือจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลายตามบริบทของหน่วยงานได้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2, 2566) จากการสัมภาษณ์ครูกลุ่มบางพลี 1 พบว่า การพิจารณาความดีความชอบ มีความลำเอียงไม่เป็นธรรม ลักษณะการปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นการสั่งการจากระดับผู้บริหารลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา ขาดการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการคิดและการแก้ปัญหาาร่วมกันของบุคคลในองค์กร บุคลากรไม่ครบตามกรอบอัตรากำลัง ทำให้ไม่สามารถมอบหมายงานได้ตรงตามภารกิจของกลุ่มงานและความเหมาะสมของบุคคล มีปัญหาการบริหารที่ผิดพลาด นอกจากไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทางราชการแล้วยังเกิดความเสียหายต่อองค์กร ราชการ ตัวบุคคล ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น มีการร้องเรียน ฟ้องร้อง ขอลความเป็นธรรม ก่อให้เกิดความขัดแย้งในองค์กร ส่งผลต่อการปฏิบัติราชการ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของโรงเรียน (อารีย์ รมยสมิต, 2567)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์เพื่อนำไปเป็นข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

สมมติฐานการวิจัย

1. ครูที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 แตกต่างกัน
2. ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 แตกต่างกัน
3. ครูที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 แตกต่างกัน
4. ครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 แตกต่างกัน

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่องการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

ดริคเกอร์ (Drucker, 2013) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการวางแผนและการจัดการศึกษาของกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลพัฒนากระบวนการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จด้วยการบริหารงาน 4 ด้าน คือ กลุ่มบริหารวิชาการกลุ่มบริหารงบประมาณกลุ่มบริหารงานบุคคล และกลุ่มบริหารงานทั่วไปเพื่อเป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ และมีคุณภาพแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา

สัมมา ธรณิธย์ (2560) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการจัดการที่ผู้บริหารดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการศึกษา ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เน้นการวางแผน การควบคุม และการตัดสินใจอย่างมีระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

สุภัทสรานันท์ โพธิ์กัน (2561) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานในสถานศึกษาปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารที่ มุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้กับผู้เรียนให้ผู้เรียนได้ แสวงหาความรู้ ค้นหาความสามารถของตนเองตามความถนัดและความสนใจเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือการศึกษาต่อ และการบริหารสถานศึกษายังหมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาที่บุคลากรขององค์การหลายฝ่ายร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนา ผู้เรียนในทุก ๆ ด้านโดยมุ่งหวังให้บุคคลดังกล่าวเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การส่งเสริมให้บุคลากรภายในสถานศึกษาทำงานด้วยความมุ่งมั่นและมีเจตจำนงร่วมกัน โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานร่วมกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เต็มตามขีดความสามารถ และส่งเสริมคุณภาพทางวิชาการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2. ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542) กำหนดว่า ธรรมาภิบาล หมายถึง แนวปฏิบัติในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างรัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีความสามัคคี และร่วมกันขับเคลื่อนประเทศสู่ความยั่งยืน โดยสังคมที่มีธรรมาภิบาลจะมีคุณลักษณะของความยุติธรรม โปร่งใส และการมีส่วนร่วมซึ่งสะท้อนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม รัฐธรรมนูญ และบริบทโลกปัจจุบัน

ปริญญา ยกพล และศักดิ์พันธ์ ต้นวิมลรัตน์ (2566) กล่าวว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล หมายถึง วิธีการดำเนินการที่ดีในการจัดการองค์กรอย่างมีคุณธรรม มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีความรับผิดชอบ เพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่ประชาชน และมุ่งการจัดสรรทรัพยากรขององค์กรอย่างคุ้มค่า และเป็นระบบตามกฎหมาย ดำเนินงานอย่างเป็นระเบียบ มีประสิทธิภาพ เสมอภาค เป็นธรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ก่อให้เกิดการตอบสนองต่อความต้องการของส่วนรวม

สรุปได้ว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล หมายถึง การบริหารการจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีความรับผิดชอบ เพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่สังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน

3. องค์ประกอบของการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล

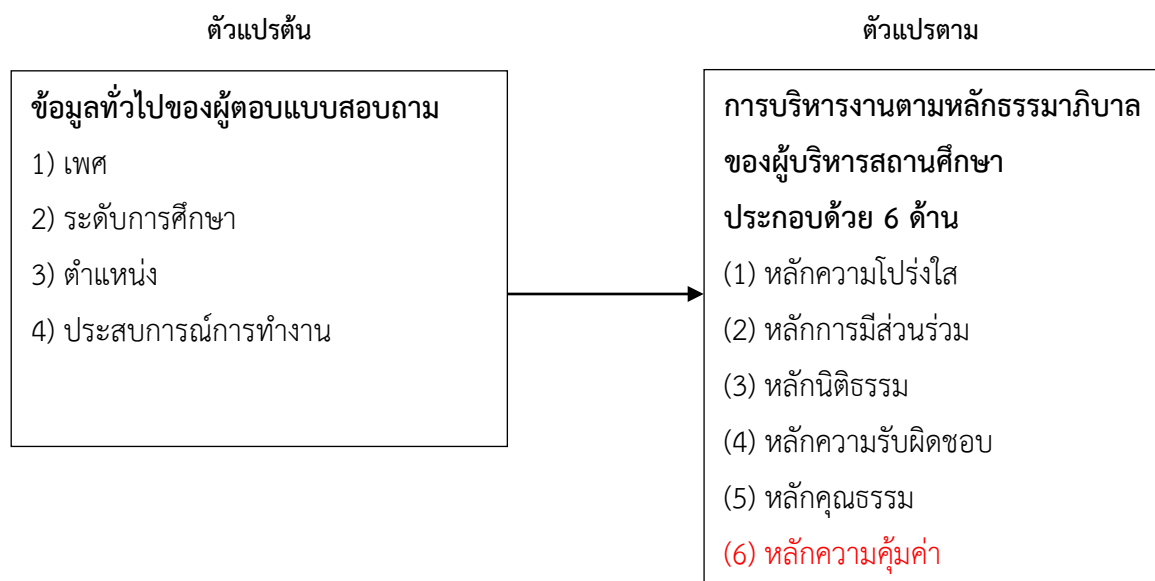
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542) ได้กำหนดองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ 6 ด้าน ดังนี้

1. หลักนิติธรรม (Rule of Law) การใช้อำนาจภายใต้กรอบกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ อย่างเที่ยงธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย
2. หลักคุณธรรม (Morality/Ethics) การปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีจริยธรรม ยึดหลักมาตรฐานทางวิชาชีพ และจรรยาบรรณของข้าราชการ
3. หลักความโปร่งใส (Transparency) ปฏิบัติด้วยความตรงไปตรงมา เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ที่จำเป็นและเชื่อถือได้ให้ประชาชนเข้าถึง ตรวจสอบ และรับทราบได้ง่าย
4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ แสดงความคิดเห็น ร่วมกระบวนการตัดสินใจ พิจารณา และติดตามผลการดำเนินงาน
5. หลักความรับผิดชอบ (Accountability) ผู้ปฏิบัติราชการมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อผลการกระทำ สามารถชี้แจง แก้ไข และรับผลจากการตัดสินใจของตน
6. หลักความคุ้มค่า (Value for Money) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม

จากการศึกษาองค์ประกอบของการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล จึงได้นำมาสังเคราะห์ เป็นองค์ประกอบ จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ 1) หลักความโปร่งใส 2) หลักการมีส่วนร่วม 3) หลักนิติธรรม 4) หลักความรับผิดชอบ 5) หลักคุณธรรม 6) หลักความคุ้มค่า

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการมุ่งศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ข้าราชการครู พนักงานราชการ และครูอัตราจ้างกลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำนวน 359 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูกลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางคำนวณของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 186 คน สุ่มตัวอย่างโดยวิธีแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยเทียบสัดส่วนประชากรและกลุ่มตัวอย่างตามรายโรงเรียนและสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษา

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้กรอบแนวคิดการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) 2) การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา ลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

2. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา จำนวน 3 ท่าน ให้พิจารณาความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC : index of item objective congruence) คัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับครูโรงเรียนกลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ .94

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้วิจัยติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร เพื่อขอหนังสือขอความร่วมมือจากผู้อำนวยการโรงเรียนกลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 เพื่อขอเก็บข้อมูลจากครู และขอวัน เวลาในการเก็บข้อมูล
2. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมแบบสอบถามออนไลน์ทั้งหมด 186 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100
3. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาพิจารณาและตรวจสอบความสมบูรณ์ในการตอบแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ในด้านเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน โดยหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)
3. การวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis- of Variance)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 186 คน เป็นครูเพศหญิง จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 53.76 ครูเพศชาย จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 46.24 มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 62.37 และครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 37.63 ตำแหน่งข้าราชการครู จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 58.60 ตำแหน่งพนักงานราชการ จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 24.73 และตำแหน่งครูอัตราจ้าง จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 5-10 ปี จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 44.08 มีประสบการณ์การทำงานน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 33.87 และมีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 10 ปี จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 22.05

2. ผลการวิเคราะห์การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ดังนี้

ตารางที่ 1-การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยรวมและรายด้าน

n=186

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. หลักความโปร่งใส	4.30	.52	มาก	3
2. หลักการมีส่วนร่วม	4.16	.45	มาก	6
3. หลักนิติธรรม	4.24	.46	มาก	4
4. หลักความรับผิดชอบ	4.23	.40	มาก	5
5. หลักคุณธรรม	4.44	.51	มาก	2
6. หลักความคุ้มค่า	4.46	.52	มาก	1
รวม	4.31	.39	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ตามความคิดเห็นของครูโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = .39) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยเป็นอันดับแรก คือ หลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = .52) รองลงมา คือ หลักคุณธรรม ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = .51) อันดับสุดท้าย คือ หลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = .45)

3. ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ดังนี้

3.1 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามเพศ โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านหลักความรับผิดชอบ แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

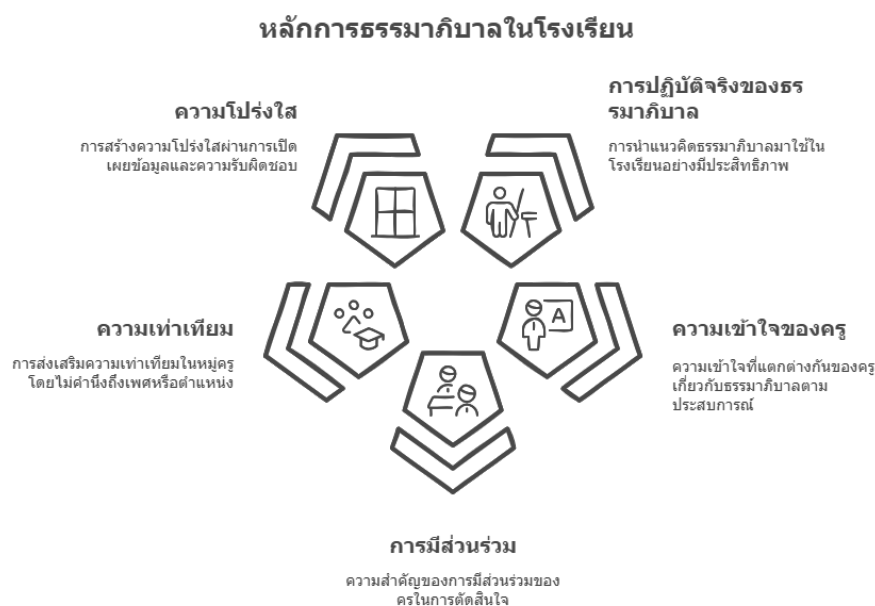

3.3 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3.4 การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น หลักความรับผิดชอบ หลักคุณธรรมและหลักความคุ้มค่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ผู้วิจัยสามารถนำมาสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. การบริหารแบบธรรมาภิบาลไม่ใช่แค่ทฤษฎี แต่ทำได้จริงในโรงเรียน จากผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำแนวคิดธรรมาภิบาลมาใช้บริหารงานได้อย่างจริงจังและเห็นผล โดยเฉพาะเรื่องการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าและการยึดถือคุณธรรม ทำให้โรงเรียนมีทิศทางการทำงานที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือ

2. ครูที่มีประสบการณ์มากกว่า จะเข้าใจการบริหารของผู้บริหารได้ลึกซึ้งกว่า จากผลการวิจัยพบว่า ความเห็นของครูต่อการบริหารแบบธรรมาภิบาลของผู้บริหารจะต่างกันตามประสบการณ์ คนที่ทำงาน

มานานมักจะเข้าใจการทำงานของผู้บริหารได้ดี และมองเห็นความตั้งใจของผู้บริหารในการบริหารงานอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม

3. การมีส่วนร่วมยังเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรพัฒนาให้มากขึ้น แม้ผู้บริหารจะบริหารงานได้ดีในหลายด้าน แต่เรื่องการเปิดโอกาสให้ครูหรือบุคลากรมีส่วนร่วมยังคงเป็นจุดที่ควรปรับปรุง เพราะการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ เป็นสิ่งที่จะทำให้โรงเรียนเติบโตและมีพลังร่วมกันอย่างแท้จริง

4. แนวคิดธรรมาภิบาลช่วยลดความเหลื่อมล้ำในโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า ครูที่มีเพศ ตำแหน่ง และระดับการศึกษาต่างกัน ต่างได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน แสดงว่าหลักธรรมาภิบาลช่วยให้เกิดความยุติธรรมในองค์กร และสร้างบรรยากาศที่ทุกคนรู้สึกว่ามีค่าเท่าเทียมกัน

5. ธรรมาภิบาล คือ เครื่องมือสำคัญในการสร้างความโปร่งใสในโรงเรียน เมื่อผู้บริหารยึดหลักธรรมาภิบาล เช่น การเปิดเผยข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น และความรับผิดชอบ จะช่วยให้การทำงานในโรงเรียนเป็นระบบ ชัดเจน และตรวจสอบได้ ลดโอกาสในการเกิดความขัดแย้งและปัญหาในองค์กร

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 ตามความคิดเห็นของครู พบว่าโดยรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 มีการส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนมีการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการกระจายอำนาจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้สถานศึกษามีระบบการปฏิบัติงานที่หลากหลาย เสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายสถานศึกษา เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และยังมีการสนับสนุน ส่งเสริม ตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล เพื่อให้สถานศึกษาพัฒนาระบบการจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลอย่างมีประสิทธิภาพ จึงส่งผลให้ผู้บริหาร ได้มีการนำหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 หลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน สอดคล้องกับ สุภัทสรานันท์ โพธิ์กัน (2561) กล่าวว่า การบริหารจัดการที่ดี สามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นธรรมที่ใช้ในการบริหารงานที่มีความหมายอย่างกว้าง แต่ไม่ได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น ซึ่งรวมถึง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรม ผู้บริหารที่ยึดหลักธรรมาภิบาลนี้เมื่อนำไปใช้จัดการภายในองค์กร จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วย ความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิลล เพิ่มพูน (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารโรงเรียนโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มเกาะแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 พบว่า จำแนกตามเพศ โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ

ทางสถิติ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะครูที่มีเพศต่างกันนั้นไม่มีผลต่อระดับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อาจจะเป็นผลมาจากไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงต่างต้องปฏิบัติหน้าที่โดยใช้หลักเกณฑ์และวิธีการของระเบียบบริหารราชการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเช่นเดียวกัน จึงทำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการปฏิบัติงานแต่ละด้านไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ อำไพ (2561) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียน ในสหวิทยาเขตชลบุรี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยพบว่า จำแนกตามเพศ โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 พบว่า จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ทำให้ครูได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน มีสิทธิอย่างเสมอภาคในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการได้รับผลประโยชน์ ความเป็นธรรมในการเลื่อนขั้นเงินเดือน การเปิดโอกาสให้ครูทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการบริหารงาน 4 ฝ่าย การให้ครูมีสิทธิในการเข้ารับการอบรมพัฒนาตนเองอย่างเท่าเทียมกันทุกคน มีการกระจายงานในความรับผิดชอบให้กับครูทุกคนร่วมกันรับผิดชอบ และมีการมอบหมายงานให้ตามความรู้ความสามารถและความถนัด ทำให้ครูมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จึงส่งผลให้ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการแสดงความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตต์พิชชา จริยา (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปาง เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 พบว่า จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารได้มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา และสามารถตรวจสอบได้ ตามแนวทางการปฏิบัติตามหลักความโปร่งใส คือ ผู้ปฏิบัติจะต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร และให้สังคมมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ จะต้องดำเนินงานต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา อย่างเปิดเผย และเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภัทสรานันท์ โพธิ์กัน (2561) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 กลุ่ม 3 ผลการวิจัยพบว่า จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 พบว่า จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลและหลักการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่าผู้ที่มีประสบการณ์

น้อย ซึ่งผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานสูงกว่ามีระยะเวลาการทำงานมากกว่า ก็จะมีความเข้าใจบริบทของผู้บริหารสถานศึกษา เข้าใจในลักษณะการบริหารงาน และการเอาใจใส่ของผู้บริหารสถานศึกษามากกว่า จึงทำให้ข้าราชการครู พนักงานราชการ ครูอัตราจ้าง ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานที่ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ อำไพ (2561 : 62) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียน ในสหวิทยาเขตชลบุรี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยพบว่าการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของครู จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุป

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าค่าเฉลี่ยเป็นอันดับแรก คือ หลักความคุ้มค่า รองลงมา คือ หลักคุณธรรม อันดับสุดท้าย คือ หลักการมีส่วนร่วม จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สร้างแรงจูงใจที่ดีให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษา และเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการเสนอข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาควรนิเทศ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างเป็นระบบ และสม่ำเสมอ เพื่อให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ควรมีการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการกำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงานร่วมกัน นำนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี ใช้ศิลปะในการโน้มน้าวจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 และสังกัดอื่น ๆ

2.2 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 และสังกัดอื่น ๆ

2.3 ควรศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลของสถานศึกษา กลุ่มบางพลี 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2 และสังกัดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา ศรีปิ่นแก้ว และวาสนี วิเศษฤทธิ์. (2560). การศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลทั่วไป. *วารสารพยาบาลสหราชอาณาจักร*, 12(1), 127-143.
- จิตต์พิชชา จริยา. (2564). *การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 3* (ปริญญา นิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2560). *กฎหมายมหาชน*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สุริยวิทยาสาน.
- วรารณณ์ อำไพ. (2561). *การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนในสหวิทยาเขตชลบุรี 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18* (ปริญญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สัมมา ธนธัญ. (2560). *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปี 2566*.
สมุทรปราการ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2542). *การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- สิชล เพิ่มพูน. (2560). *ศึกษาการบริหารโรงเรียนโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มเกาะแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระยอง เขต 1* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุภัทสรานันท์ โพธิ์กัน. (2561). *การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 กลุ่ม 3* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อารีย์ รมยสมิต. (2567). *ครูชำนาญการ โรงเรียนคลองบางกระบือ*. *สัมภาษณ์*, 1 ตุลาคม.
- Drucker, P. F. (2013). *Managing for results*. USA: Harper Collins,
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Journal of Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
Necessary Needs for Developing Ethical Leadership of Administrators of
Educational Institutions Under Local Administrative Organizations
Sawankhalok District Sukhothai Province

¹ศรชยา สุขภูมิรินทร์ และ²นงลักษณ์ ใจฉลาด

¹Sarutchaya Sukpoommarin and ²Nonglak ChaiChalad

^{1,2}คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

^{1,2}Faculty of Education, Pibulsongkram Rajabhat University

Email: 2534oppo.f7@gmail.com

Received July 8, 2025; Revised August 15, 2025; Accepted August 23, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วยผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 16 คน และครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 54 คน รวมทั้งสิ้น 70 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.98 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีลำดับความต้องการจำเป็น

ผลการวิจัยพบว่า สภาพที่เป็นจริงของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่ควรจะเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าค่าดัชนีลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุดคือ ด้านความยุติธรรม (0.29) รองลงมาคือด้านความไว้วางใจ (0.28) และด้านความรับผิดชอบ (0.25) ตามลำดับโดยผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการบริหารงานด้วยความยุติธรรม ยึดหลักกฎหมายและระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัดรวมถึงเสริมสร้างความไว้วางใจและความรับผิดชอบ เพื่อยกระดับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการพัฒนาสถานศึกษาให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม; ความต้องการจำเป็น

Abstract

This research aimed to study the needs for developing ethical leadership among school administrators under the local administrative organizations in Sawankhalok District,

Sukhothai Province. The sample consisted of 16 directors and 54 teachers from child development centers, totaling 70 participants. The research instrument was a questionnaire assessing the current and desired states of ethical leadership. Data were analyzed using mean, standard deviation, and Priority Needs Index (PNI). The results revealed that the current state of ethical leadership was at a high level, while the desired state was at the highest level. When considering each dimension, the highest need was in the area of justice (PNI = 0.29), followed by trust (PNI = 0.28), and responsibility (PNI = 0.25), respectively. It is recommended that school administrators place importance on fair and lawful management, strictly adhere to rules and regulations, and foster trust and responsibility. These improvements will enhance ethical leadership and support the sustainable development of educational institutions.

Keywords: Ethical Leadership; Necessity

บทนำ

การศึกษานับเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม และพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน การศึกษามีได้จำกัดเฉพาะด้านวิชาการเท่านั้น หากยังรวมถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกที่ดี มีทัศนคติที่เหมาะสม และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเน้นว่า ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากขาดคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และจริยธรรมแล้ว ย่อมไม่อาจนำพาความเจริญมาสู่ตนเองและสังคมได้ (ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล, 2561)

ปัจจุบัน สังคมไทยได้พัฒนาเข้าสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านวิทยาการ เทคโนโลยี และโครงสร้างสังคม ทำให้ระบบการศึกษาต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้กรอบแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ซึ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ และการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคง ความสามารถในการแข่งขัน และการมีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) องค์การทางการศึกษาสามารถขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ภาวะผู้นำจึงเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งผู้นำที่ดีมิใช่เพียงผู้ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น หากแต่ต้องสามารถชี้นำ สร้างแรงบันดาลใจ และโน้มน้าวให้บุคลากรในองค์กรทำงานอย่างมีจิตสำนึก มีเป้าหมายร่วมกัน และยึดมั่นในประโยชน์ขององค์กรเป็นสำคัญ ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจึงต้องประกอบด้วยความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การสื่อสาร และที่สำคัญคือการยืนหยัดอยู่บนหลักจริยธรรม (ผ่องศรี พรหมวิชัย, 2560)

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) เป็นแนวคิดที่เน้นการบริหารงานโดยยึดคุณธรรม ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้นำในลักษณะนี้จะได้รับความไว้วางใจจากบุคลากร ในองค์กร และสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีอย่างยั่งยืนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสถานศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นผู้นำที่มีอิทธิพลต่อครู บุคลากร และนักเรียนโดยตรง ผู้บริหารจึง จำเป็นต้องมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมที่โดดเด่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การสื่อสาร และวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในคุณธรรม นอกจากนี้ การบริหารสถานศึกษาต้องสอดคล้องกับ ความต้องการจำเป็นของชุมชนและสังคมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งความต้องการจำเป็น หมายถึง ช่องว่างระหว่าง สภาพที่เป็นอยู่จริงกับสภาพที่ควรจะเป็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาและแก้ไข (สุวิมล ว่อง วาณิช, 2558; เอกพจน์ สิงห์คำ, 2562) หากผู้บริหารสถานศึกษาไม่สามารถบริหารงานให้ตอบสนอง ต่อความต้องการดังกล่าวได้อย่างมีคุณภาพและอยู่บนหลักจริยธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษา โดยรวม

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย มีสถานศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบรวม 14 แห่ง ดำเนินการตามแผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น พ.ศ. 2566–2570 ที่เน้นความเสมอภาคทางการศึกษา การจัดการศึกษาตลอดชีวิต และการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในทุกช่วงวัย การที่องค์กรจะสามารถดำเนินการได้บรรลุตามเป้าหมายจำเป็นต้องมีผู้บริหารสถานศึกษาที่มีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการบริหารงาน โดยมีบทบาททั้งในฐานะผู้นำทางวิชาการและผู้นำทางจริยธรรม

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของบทบาทภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในการพัฒนา การศึกษาท้องถิ่น จึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ ในการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษา และตอบสนอง ต่อความต้องการของสังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่น อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย

การทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมไว้ ดังนี้

หนูไกร มาเชค (2559) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหาร ที่แสดงออกด้านความประพฤติ และการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การยอมรับและเกิดความศรัทธาจากผู้อื่น

โดยมีพฤติกรรม ได้แก่ 1) การแสดงออกถึงความไว้วางใจ 2) การแสดงออกถึงความรับผิดชอบ 3) การแสดงออกถึงความเคารพ 4) การแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ดี 5) การแสดงออกถึงความยุติธรรม

เพ็ญศิริ สมเรือน (2560) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะของผู้บริหารที่แสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แสดงออกถึงความไว้วางใจ มีความยุติธรรม มีการเอาใจใส่อย่างทั่วถึงด้วยความเต็มใจ รวมถึงการตัดสินใจต่อปัญหาที่พบเจอ หรือมีการดำเนินงานอย่างสันติ มีจิตสำนึกและมีคุณธรรมจริยธรรม

อชิรญาณ แยมทับ และชูชาติ พวงสมจิตร (2563) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของผู้นำที่แสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสม ถูกต้องตามครรลองครองธรรม โดยยึดหลักความมีจริยธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ตาม จนได้รับความยอมรับ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร และสังคมส่วนรวม และนำพาองค์กรบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ (2564) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมการสร้างอิทธิพล การจูงใจ การโน้มน้าวให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจและความสมัครใจเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดการยอมรับและศรัทธาจากผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร สถานศึกษาประกอบไปด้วย (1) ด้านความยุติธรรม (2) ด้านความรับผิดชอบ (3) ด้านความซื่อสัตย์ (4) ด้านความไว้วางใจ (5) ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน (6) ด้านความเคารพ และ (7) ด้านความเป็นพลเมืองที่ดี

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดงออกถึงพฤติกรรม หรือการกระทำของผู้นำ หรือผู้บริหารที่แสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติตน ที่เหมาะสม ถูกต้อง ตามครรลองครองธรรม โดยยึดหลักความมีจริยธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ตาม มีการสร้างอิทธิพล การจูงใจ การโน้มน้าว ให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจและความสมัครใจ ด้านความประพฤติการกระทำ จนได้รับการยอมรับ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร และสังคม ส่วนรวม กระบวนการ วิธีการของผู้นำที่แสดงออกหรือการแสดงออกถึงค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมของบุคคลอย่างมีอุดมการณ์ เพื่อส่วนรวมเพื่อการบริหารโดยคำนึงถึงประโยชน์ขององค์กร เป็นหลักรวมถึง การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเพื่อการดำเนินงานตามบรรลุมติวัตถุประสงค์มีผล ต่อการปฏิบัติงานหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจของผู้ตามและได้รับความร่วมมือในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม 5 ด้านดังนี้

1. ด้านความยุติธรรม

เพ็ญศิริ สมเรือน (2560) กล่าวว่า ความยุติธรรม หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกถึงความยุติธรรมในการตัดสินใจ การรักษาความสัตย์สุจริต การไม่แสดงออกถึงความลำเอียง มีเหตุผล การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา มีความเสมอภาค

ชนิษฐ์นิชา ทองสุข (2560) กล่าวว่า ความยุติธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงออกมา ซึ่งการกระทำที่เคารพถึงสิทธิของผู้อื่นและการไม่ยอมรับความชั่วของผู้อื่น

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านความยุติธรรม หมายถึง พฤติกรรม ที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่แสดงออกถึงการเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง เที่ยงธรรม รักษาความสัตย์สุจริต มีความเป็นกลาง เปิดเผย ไม่ลำเอียง สมเหตุสมผล การปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ปราศจากความอคติ มีเหตุผล ยึดความถูกต้อง เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ประเพณีและบทบาทหน้าที่ ตลอดจนกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง ให้เกียรติและช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ รวมทั้งต้องแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่มุ่งประโยชน์ส่วนตน

2. ด้านความไว้วางใจ

พิเชษฐ์ ผุงเพิ่มตระกูล (2554) กล่าวว่า ความไว้วางใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดจากความรู้สึก ความเชื่อมั่นของบุคคลที่มีบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ว่าเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม โดยมีความเมตตาต่อผู้อื่น และสามารถพึ่งพาอาศัยได้ที่แสดงออกถึงความคาดหวังในคำพูดและการกระทำรวมถึงการตัดสินใจของผู้อื่นที่มีผลกระทบกับตนเอง

สุธาสนี แม้นญาติ (2554) กล่าวว่า ความไว้วางใจ หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นว่า ผู้นำมีความมั่นคง และมีความสามารถในการเป็นผู้นำสูง ประกอบด้วย 1) มีความซื่อตรง มั่นคง และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 2) มีทักษะในการทำงานและมีมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ มีความสามารถ มีความชำนาญ มีประสบการณ์ และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมเพียงพอในการทำงาน และมีมนุษยสัมพันธ์ 3) มีความสามารถในการพยากรณ์ และมีวิจญาณในการแก้ไขปัญหาได้ดี สอดคล้องและเหมาะสม 4) มีความผูกพันและเต็มใจปกป้องผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งกายและใจ 5) ให้โอกาสแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรมด้านความไว้วางใจ หมายถึง การแสดงออกทางพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการสำนึกต่อบทบาทหน้าที่ การปฏิบัติตนต่องาน หรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจ การแสดงออกถึงความมั่นคงทางอารมณ์ ความเป็นธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ มีความโปร่งใส มีการใช้วิจญาณในการตัดสินใจ ความผูกพัน และเต็มใจที่จะปกป้องผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนให้โอกาสแก่ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วม และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และตัดสินใจในทางที่จะก่อให้เกิดผลดี ก่อให้เกิดความไว้วางใจของผู้ใต้บังคับบัญชา

3. ด้านความซื่อสัตย์

ชนิษฐ์นิชา ทองสุข (2560) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเอง และต่อผู้อื่น ต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าที่การงาน และการรักษาความสัตย์สุจริต

คำพร กองเตย (2560) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนตามค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธาและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ การทบทวนตนเองและรู้สำนึกในตนเองอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านความซื่อสัตย์ หมายถึง พฤติกรรม การแสดงออกของผู้บริหารที่แสดงออกถึงการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม การปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนตามค่านิยม ความเชื่อ และจริยธรรม ที่สังคมยอมรับ การประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความ โปร่งใส มีความซื่อตรงมีความจริงใจ ไม่เสแสร้ง คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การรักษาความลับและผลประโยชน์และทรัพย์สินต่าง ๆ ด้วยความซื่อสัตย์ ประพฤติตน เป็นแบบอย่างที่ดีตามจรรยาบรรณของวิชาชีพแก่บุคลากรและการไม่บิดเบือนข้อมูลจากความเป็นจริง

4. ด้านความเคารพ

หนูไกร มาเชค (2559) กล่าวว่า ความเคารพ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารในการปฏิบัติหน้าที่การเป็นผู้มีความสุภาพ มีความเคารพให้เกียรติตนเองและผู้อื่น

ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ (2564) กล่าวว่า ด้านความเคารพ หมายถึง พฤติกรรม พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่แสดงออกถึงการเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ มีสัมมาคารวะ เคารพในศักดิ์ศรี ของผู้ร่วมงาน เป็นผู้ที่ดำรงชีวิตโดยยึดหลักค่านิยมพึงตนเอง เรียบง่าย พอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม ยึดถือตามกฎเกณฑ์ของสังคม ในการให้รางวัล และการลงโทษบุคลากร มีความเห็นอกเห็นใจผู้ใต้บังคับบัญชา ร่วมทุกข์ ร่วมสุขโดยไม่ละเลยทอดทิ้ง อีกทั้งเป็นผู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น และความต้องการเพื่อผลักดันให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย ให้ความเป็นอิสระ สร้างทางเลือกแก่เพื่อนร่วมงานในการทำงานอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ยอมรับ ความแตกต่าง และความเชื่อของแต่ละบุคคลโดยปราศจากความลำเอียง ไม่บิดเบือนหรือ ปิดบังข้อมูล เพื่อใช้ในการตัดสินใจที่บุคลากรพึงทราบรวมทั้งการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ และกระตุ้นให้บุคลากรในหน่วยงานคำนึงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อองค์กร

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านความเคารพ หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารที่พึงประสงค์ ที่แสดงออกถึงการเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ มีสัมมาคารวะ มีความเกรงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ มีความเมตตากรุณา เคารพในศักดิ์ศรีของผู้ร่วมงาน การเป็นมิตรต่อผู้อื่น ความตระหนัก ซาบซึ้ง รู้ถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของตนเอง บุคคลอื่น หรือสิ่งต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดการยอมรับนับถือด้วยใจจริงแล้วแสดงความนับถือด้วยความอ่อนน้อม อ่อนโยนอย่างเหมาะสม ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยปราศจากความลำเอียง ยอมรับในความรู้ ความสามารถ และเจตคติของผู้อื่น

5. ด้านความรับผิดชอบ

จิรพล ภูขมัง (2565) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การแสดงออกทางพฤติกรรม ด้านการปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบไปด้วย การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ พัฒนาการสู่ความเป็นเลิศ มีการควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบในงานที่ตนทำ สิ่งสำคัญเป็นแบบอย่างในเรื่องที่รับผิดชอบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะคำนึงถึงทีมงาน พัฒนาการสู่ความเป็นเลิศ

ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ (2564) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ การเอาใจใส่ในหน้าที่การทำงาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องเต็มกำลังความสามารถ มีความละเอียดรอบคอบ กล้ายอมรับผลดีและผลเสีย

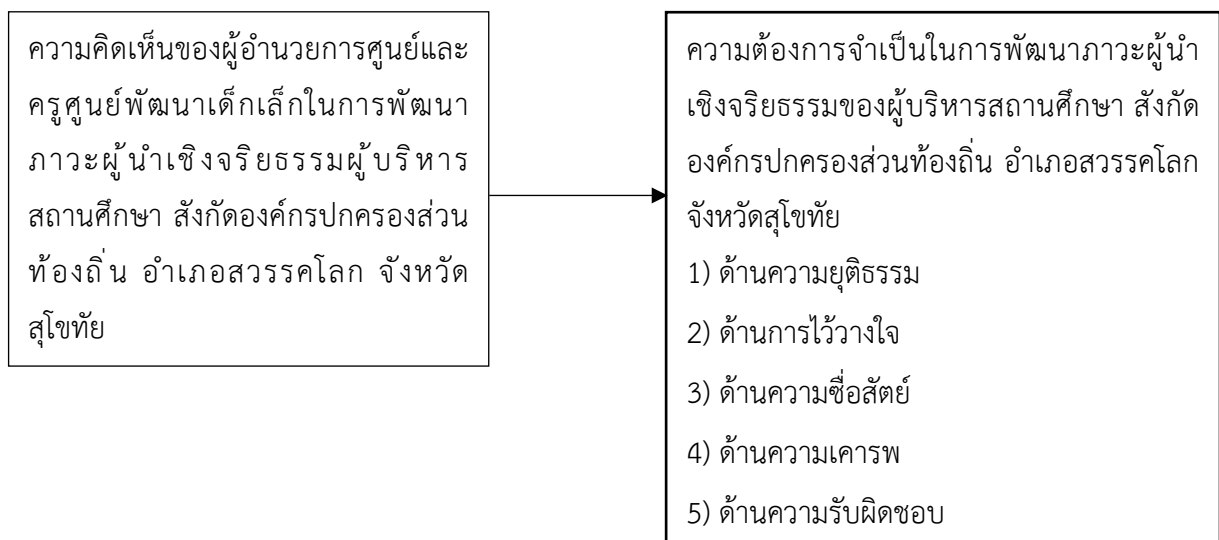

จากการปฏิบัติหน้าที่ ใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายาม มีความอดทน ไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ เอาใจใส่ในหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรวดเร็วถูกต้อง มีความรับผิดชอบ ทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถด้วยความละเอียดรอบคอบ ทำงานเสร็จตามกำหนดเวลา มีความอดทน โดยมุ่งทำงานสู่ความเป็นเลิศ ยอมรับผลดีและผลเสียจากการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ มีการศึกษาองค์ความรู้สู่ความเป็นเลิศ มีความละเอียดรอบคอบและยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีพื้นที่วิจัยอยู่ที่สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและครู รวมทั้งสิ้นจำนวน 83 คน กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและครู โดยกำหนดขนาด

กลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (1986, อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ได้กลุ่มตัวอย่าง ทั้งสิ้น จำนวน 70 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 16 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และครูจำนวน 54 คนโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม แบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นคำถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เขตอำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย โดยใช้แบบตอบสนองคู่ (Duel-response format) ชนิด 5 ระดับ เพื่อสอบถามเกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ควรจะเป็น โดยให้ผู้ตอบเลือกตามระดับความคิดเห็นของตนเอง แบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

ด้านความยุติธรรม จำนวน 8 ข้อ

ด้านความไว้วางใจ จำนวน 7 ข้อ

ด้านความซื่อสัตย์ จำนวน 8 ข้อ

ด้านความเคารพ จำนวน 4 ข้อ

ด้านความรับผิดชอบ จำนวน 8 ข้อ

โดยแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ .98

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง
2. ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลพร้อมแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างทั้งในรูปแบบเอกสารและรูปแบบออนไลน์ จำนวน 70 ฉบับ
3. ผลการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่งแบบสอบถามที่สมบูรณ์ครบถ้วนจำนวน 70 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 ของกลุ่มตัวอย่าง
4. ผู้วิจัยรวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ก่อนนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์เพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติต่าง ๆ และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติตามหัวข้อการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ความถี่ และค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ Modified Priority Needs Index (PNI_{modified})

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
1. ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	16	22.85
2. ครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	54	77.14
รวม	70	100.00

จากตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างตอบกลับแบบสอบถามทั้งสิ้น 70 คน คิดเป็นร้อยละ 100 โดยเป็นตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 22.85 และครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กฯ จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 77.14 โดยแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมา คิดเป็น 100

2. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ควรจะเป็น ของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน

(N= 70)

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิง จริยธรรมของ ผู้บริหารสถานศึกษา	สภาพที่เป็นจริง(D)			สภาพที่ควรจะเป็น(I)			PNI Modified (I-D)/D	ลำดับ
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ		
1	ด้านความยุติธรรม	3.90	.78	มาก	4.78	.37	มากที่สุด	.29	1
2	ด้านความไว้วางใจ	3.94	.82	มาก	4.77	.36	มากที่สุด	.28	2
3	ด้านความซื่อสัตย์	3.98	.82	มาก	4.81	.33	มากที่สุด	.27	3
4	ด้านความเคารพ	4.00	.82	มาก	4.82	.38	มากที่สุด	.27	4
5	ด้านความรับผิดชอบ	4.03	.74	มาก	4.82	.38	มากที่สุด	.25	5

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิง จริยธรรมของ ผู้บริหารสถานศึกษา	สภาพที่เป็นจริง(D)			สภาพที่ควรจะเป็น(I)			PNI	ลำดับ
		$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	Modified (I-D)/D	
รวม		3.97	.77	มาก	4.80	.33	มากที่สุด	.27	

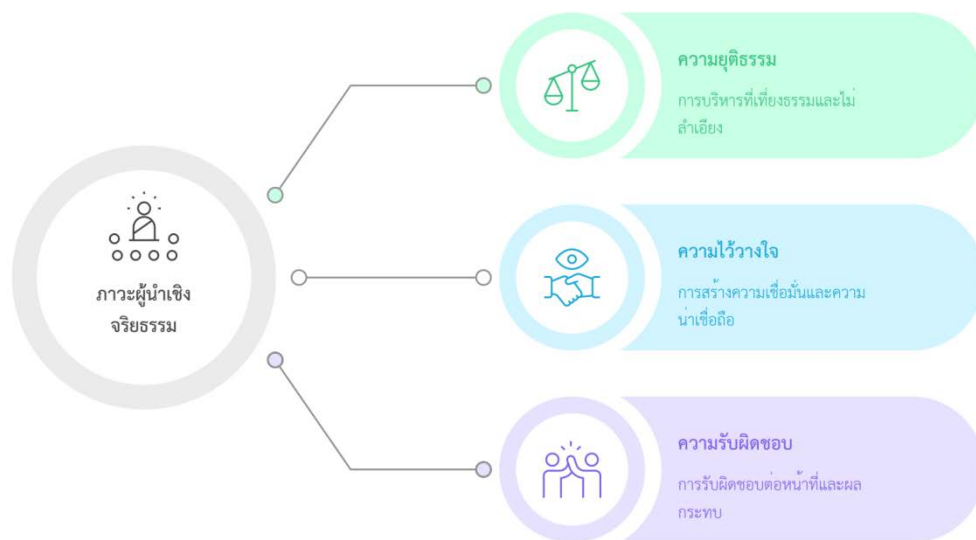
จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับสภาพที่เป็นจริงของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .77) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .74) รองลงมา คือ ด้านความเคารพ ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .82) และด้านความซื่อสัตย์ ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = .82) ตามลำดับ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความยุติธรรม ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = .78)

ระดับสภาพที่ควรจะเป็นของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = .33) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ด้านความรับผิดชอบ และด้านความเคารพ ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = .38) รองลงมาคือด้านความซื่อสัตย์ ($\bar{X} = 4.81$, S.D. = .33) ตามลำดับ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความไว้วางใจ ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = .36)

ค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย พบว่า ในภาพรวมเท่ากับ .27 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความยุติธรรม มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) สูงสุดเท่ากับ .29 รองลงมา คือด้านความไว้วางใจ .28 ส่วนลำดับสุดท้าย คือ ด้านความรับผิดชอบ เท่ากับ .25

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย เรื่อง ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

อธิบายได้ว่า

1. ความยุติธรรม ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงการตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตน และเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่าง “สภาพที่เป็นจริง” กับ “สภาพที่ควรจะเป็น” พบว่า ยังมีช่องว่างที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในมิติของ “ความยุติธรรม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีดัชนีความจำเป็นสูงที่สุด การพัฒนาผู้บริหารให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง และยึดหลักความเสมอภาคในการบริหารบุคลากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นในระดับเร่งด่วน

2. ความไว้วางใจ ความไว้วางใจและความรับผิดชอบของผู้บริหารเป็นอีกสองด้านที่ควรได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีระดับอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ความคาดหวังของบุคลากรและชุมชนต่อบทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำที่มีคุณธรรมสูงยังคงอยู่ในระดับสูงเช่นกัน ซึ่งหมายความว่า ผู้บริหารจะต้องพัฒนาทักษะการสื่อสาร การสร้างความน่าเชื่อถือ และความโปร่งใสในการทำงานควบคู่กันไป

3. ความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับความไว้วางใจของบุคลากรในสถานศึกษา และส่งผลต่อความร่วมมือในการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่การบริหารจัดการท้องถิ่นต้องเผชิญกับความท้าทายหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายจากส่วนกลางหรือความคาดหวังจากชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้จึงสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาผู้นำทางการศึกษาในระดับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมหรือกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ที่ไม่เพียงเน้นทักษะเชิงวิชาชีพ แต่ควรมุ่งส่งเสริมจิตสำนึก ความเสียสละ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย มีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยสามารถนำมา อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในภาพรวม พบว่า ด้านความยุติธรรม มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคลากรโดยปราศจากความอคติที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารปฏิบัติตนตามหน้าที่ โดยเน้นความเสมอภาคในการให้รางวัลและการยกย่องเชิดชูบุคลากรที่มีแนวทางการปฏิบัติที่ดี และปฏิบัติตนตามหน้าที่โดยปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน ป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเพ็ญศิริ สมเรือน (2560) ที่ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราด พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราด ที่กล่าวว่า ผู้นำความเปลี่ยนแปลงด้านธรรมาภิบาล และด้านมนุษยสัมพันธ์ คือ หลักปฏิบัติในองค์กรที่ผู้บังคับบัญชาใช้นำพาองค์กรมุ่งสู่เป้าหมายได้อย่างถูกต้องดีงาม เป็นที่ยอมรับของบุคลากรด้วยใจ เป็นผู้ใช้อิทธิพลด้านดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ใช่มีอิทธิพลเฉพาะตำแหน่งหรือ หน้าที่โดยเอาตนเองเป็นใหญ่ สำหรับสั่งการบังคับการ แต่มีความประพฤติที่ดีเป็นแบบอย่างได้ มีความถูกต้อง สามารถโน้มน้าวกายและใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดเห็นด้วย เกิดความผูกพันและร่วมทำงานในองค์กรด้วยความสมัครใจ มีความรู้สึกอยากทุ่มเท อยากรับผิดชอบและอยากสร้างผลสำเร็จ อย่างสูงสุดให้กับองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของเอกราช เอียดแก้ว วีระพงษ์ สมหาใหญ่ และพระปลัดโฆสิต โฆสิต (2565) ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 พบว่า ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการบริหารงาน มีความประพฤติตรงต่อวิชาชีพ มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องที่รับผิดชอบ รองลงมาคือ ด้านความไว้วางใจ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตนตามหน้าที่ด้วยการมีความมั่นคงทางอารมณ์บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความมั่นใจเป็นกลาง ผู้บริหารปฏิบัติตนตามหน้าที่ที่มีความมุ่งมั่นผลงานและความสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคลากรทุกคนก่อให้เกิดความผูกพันที่ดีต่อกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรพัฒน์ เพชรศรีจันทร์ (2562) ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของข้าราชการครูโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในจังหวัดอุทัยธานี พบว่าด้านความไว้วางใจ กล่าวคือ ผู้บริหารมีการยอมรับและเชื่อถือในความรู้ความสามารถของผู้ร่วมงาน ผู้บริหารต้องให้ความเป็นกันเองแก่บุคลากรความยึดมั่นผูกพันให้การสนับสนุนให้การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน และสร้างความตระหนักในการทำงาน ความสามารถในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติตนได้เหมาะสมตามกาลเทศะ สามารถทำตามคำพูดที่ตนเองกล่าวไว้ได้ ควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมตามสถานการณ์ และปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใสตรวจสอบได้ จึงทำให้เกิดความไว้วางใจจากครู สอดคล้องกับ เกวลิน เมืองชู (2564) ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำ

เชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อความผูกพัน ต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านความซื่อสัตย์ กล่าวคือ ผู้บริหารปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลายส่งผลให้บุคลากรเกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยมความเชื่อที่บุคลากรหรือสังคมยอมรับซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมองค์กร และปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ส่งผลให้บุคลากรเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในการปฏิบัติงานและในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

สรุป

จากการศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย พบว่า ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม คือ ด้านความยุติธรรม จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมควรให้ความสำคัญในลำดับแรกในการเสริมสร้างพฤติกรรมที่เป็นธรรม ไม่ลำเอียง และเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมในองค์กรอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา และนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบการศึกษาในระดับท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมด้าน อื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความยุติธรรม ความไว้วางใจ ความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความรับผิดชอบ มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่าทุกด้านล้วนมีความสำคัญและควรได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหารสามารถนำองค์กรไปสู่ความยั่งยืนด้วยคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ระดับสภาพที่เป็นจริงของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความยุติธรรม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ ส่งเสริมพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในด้านความยุติธรรมก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนได้อย่างโปร่งใสและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้

2. ระดับสภาพที่ควรจะเป็นของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานทุกคนมุ่งหวังที่จะให้ผู้บริหารมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับมากที่สุดในทุก ๆ ด้าน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปใช้ดำเนินการ ดังนี้ ส่งเสริมพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโดยผ่านกิจกรรม หรือโครงการที่เหมาะสมและสะท้อนกับบริบทของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาในลักษณะวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
2. ควรใช้เครื่องมือและวิธีการวิจัยที่หลากหลายในการศึกษาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เพื่อเพิ่มความรอบด้านและความลึกซึ้งของข้อมูล รวมถึงการศึกษาในบริบทหรือพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบและขยายผลการวิจัยให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกวลิณ เมืองชู. (2564). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1. *วารสารพุทธสังคม วิทยาลัยปริทรรศน์*, 6(3), 76–88.
- ชนิษฐ์นิชา ทองสุข. (2560). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุฎบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- คำพร กองเตย. (2560). การศึกษาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาสังกัด กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ดุฎบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จิรพล ภูข่มง. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันในองค์กรของครู ในโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล. (2561). *คุณธรรม จริยธรรม กับการพัฒนาทุนมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรพัฒน์ เพชรศรีจันทร์. (2562). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของข้าราชการครูโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในจังหวัดอุทัยธานี (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ผ่องศรี พรหมวิชัย. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษากับความพึงพอใจของครูในการปฏิบัติงานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*, 14(2), 147 - 178.
- พิเชษฐ์ ผุงเพิ่มตระกูล. (2554). *ความไว้วางใจในผู้บังคับบัญชา ความไว้วางใจในองค์กร ความพึงพอใจในการทำงาน และความผูกพันในองค์กรของบุคลากรทางการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยี*

ราชชมคลรัตน์โกสินทร์ (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เพ็ญศิริ สมเรือน. (2560). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารบริหารการศึกษา, 8(2), 37-49.

ภาณุวัฒน์ บุญธัญกิจ. (2564). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครตามทัศนะของผู้บริหารและครู (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สุธาสนี แม้นญาติ. (2554). โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). การประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อการพัฒนาองค์กร. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หนูไกร มาเชค. (2559). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

อชิรญาณ แยมทับ และชูชาติ พวงสมจิตร. (2563). ความสามารถทางภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี. วารสารปัญญาวิวัฒน์, 12(2), 188-200.

เอกพจน์ สิงห์คำ. (2562). การศึกษาความต้องการจำเป็นและแนวทางในการพัฒนาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

เอกราช เอียดแก้ว, วีระพงษ์ สมเขาใหญ่ และ พระปลัดโมฆิต โมฆิโต. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ส่งผลต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, 7(1), 149-163.

กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาม้า ของชุมชนบ้านปะขาว: การบูรณาการผ่านพลังบวร

The Process of Creating Social Innovation for The Conservation and Revitalization of Pakaoma Weaving in Ban Pakaow Community: Integration Through the Power of Baworn

¹พระภัทรารุจ ภัทรเดชาวิชัย,²พระอุดมบัณฑิต สีไม้ และ³ขวัญชนก เหล่าสุนทร

¹Phra Pattraruj Pattaradechawit, ²Phra Udombundit Seemai and ³Kuanchanok
Laosunthara

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: 6701204304@mcu.ac.th

Received August 14, 2025; Revised August 28, 2025; Accepted September 8, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาม้าของชุมชนบ้านปะขาว จังหวัดอ่างทอง (2) พัฒนากลกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาม้า (3) เสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาม้า การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดนวัตกรรมทางสังคมและพลังบวรเป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนบ้านปะขาว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 25 คน ได้แก่ (1) ผู้บริหาร (2) ผู้นำชุมชน (3) ประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับการทอผ้าขาม้า (4) ตัวแทนเครือข่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีสนทนากลุ่ม รวมถึงบันทึกการสังเกตการณ์เพื่อนำไปสู่กระบวนการพัฒนาการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า (1) ชุมชนบ้านปะขาวกำลังเจอวิกฤตการณ์รุนแรงจากการลดลงของช่างทอผ้ารุ่นใหม่ ขาดการสนับสนุนด้านการตลาด และขาดกลไกการสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นระบบ (2) กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผ่านพลังบวร และการเชื่อมโยงกับตลาดออนไลน์ ซึ่งสามารถสร้างกลไกที่ยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู (3) เสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดความร่วมมือที่เข้มแข็งองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ คือ PATTRARUJ Model เป็นกรอบแนวคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างยั่งยืน เป็นประโยชน์ในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่บูรณาการพลังชุมชนเข้ากับการจัดการองค์ความรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด และเทคโนโลยี เพื่อรักษาคูณค่าดั้งเดิมและสร้างคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจ

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางสังคม; การอนุรักษ์ภูมิปัญญา; การทอผ้าขาวม้า; ชุมชนบ้านปะขาว

Abstract

This research aims to: (1) Examine the current conditions, problems, and needs regarding the conservation and revitalization of Pakaoma weaving in Ban Pakaow Community, Ang Thong Province, Thailand, (2) Develop an appropriate process of social innovation for the conservation and revitalization of Pakaoma weaving and (3) Strengthen the power of Bowon network in driving the project for conserving and revitalizing Pakaoma weaving. This is qualitative research, using social innovation and the concept of Baworn as the research framework. The study area is Ban Pakaow Community. Key informants have been selected, totaling 25 people individuals (1) administrators, (2) community leaders, (3) local residents engaged in Pakaoma weaving, and (4) representatives from partner networks. Data were collected through in-depth interviews, organized group discussions and observation recording to implement the developing process of creating social innovation through purposive sampling, analyzed by content analysis, followed by descriptive narration. The findings of this research were as follows (1) Pakaoma weaving in Ban Pakaow Community is experiencing a severe crisis due to a decrease in new-generation weavers, insufficient market support, and a lack of systematic mechanisms for transferring local wisdom, (2) The appropriate social innovation creation process emphasizes participation from all sectors through the Power of Baworn and connection with online markets, which can establish sustainable mechanisms for conservation and revitalization and (3) Strengthening the Bowon network to concretely drive the conservation and revitalization projects by fostering robust cooperation within the community. The knowledge derived from this research is the PATTRARUJ Model, a systematic conceptual framework for sustainably preserving and revitalizing weaving wisdom. It integrates community empowerment with knowledge management, product development, marketing, and technology to preserve traditional values while simultaneously creating social and economic value.

Keywords: Social Innovation; Wisdom Conservation; Pakaoma Weaving; Ban Pakaow Community

บทนำ

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญในระดับนานาชาติว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมาย ที่ 11 ที่มุ่งเน้นการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น กำลังเผชิญกับความท้าทาย จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ การออกแบบนวัตกรรมทางสังคม ซึ่ง Mulgan (2006) นิยามว่าเป็น แนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาสังคมที่มีประสิทธิภาพกว่าวิธีการเดิม ได้กลายเป็นเครื่องมือ สำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชน ฐานราก ของ Chambers (2017) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนเป็นฐานสำคัญ และการพัฒนาศักยภาพ ชุมชน ของ Chaskin (2001) ที่เน้นการเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรมให้ทำงานประสานกัน อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา ระบบการถ่ายทอดความรู้แบบร่วมสมัยจึงควรออกแบบให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้แบบหลายทิศทาง ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่ และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลาย ภาคส่วน โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง การบูรณาการแนวคิดทั้งสองนี้จะนำไปสู่ การพัฒนาชุมชนที่มีความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง โดยอาศัย การเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ให้ทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบ การศึกษาวิจัยนี้ มีความเชื่อมโยงกับหลักการการมีส่วนร่วมระดับประชาชน

การทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและมีชื่อเสียงในอดีต แต่ปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาการลดลงของช่างทอผ้า การขาดผู้สืบทอด ขาดการสนับสนุนด้านการตลาด และการแข่งขันจากสินค้าราคาถูกในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าใกล้จะสูญหายไป จากชุมชน แม้ว่าจังหวัดอ่างทองจะมีแผนพัฒนาจังหวัด (พ.ศ. 2566-2570) ที่มุ่งส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ฐานวัฒนธรรมและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยโมเดลบวร แต่การดำเนินงานที่ผ่านมายังขาด ความต่อเนื่องและบูรณาการ

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทางการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าในชุมชนบ้านปะขาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบัน พัฒนาระบบการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสม การสร้างนวัตกรรมทางสังคมจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้อย่างมั่นคง โดยใช้แนวคิดการบูรณาการพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ) ซึ่งเป็นแนวคิดตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และเสริมสร้าง เครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนโครงการ การประสานพลังความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จึงถือเป็นปัจจัยหลักที่เกื้อหนุนให้การขับเคลื่อนเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง อีกทั้ง ยังเป็นแนวทางที่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนา อย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จึงมิได้มีเพียงเป้าหมายในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าเท่านั้น

หากแต่ยังเป็นการสร้างต้นแบบเชิงกระบวนการที่สามารถขยายผลไปสู่การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอื่น ๆ ในระดับชุมชนและประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งพัฒนากระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคม และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายพลังบรร เพื่อให้มรดกภูมิปัญญาของชุมชนกลับมามีคุณค่าและความสำคัญอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว
2. เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว โดยบูรณาการผ่านแนวคิดพลังบรร
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายพลังบรร ในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว

การทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคม คือ แนวคิดหรือการกระทำใหม่ที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และสร้างความสัมพันธ์หรือความร่วมมือในรูปแบบใหม่ (อีซีโอ มานชีนี, 2561) โดยเป็นกระบวนการที่มุ่งแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนกว่าวิธีการเดิม กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ตั้งแต่การกระตุ้นความคิด การพัฒนาแนวคิด และการนำไปสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืนหลักการสำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมนั้น ความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดและเป็นส่วนสำคัญในการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้น โดยองค์ประกอบ 3 ประการของความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ ความเชี่ยวชาญ เป็นความรู้ด้านเทคนิคและความฉลาด ทักษะในการคิดอย่างสร้างสรรค์ เป็นวิธีที่คนใช้ในการแก้ไขปัญหาแรงจูงใจ เป็นความมุ่งมั่นตั้งใจและปรารถนาที่จะแก้ปัญหา

กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคม ตามแนวคิดของ Robin Murray and Julie Caulier-Grice and Geoff Mulgan (2010) ซึ่งเสนอไว้เป็น 6 ขั้นตอนหลักดังนี้

1. Prompt (การจุดประกาย/แรงกระตุ้น) เริ่มจากการรับรู้ปัญหา สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงหรือความต้องการของสังคมที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง
2. Proposals (การเสนอนวัตกรรม/แนวทางแก้ไข) เสนอแนวคิดหรือแนวทางใหม่ ๆ ที่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้
3. Prototypes (การสร้างต้นแบบ/ทดลอง) ทดลองทำในรูปแบบโครงการนำร่องหรือต้นแบบเพื่อดูว่าวิธีการหรือแนวทางใหม่นั้นใช้ได้จริงหรือไม่

4. Sustaining (การทำให้ยั่งยืน) หากต้นแบบใช้ได้ผล จึงพัฒนาให้ยั่งยืน มีระบบการสนับสนุนและแหล่งทุน

5. Scaling and Diffusion (การขยายผลและแพร่กระจาย) การนำแนวคิดไปใช้ในวงกว้าง ขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ หรือระดับประเทศ

6. Systemic Change (การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ) เป้าหมายสูงสุด คือ การทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนโครงสร้างระบบสังคมหรือเศรษฐกิจ

สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงการแก้ปัญหาสังคมกับการสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ที่มีประสิทธิภาพ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาแนวทางการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน

แนวคิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ที่สืบทอดมาจากการดำรงชีวิตและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม การอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษา และใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด ส่วนการฟื้นฟู คือ การนำภูมิปัญญาที่กำลังเลือนหายกลับมามีบทบาทอีกครั้ง การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 4 แนวทาง คือ การอนุรักษ์ การรื้อฟื้น การประยุกต์ และการพัฒนาต่อยอด โดยต้องยึดชุมชนเป็นตัวตั้งและอาศัยการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากระบบคิดและประสบการณ์ของชุมชน กระบวนการได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่สำคัญกว่าเนื้อหา เป้าหมายและทิศทางการพัฒนาที่สะท้อนกระบวนการทัศน์ของชุมชน (กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2564)

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ใช่เพียงการรักษาอดีตไว้เท่านั้น แต่เป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันและต่อยอดสู่นาคต โดยมุ่งให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีชีวิตและขับเคลื่อนต่อไปต่อ อีกทั้งยังสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดพลับบวร

บวร เป็นแนวคิดตามแนวพระราชดำริในรัชกาลที่ 9 ที่เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันหลักของสังคมไทย ได้แก่ บ้าน (บ) วัด (ว) และโรงเรียน/ราชการ (ร) เพื่อสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยบ้านทำหน้าที่เป็นสถาบันพื้นฐานในการสืบทอดวัฒนธรรมวัดเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและกิจกรรมชุมชน และโรงเรียน/ราชการเป็นแหล่งความรู้และหน่วยงานสนับสนุน พลับบวรจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนแบบองค์รวม

องค์ประกอบ บวร ประกอบด้วยต่อไปนี้

1. สถาบันการปกครอง (บ้าน) ประกอบด้วยผู้นำและหน่วยงานในระดับท้องถิ่น อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขประจำตำบล และเกษตรประจำตำบล รวมถึงระบบกลไกในการบริหารที่มาจากหน่วยงานภาครัฐในรูปแบบอื่น ๆ

2. สถาบันศาสนา (วัด) ประกอบด้วยผู้นำและบุคลากรทางศาสนา เช่น เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น และกลุ่มหรือชมรมทางศาสนา ซึ่งในความหมายเชิงกว้าง อาจหมายรวมถึงองค์กรหรือสถาบันทางศาสนาต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

3. สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูและบุคลากรทางการศึกษา นักวิชาการ รวมถึงบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ ทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่น ๆ

สรุปได้ว่า แนวคิดพลังบวรโดยบูรณาการความร่วมมือระหว่าง บ้าน (ครัวเรือนและกลุ่มอาชีพ) วัด (ศูนย์กลางวัฒนธรรม) และโรงเรียน (สถานศึกษา) เพื่อสร้างนวัตกรรมทางสังคมในการอนุรักษ์และฟื้นฟู การทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาวอย่างยั่งยืน

แนวคิดหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ศีล (การฝึกฝนความประพฤติทางกายและวาจา) สมาธิ (การฝึกฝนจิตใจให้มั่นคง) และปัญญา (การพัฒนาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง) หลักการนี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ให้มีความพร้อมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาในการร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า แนวคิดหลักไตรสิกขา เริ่มจากสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) แล้วพัฒนาตามลำดับ คือ ศีล (ความประพฤติ) สมาธิ (จิตใจสงบ) และปัญญา (ความรู้แจ้งเป็นอิสระ) เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ และใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมของสมาชิกชุมชนบ้านปะขาว โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดพลังบวรเพื่อสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าขาวม้า

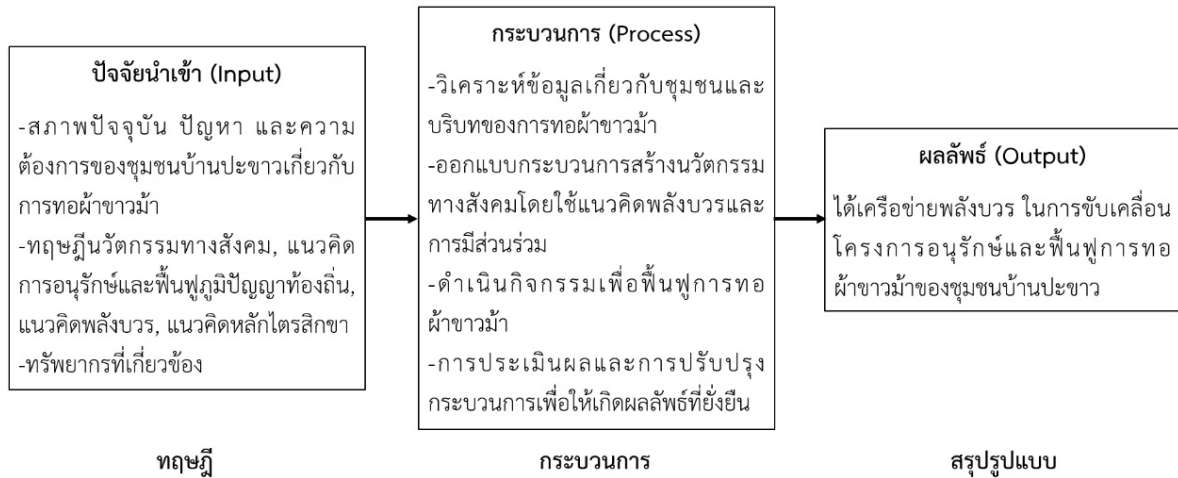
จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ ยังมีช่องว่างในการศึกษาการบูรณาการแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมเข้ากับกลไกพลังบวรอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน งานวิจัยนี้จะช่วยเติมเต็มช่องว่างของความรู้ โดยการศึกษานวัตกรรมทางสังคมด้วยการขับเคลื่อนจากพลังบวรเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีนวัตกรรมทางสังคม แนวคิดการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดพลังบวร เพื่อศึกษากระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมสำหรับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว โดยมีรายละเอียดดังนี้

กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยวผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว: การบูรณาการผ่านพลังบวร

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนบ้านปะขาว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคคล ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าขาวม้าในชุมชน จำนวน 25 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้บริหารหรือผู้กำหนดนโยบาย จำนวน 5 คน (2) ผู้นำชุมชนและองค์กรท้องถิ่น จำนวน 3 คน (3) ประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าขาวม้า จำนวน 12 คน และ (4) ตัวแทนเครือข่ายภายนอก (พระสงฆ์ สถาบันการศึกษา นักวิชาการ) จำนวน 5 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ตัวแทน จากกลุ่มผู้ทอผ้า จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน ผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญา จำนวน 1 คน ตัวแทนจาก วัด/พระสงฆ์ จำนวน 1 คน/รูป ตัวแทนจากโรงเรียน จำนวน 2 คน ตัวแทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 3 ชนิด ได้แก่ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลความคิดเห็น ประสบการณ์ และปัญหาที่พบ (2) การจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล วิเคราะห์ร่วมกัน และหาทางออก และ (3) การสังเกตการณ์และบันทึก ภาคนาม เพื่อเก็บข้อมูลพฤติกรรม สภาพจริง และบรรยากาศในชุมชน การดำเนินการในพื้นที่นั้น ได้มีการพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายตามหมวดหมู่ที่กำหนด จัดเวทีสนทนากลุ่มร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ตามแนวคิดพลังบวร และบันทึกข้อมูลทั้งจากการสังเกต การสนทนา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2568 แล้วนำเอกสารข้อมูลที่ได้มา วิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่ข้อมูล แยกประเด็นหลัก ปัญหา ความต้องการ และแนวทางแก้ไข นำเสนอผล ในรูปแบบ บรรยายเชิงพรรณนา สังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้า

ภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาวมีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีคุณค่าหลายมิติ โดยเริ่มต้นจากการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้าน 13 คน ในปี พ.ศ. 2518 เพื่อสร้างรายได้เสริมจากการเกษตร และได้พัฒนาฝีมือจนเป็นที่ยอมรับในปี พ.ศ. 2523 จุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือ การได้รับพระราชานุญาตจาก สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 ผ่านการประสานงานของ ม.ล.มณีรัตน์ บุนนาค ส่งผลให้กลุ่มได้รับการสนับสนุนทั้งด้านอุปกรณ์ วัตถุดิบ และองค์ความรู้ จนเกิดการพัฒนาเป็นผ้าขาวม้าลาย ตารางหมากรุกขนาดกว้าง 1 นิ้ว ซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน และเข้าสู่ยุคเรืองสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. 2538-2539 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากถึงแก่อนิจกรรมของ ม.ล.มณีรัตน์ บุนนาค ในปี พ.ศ. 2543 การสนับสนุนได้ลดน้อยลงและขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้กิจกรรมการทอผ้าเริ่มซบเซาลง

1.1 สภาพปัจจุบันนั้น มีช่างทอผ้าประจำที่ยังคงทำงานอยู่เพียง 2-3 คน ซึ่งล้วนเป็นผู้สูงอายุ (70-84 ปี) และมีปัญหาสุขภาพ การผลิตไม่ต่อเนื่อง ทำเฉพาะเมื่อมีคำสั่งซื้อ และเครื่องมือส่วนใหญ่เก่าและชำรุด

1.2 ปัญหาหลักในตอนนี้ คือ การขาดผู้สืบทอดอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ เพราะมองว่าเป็นงานหนัก รายได้น้อย และไม่ทันสมัย นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านเศรษฐกิจและการตลาด เช่น ต้นทุนวัตถุดิบสูง การแข่งขันที่รุนแรงจากผ้าทอเครื่องจักรราคาถูก และขาดช่องทางการตลาดที่แน่นอน เป็นต้น รวมถึงปัญหาการขาดการสนับสนุนที่ต่อเนื่องและเป็นระบบจากหน่วยงานภาครัฐหลังสิ้นยุคของพระราชินีปัทมภ์

1.3 ความต้องการของชุมชนนั้น ชุมชนมีความต้องการเร่งด่วนในการสร้างผู้สืบทอดและบันทึกองค์ความรู้จากผู้รู้รุ่นสุดท้าย รวมถึงต้องการการสนับสนุนด้านวัตถุดิบและเงินทุน การพัฒนาการตลาด และการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายและทันสมัย การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ที่เป็นรูปธรรม และการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่องจากภาครัฐ

2. กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมโดยบูรณาการผ่านแนวคิดพลังบรร

จากการวิจัยพบว่ากระบวนการดั้งเดิมที่อาศัยการถ่ายทอดแบบปากต่อปากไม่เพียงพออีกต่อไป นวัตกรรมทางสังคมในบริบทนี้หมายถึงการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมให้มีชีวิตและตอบโจทย์คนยุคใหม่โดยไม่ทำลายเอกลักษณ์เดิม กระบวนการที่เหมาะสมต้องบูรณาการพลังบรร เป็นกลไกขับเคลื่อนหลัก โดยแต่ละภาคส่วนมีบทบาทดังนี้

2.1 บ้าน/ชุมชน เป็นเจ้าของและผู้สืบทอดภูมิปัญญาโดยตรง เป็นฐานหลักในการผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์ และจัดตั้งระบบการผลิต

2.2 วัด เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกิจกรรมของชุมชน ปลุกฝังคุณค่าทางจิตใจ และสามารถเป็นพื้นที่จัดตั้งพิพิธภัณฑ์

2.3 โรงเรียน เป็นหน่วยงานหลักในการสร้างคนรุ่นใหม่ โดยการบูรณาการการทอผ้าเข้ากับหลักสูตร ท้องถิ่นอย่างจริงจัง และใช้เทคโนโลยีสร้างสื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจ

2.4 ราชการ/หน่วยงานภายนอก กำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณที่ต่อเนื่อง เป็นผู้ประสานงานหลัก สนับสนุนการพัฒนาตลาด การจัดหาแหล่งทุน และการประชาสัมพันธ์

กระบวนการนี้เน้นการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การสร้างคลังความรู้ดิจิทัล การใช้ซอฟต์แวร์ออกแบบลวดลาย การตลาดผ่านช่องทางตลาดออนไลน์ และโซเชียลมีเดีย เป็นต้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและขยายการเข้าถึง

3. การเสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรในการขับเคลื่อนโครงการ

ปัจจุบันชุมชนมีพื้นฐานความร่วมมือของพลังบวรที่ดีอยู่แล้ว แต่ยังขาดการบูรณาการในเรื่องการทอผ้าขาวม้าอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งเพื่อความยั่งยืน จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน มีโครงสร้างการทำงาน และบทบาทที่ชัดเจน มีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มีการแบ่งปันทรัพยากรและความเชี่ยวชาญ มีการติดตามและประเมินผล และมีผู้นำที่เข้มแข็ง แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบประกอบด้วย

3.1 การจัดตั้งคณะกรรมการพลังบวรเพื่อการอนุรักษ์ผ้าขาวม้าอย่างเป็นทางการ เพื่อกำหนดนโยบาย ประสานงาน และขับเคลื่อนการดำเนินงาน

3.2 การพัฒนาแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการระยะยาว เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน และวัดผลได้

3.3 การพัฒนาระบบการสื่อสารและประสานงาน ผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งการประชุม อย่างเป็นทางการและใช้เครื่องมือสื่อสารออนไลน์

3.4 การจัดตั้งและบริหารกองทุนร่วม เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงินโดยระดมทุนจากหลายแหล่ง

3.5 การเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก เช่น สถาบันการศึกษา ภาครัฐกิจ และเครือข่ายผ้าทออื่น ๆ เป็นต้น เพื่อนำองค์ความรู้และทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุน

3.6 การสร้างระบบติดตามและประเมินผล เพื่อให้สามารถปรับปรุงการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูที่ยั่งยืน เพราะทำให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการสนับสนุนทรัพยากรที่หลากหลาย เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ อย่างเป็นระบบ มีตลาดรองรับและมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง และสามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากงานวิจัย เรื่องกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาวผ่านการบูรณาการพลังบวร ผู้วิจัยสามารถนำอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว พบว่า วิฤตการณ์การสืบทอดภูมิปัญญาในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผลการวิจัยที่ชี้ชัดว่าภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าบ้านปะขาวกำลังเผชิญกับวิกฤตการขาดผู้สืบทอดอย่างรุนแรง โดยผู้รู้ที่เหลืออยู่เป็นผู้สูงอายุ และคนรุ่นใหม่ขาดความสนใจนั้น สอดคล้องกับปรากฏการณ์การเลือนหายของมรดกทางวัฒนธรรม

ที่จับต้องไม่ได้ในหลายพื้นที่ทั่วโลก ทั้งนี้เป็นเพราะกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ ได้ลดทอนคุณค่าและความสำคัญของอาชีพดั้งเดิมที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือและใช้เวลานาน แต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจไม่สูงนัก ปัญหาที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิรันลน์ ปุณฺณประภา และคณะ (2561) ที่พบว่าปัญหาการสืบทอดผ้าทอไทยพวนเกิดจากการที่ผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและเป็นผู้สูงอายุ ในขณะที่เยาวชนไม่ให้ความสนใจ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธนิตา แผลมฉลาด (2563) ที่พบว่าปัญหาอย่างหนึ่งของการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ คือ ลวดลายผ้าแบบดั้งเดิมไม่สามารถดึงดูดกลุ่มลูกค้าคนรุ่นใหม่ได้ และงานวิจัยของ ชนิสราม หัตถนไพศาล (2565) ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนด้านการตลาดเพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้ประกอบการ วิกฤตการณ์นี้จึงไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลสะท้อนจากแรงกดดันภายนอกที่ทำให้คนรุ่นใหม่ต้องเลือกประกอบอาชีพที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้มากกว่า ดังนั้น การแก้ไขปัญหาก็ไม่สามารถมุ่งเน้นที่การถ่ายทอดทักษะเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างระบบนิเวศทางเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้อให้ภูมิปัญญานั้น สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพที่น่าภาคภูมิใจได้จริง

2. กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาว โดยบูรณาการผ่านแนวคิดพลังบวร พบว่านวัตกรรมทางสังคมและพลังบวรในฐานะกลไกการฟื้นฟูที่ยั่งยืน นำเสนอว่านวัตกรรมทางสังคมผ่านการบูรณาการพลังบวรเป็นกระบวนการที่เหมาะสมที่สุดในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้านั้น เป็นการยืนยันถึงความสำคัญของการปรับตัวและการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม นวัตกรรมทางสังคมในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การละทิ้งของเดิม แต่คือการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมให้มีชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการของคนยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2564) ที่มองว่านวัตกรรม คือ เป็นการสร้างทางเลือกที่ช่วยให้การใช้ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันได้สะดวกสบายขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่า หรือรากเหง้าเดิม การใช้กลไกพลังบวรซึ่งมีรากฐานจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในสังคมไทยมาใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน ทั้งนี้เป็นเพราะสถาบันบ้าน วัด โรงเรียน และราชการเป็นสถาบันหลักที่คนในชุมชนให้ความไว้วางใจและมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น การดึงเอาจุดแข็งของแต่ละสถาบันมาทำงานร่วมกัน (บ้านเป็นฐานการสืบทอด วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรม โรงเรียนเป็นแหล่งสร้างคนรุ่นใหม่ และราชการเป็นผู้สนับสนุน) จึงเป็นการสร้างพลังทวีคูณที่ทำให้การขับเคลื่อนมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากกว่าการดำเนินการโดยภาคส่วนใดภาคส่วนหนึ่งเพียงลำพัง ซึ่งสอดคล้องกับแบบจำลอง PATTRARUJ Model ที่สังเคราะห์ขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบูรณาการพลังบวรเป็นองค์ประกอบตั้งต้นที่จะนำไปสู่การดำเนินงานในองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งการจัดการความรู้ การใช้เทคโนโลยี การฟื้นฟูและการสร้างเครือข่าย จนบรรลุเป้าหมายความยั่งยืนในที่สุด

3. เสริมสร้างเครือข่ายพลังบวร ในการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านปะขาวนั้น ความสำคัญของเครือข่ายที่เข้มแข็งและการจัดการอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัย

ได้เน้นย้ำว่า แม้จะมีแนวคิดและเครื่องมือที่ดีเพียงใด แต่หากขาดเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง และการจัดการที่เป็นระบบ การดำเนินงานก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ปัญหาการสนับสนุนที่ไม่ต่อเนื่องจากภาครัฐและการทำงานแบบแยกส่วนที่พบในอดีต เป็นบทเรียนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกการประสานงานภายในเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ ข้อเสนอในการจัดตั้งคณะกรรมการพลังบรรดาเป็นทางการ การจัดทำแผนแม่บทร่วมกัน และการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน ล้วนเป็นแนวทางในการสร้างความเป็นสถาบันให้กับการทำงานของเครือข่าย เพื่อลดการพึ่งพิงตัวบุคคลหรือนโยบายที่เปลี่ยนแปลงบ่อย และสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ทั้งนี้ การสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งยังต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับภาคภายนอก ทั้งสถาบันการศึกษาเพื่อการวิจัยและพัฒนา ภาครัฐกิจเพื่อการตลาด และชุมชนท้องถิ่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องอาศัยการหาภาคีความร่วมมือเพื่อนำองค์ความรู้และทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาต่อยอด ดังนั้น ความสำเร็จในการฟื้นฟูการทอผ้าขาวม้าบ้านปะขาว จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการทอผ้าเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างและบริหารจัดการเครือข่ายความร่วมมือที่ซับซ้อน เพื่อระดมพลังและทรัพยากรจากทุกภาคส่วนมาใช้ในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ร่วมกันให้เป็นจริง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัย คือ การสังเคราะห์ PATTRARUJ Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าขาวม้าอย่างยั่งยืน แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 9 องค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังนี้

P - Positive Power Integration (การบูรณาการพลังเชิงบวก) การทำงานร่วมกันของบ้าน วัด โรงเรียน และราชการเป็นรากฐานสำคัญ

A - Arts and Cultural Preservation (การอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรม) การรักษาเอกลักษณ์ ลวดลาย และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของผ้าขาวม้า

T - Traditional Knowledge Documentation (การจัดทำเอกสารภูมิปัญญาดั้งเดิม) การบันทึกความรู้จากผู้รู้รุ่นสุดท้ายอย่างเร่งด่วน เพื่อป้องกันการสูญหาย

T - Technology-Enhanced Learning (การเรียนรู้ที่เสริมด้วยเทคโนโลยี) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการสร้างสื่อและแพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่น่าสนใจ

R - Resource Management and Development (การจัดการและพัฒนาทรัพยากร) การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ การเงิน และกายภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

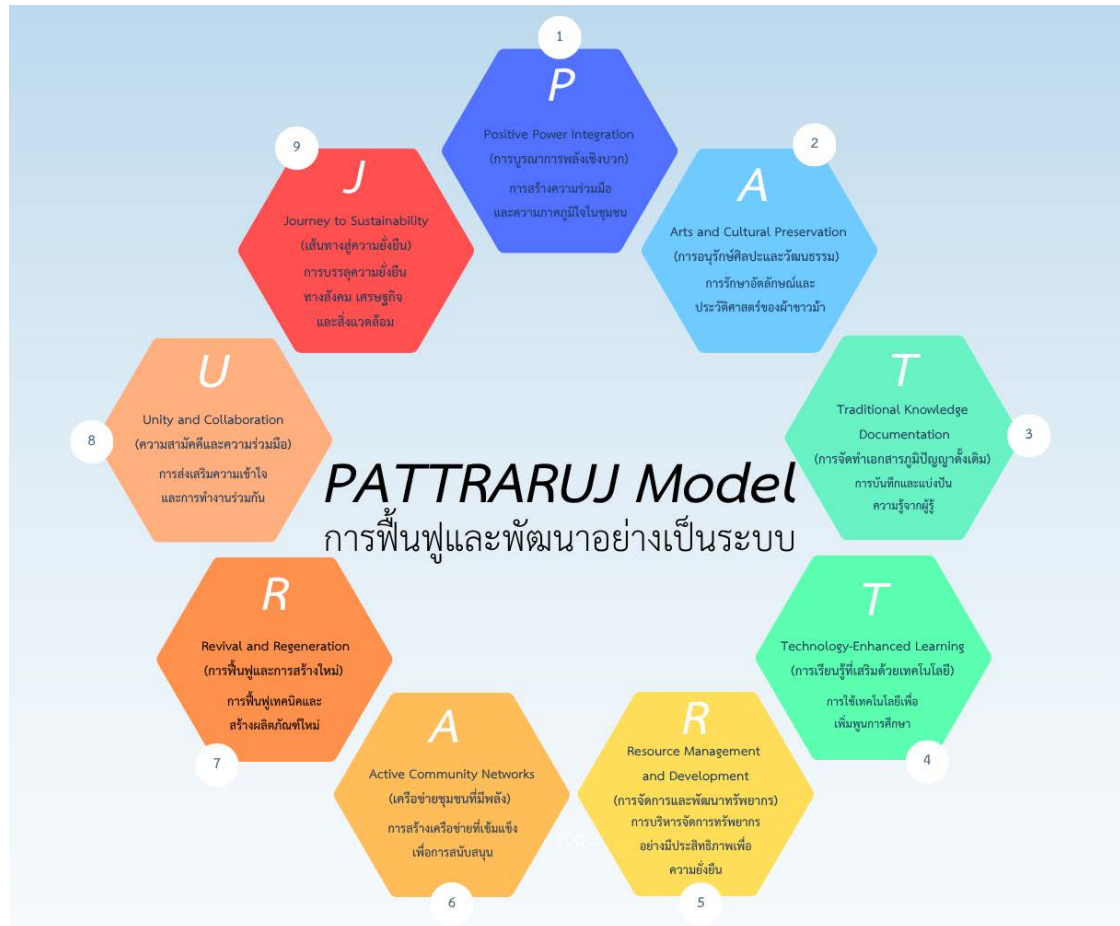
A - Active Community Networks (เครือข่ายชุมชนที่มีพลัง) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกชุมชน

R - Revival and Regeneration (การฟื้นฟูและการสร้างใหม่) การฟื้นฟูเทคนิคดั้งเดิมควบคู่ไปกับการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ยุคสมัย

U - Unity and Collaboration (ความสามัคคีและความร่วมมือ) การสร้างความเข้าใจร่วมกัน การแบ่งปัน และการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ

J - Journey to Sustainability (เส้นทางสู่ความยั่งยืน) การมุ่งสู่เป้าหมายความยั่งยืนครบทุกมิติ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 2 PATTRARUJ Model

แบบจำลอง PATTRARUJ ที่สังเคราะห์ขึ้น ถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการทฤษฎีนวัตกรรมทางสังคมเข้ากับแนวคิดพลังบวรอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้กรอบการดำเนินงานที่ชัดเจนและครอบคลุมทุกมิติ ตั้งแต่การวางรากฐานด้านความร่วมมือ การจัดการความรู้ ไปจนถึงการสร้างความยั่งยืน ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่มักมุ่งเน้นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง การเสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรให้ทำงานอย่างเป็นระบบผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการและแผนแม่บทระยะยาว จะช่วยแก้ปัญหาการสนับสนุนที่ไม่ต่อเนื่องจากภาครัฐ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่พบในการวิจัยครั้งนี้

สรุป

การวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปะขาว พบว่า ภูมิปัญญาดังกล่าว มีประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์อันทรงคุณค่า กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตเสี่ยงต่อการสูญหาย ปัญหาหลักเกิดจากการขาดผู้สืบทอด การแข่งขันทางการตลาด และการขาดการสนับสนุนที่ต่อเนื่อง ชุมชนมีความต้องการในการฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน โดยเน้นการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด และการสนับสนุนอย่างเป็นระบบจากทุกภาคส่วน การวิจัยได้พัฒนากระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสม โดยมีหัวใจสำคัญ คือ การบูรณาการพลังบวร เป็นกลไกขับเคลื่อนหลัก เพื่อเชื่อมโยงและใช้ประโยชน์จากจุดแข็งของแต่ละภาคส่วนอย่างเต็มศักยภาพ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ คือ PATTRARUJ Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบ 9 องค์ประกอบ สำหรับการวางแผนและดำเนินงานฟื้นฟูภูมิปัญญาอย่างยั่งยืน การจะทำให้การอนุรักษ์ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องเสริมสร้างเครือข่ายพลังบวรให้มีความเข้มแข็ง ทำงานอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน มีโครงสร้างและแผนงานที่ชัดเจน ก่อนที่มรดกทางวัฒนธรรมนี้จะสูญหายไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ระดับนโยบาย จังหวัดอ่างทองควรบรรจุการอนุรักษ์และฟื้นฟูผ้าขาวม้าบ้านปะขาวเป็นวาระสำคัญในแผนพัฒนาจังหวัด โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนที่ต่อเนื่อง และจัดตั้งกลไกประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรม พัฒนาชุมชน ศึกษาธิการ ท้องเที่ยว เพื่อให้การทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ ควรเร่งดำเนินการสนับสนุนการจัดทำคลังข้อมูลดิจิทัล และพิจารณาการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เช่น การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

1.2. ระดับพื้นที่ ชุมชนและเครือข่ายพลังบวร ควรมีการจัดตั้ง คณะกรรมการพลังบวรเพื่อการอนุรักษ์ผ้าขาวม้าอย่างเป็นทางการ เพื่อขับเคลื่อนแผนงานร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเร่งด่วน คือ การบันทึกองค์ความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังเหลืออยู่ และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าขาวม้าที่วัดสระแก้ว เพื่อเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้และจัดแสดงผลงาน โรงเรียนวัดสระแก้ว (รุ่งโรจน์ธนกุลอุปถัมภ์) ควรพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าให้มีความต่อเนื่องและน่าสนใจสำหรับเยาวชน

1.3 ระดับปฏิบัติงาน สร้างเครือข่าย ใช้เทคโนโลยี พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ สร้างช่องทางการตลาด วิจัยระยะยาวเพื่อประเมินผลและปรับปรุงแนวทาง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรมีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อช่วยในกระบวนการผลิตบางขั้นตอน เช่น การออกแบบลวดลาย หรือการเตรียมเส้นด้าย เป็นต้น เพื่อลดภาระและเพิ่มประสิทธิภาพ โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของการทอมือไว้

2.2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อนำ PATTRARUJ Model ไปทดลองใช้ในบริบทของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อประเมินประสิทธิผลและปรับปรุงแบบจำลองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์การตลาดและการสร้างแบรนด์ของชุมชนทอผ้า ที่ประสบความสำเร็จทั้งในและต่างประเทศ เพื่อถอดบทเรียนและนำมาประยุกต์ใช้กับผ้าขาวม้าบ้านปะขาว

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมด้านการเกษตร กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2564). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชนิสรา มหัทธโนไพศาล. (2565). มุมมองผู้ประกอบการผ้าทอพื้นถิ่นของชาติพันธุ์ต๋อนนโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้และสวมใส่ผ้าไทยที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจฐานราก กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี (สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนิดา แผลมฉลาด. (2563). การพัฒนาตลาดผ้าขาวม้าทอมือเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิลันธน์ ปุณณประภา และคณะ. (2561). ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(1), 159-168.
- อิชีโอ มานชินี. (2561). *เราต่างเป็นนักออกแบบ: การออกแบบนวัตกรรมทางสังคม*. (รติ ธนสุขถาวร, ผู้แปล). นนทบุรี: อินีเครือข่ายนวัตกรรมสากล.
- Chambers, R. (2017). *Can We Know Better?: Reflections for Development*. Rugby: Practical Action Publishing.
- Chaskin, R. J. (2001). *Building Community Capacity*. New York: Aldine de Gruyter.
- Mulgan, G. (2006). *Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It Can Be Accelerated*. Oxford: Skoll Centre for Social Entrepreneurship.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: The Young Foundation & NESTA.

ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ
ทางภูมิศาสตร์ สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีล้านช้าง

An Experience-Based Learning System to Enhance Learning in Geographic
Information Technology for Students of Mahamakut Buddhist University,
Srilanchang Campusa

¹พระสิทธิชัย รินฤทธิ, ²ชวาล ศิริวัฒน์ และ ³สุวัฒน์ รักขันโท

¹PhraSittichai Rinrit, ²Chawal Siriwat and ³Suwatsan Ragkhanto

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: 6301205232@mcu.ac.th

Received August 14, 2025; Revised August 28, 2025; Accepted September 8, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง (2) พัฒนาระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ (3) ทดลองระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ (4) ประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ การวิจัยใช้แบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 1/2567 จำนวน 11 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ส่งเสริมให้นักศึกษาได้เรียนรู้เชิงปฏิบัติ พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 เข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ บูรณาการข้ามศาสตร์เตรียมพร้อมสู่โลกยุคดิจิทัล

2. การสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์จากการการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้มี 7 ขั้นตอน คือ (1) ศึกษาองค์ความรู้ (2) ประเมินความต้องการ (3) พัฒนารอบแนวคิด (4) สอบถามความคิดเห็น (5) ร่างต้นแบบ (6) ทดสอบ (7) ปรับปรุง รายงานฉบับสมบูรณ์

3. การทดลองการสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน คือ (1) แผนที่ชุมชนบ้านภูบ่อบิด บ้านก้างปลา และบ้านตัว (2) ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่เป็นระบบ (3) เกิดความร่วมมือชุมชนกับสถาบัน (4) เกิดแนวคิดจัดการข้อมูลสมัยใหม่ (5) ได้มีส่วนร่วมในการสำรวจและวางแผน และ (6) ตระหนักถึงคุณค่าของข้อมูลเชิงพื้นที่ต่อการพัฒนาในระยะยาว

4. การประเมินระบบการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.93)
5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ (GIT) CIPOF PLAN คือ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ของระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียน อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: ระบบการสอน; การสอนแบบอิงประสบการณ์; รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์

Abstract

This research aimed to (1) study knowledge about Experience-Based Learning System to Enhance Learning in Geographic Information Technology for Students of Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus; (2) develop an experience-based Learning system; (3) trial an experience-based Learning system; and (4) evaluate an experience-based Learning system. The research utilized a Research and Development (R&D) design and piloted it with 11 third-year students in the first semester of 2024. The findings revealed the following:

1. Studying knowledge about experiential teaching systems promoted students' practical learning, developed 21st-century skills, understood spatial relationships, integrated across disciplines, and prepared for the digital age.

2. Creating an experiential teaching system from learning. The learning process consisted of seven steps: (1) Knowledge Study, (2) Needs Assessment, (3) Conceptual Framework Development, (4) Soliciting Feedback, (5) Prototype Drafting, (6) Testing, and (7) Final Report Improvement.

3. Experimenting with the Creation of an Experience-Based Learning System. The results for the communities are: (1) community maps of Ban Phu Bo Bit, Ban Kang Pla, and Ban Tiu; (2) systematic spatial data; (3) community-institution collaboration; (4) the emergence of modern data management concepts; (5) participation in surveys and planning; and (6) awareness of the value of spatial data for long-term development.

4. The overall evaluation of the teaching system was at the highest level ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.93).

5. The knowledge gained from the research is the (GIT) CIPOF PLAN, which is a geographic information system for Experience-Based Learning to develop learning effectively and sustainably.

Keywords: Instructional system; Experience-based instruction; Geographic Information Technology course

บทนำ

โลกศตวรรษที่ 21 ถูกขนานนามว่า “โลกดิจิทัล” ความสะดวกสบายจากการโลดแล่นบนพีเจอร์ทันสมัยในทุก ๆ กิจกรรมของชีวิต ทำให้เทคโนโลยีกลายเป็นวัตถุดิบหนึ่งของการพัฒนาเสมอไม่ว่าจะเป็นธุรกิจอุตสาหกรรม การแพทย์ การศึกษา เป็นต้น ด้วยบทบาทของเทคโนโลยีกว้างขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ในวันนี้คำถามที่ว่า “อะไรที่ไม่มีขายในร้านสะดวกซื้อ” ยังตอบง่ายกว่า “อะไรที่ไม่มีเทคโนโลยีอยู่เบื้องหลัง” บทบาทของเทคโนโลยีที่เคยเป็นแขนขาให้กับมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและทรงพลัง ในวันนี้ความฉลาดของเทคโนโลยีที่มนุษย์เป็นผู้คิด ผู้สร้างกลับทำให้เราล้า ล้าการถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี ข่าวดราม่าของธุรกิจหลากหลายที่ต้องปิดตัวลงจากความสามารถของเทคโนโลยีและนวัตกรรมชวนให้หวาดระแวงว่า วันนั้นของเราจะมาถึงเมื่อไหร่ วันที่บทบาท อาชีพ และจุดยืนของเราสั่นคลอนพร้อมถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีแล้วเราควรรับมืออย่างไร เมื่อโลกดิจิทัลขับเคลื่อนอย่างรวดเร็ว มนุษย์ไม่มีตัวเลือกมากนักนอกจาก “ปรับตัว รับความเปลี่ยนแปลง” เพื่อความอยู่รอดและก้าวทันโลกดิจิทัลด้วยการเรียนรู้ “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” (ศศิวิภา หาสุข และคณะ, 2567) การรู้สารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง จนถือได้ว่าเป็นทักษะที่มนุษย์ในสังคมยุคใหม่ต้องมีตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากการดำรงชีวิตในแต่ละวัน บุคคลต้องพบกับข้อมูลข่าวสารตั้งแต่ตื่นตาตื่นนอนไปจนกระทั่งเข้านอน ทั้งจากโทรทัศน์ วิทยุ สื่อต่างๆ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ข้อมูลที่มากมายมหาศาลจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถค้นหาได้จากทั้งทางคอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต (Tablet) และโทรศัพท์มือถือที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ ที่เรียกว่า สมาร์ทโฟน (Smartphone) หรือ ไอโฟน (iPhone) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) นั่นเอง ซึ่งหากเราสามารถ应用技术 และสามารถนำข้อมูลมาใช้ได้อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้เกิดประโยชน์และความสำเร็จต่อบุคคลในด้านต่าง ๆ (รัชนิย์ พลพิบูลย์ และคณะ, 2567)

ระบบภูมิสารสนเทศผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ Internet GIS/MIS เป็นการประยุกต์ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตกับระบบ งานเพื่อจัดการข้อมูลภูมิสารสนเทศ GIS และนำข้อมูลดังกล่าวมาช่วยวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการข้อมูลและให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ จึงได้มีการพัฒนาการใช้งานร่วมกันของระบบภูมิสารสนเทศ GIS และระบบจัดการข้อมูล MIS

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตและบุคลากรในด้านต่าง ๆ ให้มีคุณภาพและคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ให้บริการวิชาการแก่สังคม ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิจัยพัฒนาตามกรอบแห่งศีลธรรม ส่งเสริมการวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปพัฒนาสังคมและคณะสงฆ์ และพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

การนำระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ (Experiential Learning System) ตามแนวคิดของชยียงค์ พรหมวงศ์ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ (1) การประเมินก่อนเผชิญประสบการณ์ (Pre-assessment) (2) การปฐมนิเทศ (Orientation) (3) การเผชิญประสบการณ์จริง (Experience) (4) การรายงานความก้าวหน้า (Progress Reporting) (5) การรายงานผลการเรียนรู้ (Learning Outcome Reporting) (6) การสรุปบทเรียน (Reflection/Summary) (7) การประเมินผลสัมฤทธิ์ (Post-assessment)

ในการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยพัฒนาทักษะสำคัญ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2567) การเสริมสร้างทักษะและประสบการณ์ให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยเฉพาะในรายวิชา “เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์” ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวางแผน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารพื้นที่และการพัฒนาชุมชน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการนำเทคโนโลยี GIS ไปประยุกต์ใช้กับข้อมูลจริงในพื้นที่จริง โดยวิธีการนี้เน้นให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสถานการณ์และบริบทจริง และสะท้อนผลลัพธ์จากประสบการณ์นั้น ๆ เพื่อการเรียนรู้ที่ลึก การบูรณาการความรู้และเทคโนโลยีทางด้านการรับรู้จากระยะไกล (Remote Sensing: RS), ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) และระบบดาวเทียมนำทางโลก (Global Navigation Satellite System: GNSS) โดยที่วิทยาการด้านการรับรู้จากระยะไกล ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญในการศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ บนพื้นโลกและในชั้นบรรยากาศ เพื่อศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ โดยการเลือกใช้ข้อมูลจากดาวเทียมที่มีความละเอียดของภาพและประเภทของดาวเทียมหลากหลาย ขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้ในแต่ละเรื่อง นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสำรวจจากระยะไกลเป็นข้อมูลที่ได้มาอย่างรวดเร็ว สามารถตอบสนองความต้องการได้ทันที สำหรับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สามารถจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูล และประยุกต์ใช้ในการวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ระบบดาวเทียมนำทางโลกสามารถนำมาใช้กำหนดตำแหน่งเชิงพื้นที่ และติดตามการเคลื่อนที่ของคนและสิ่งของได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ จึงเป็นวิทยาการที่สำคัญที่หลายหน่วยงานได้นำมาพัฒนาประเทศในหลากหลายด้าน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรม ผังเมือง การจราจรและการขนส่ง ความมั่นคงทางการทหาร ภัยธรรมชาติ การค้าเชิงธุรกิจ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2555)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เพื่อพัฒนาการสอนแบบอิงประสบการณ์ร่วมกับการสอนแบบอิงประสบการณ์ผ่านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
2. เพื่อสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
3. เพื่อทดลองกิจกรรมระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
4. เพื่อประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบ

มีนักการศึกษาหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้ความหมายของ “ระบบการสอน” ไว้หลากหลายและมีผู้ให้คำจำกัดความของระบบ ดังนี้

จอยซ์ และเวล (Joyce and Weil) ให้ความหมายไว้ว่า ระบบการสอน หมายถึง สภาพหรือลักษณะของการเรียนการสอนที่จัดขึ้นตามหลักปรัชญา หลักการและแนวคิด หรือความเชื่อ โดยอาศัยวิธีสอน และเทคนิคการสอนช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการ และจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ (Joyce, B., & Weil, M., 1986)

วาสนา ทวีกุลทรัพย์ ได้สรุปไว้ว่า ระบบ หมายถึง องค์ประกอบหลายองค์ประกอบมารวมกันเป็นโครงสร้างที่มีความแน่นอน มีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบอย่างเป็นระเบียบระบบ แต่ละองค์ประกอบมีการทำงานที่เป็นอิสระแต่มีปฏิสัมพันธ์กันเกี่ยวเนื่องต่อกัน (วาสนา ทวีกุลทรัพย์, 2554)

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้สรุปไว้ว่า ระบบ เป็นผลรวมของหน่วยย่อยซึ่งทำงานเป็นอิสระจากกัน แต่มีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2536)

สรุปได้ว่า ระบบการสอน หมายถึง สภาพหรือลักษณะของการเรียนการสอนที่จัดขึ้นตามหลักปรัชญา หลักการและแนวคิด หรือความเชื่อที่ตั้งไว้ โดยใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน เพื่อให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือเป็นการรวบรวมของส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์และส่งเสริมต่อกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบการสอนสามารถเป็นเป้าหมายที่กว้าง ๆ เช่น เพื่อสังคม หรือเป็นเป้าหมายที่แคบ ๆ เช่น เพื่อครูคนเดียวก็ได้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสอนแบบอิงประสบการณ์

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545) ให้ความหมายของการสอนแบบอิงประสบการณ์เป็นวิธีการสอนที่กำหนดประสบการณ์ที่คาดหวังสำหรับผู้เรียน เพื่อให้รู้เรียนได้เผชิญ ผนวญ และเผชิญประสบการณ์ด้วยการเสาะแสวงหาความรู้ที่เป็นเนื้อหาสาระสำหรับประกอบการกิจ งานและทักษะความชำนาญจากแหล่งวิทยาการที่ได้มีการชี้แนะแหล่งหรือจัดเตรียมไว้ให้ได้ประสบการณ์ที่กำหนดไว้

พิชาติ แก้วพวง (2563) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมหรือการปฏิบัติ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรมโดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ การคิดวิเคราะห์ การสรุปเป็นหลักการ ความคิดรวบยอด และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

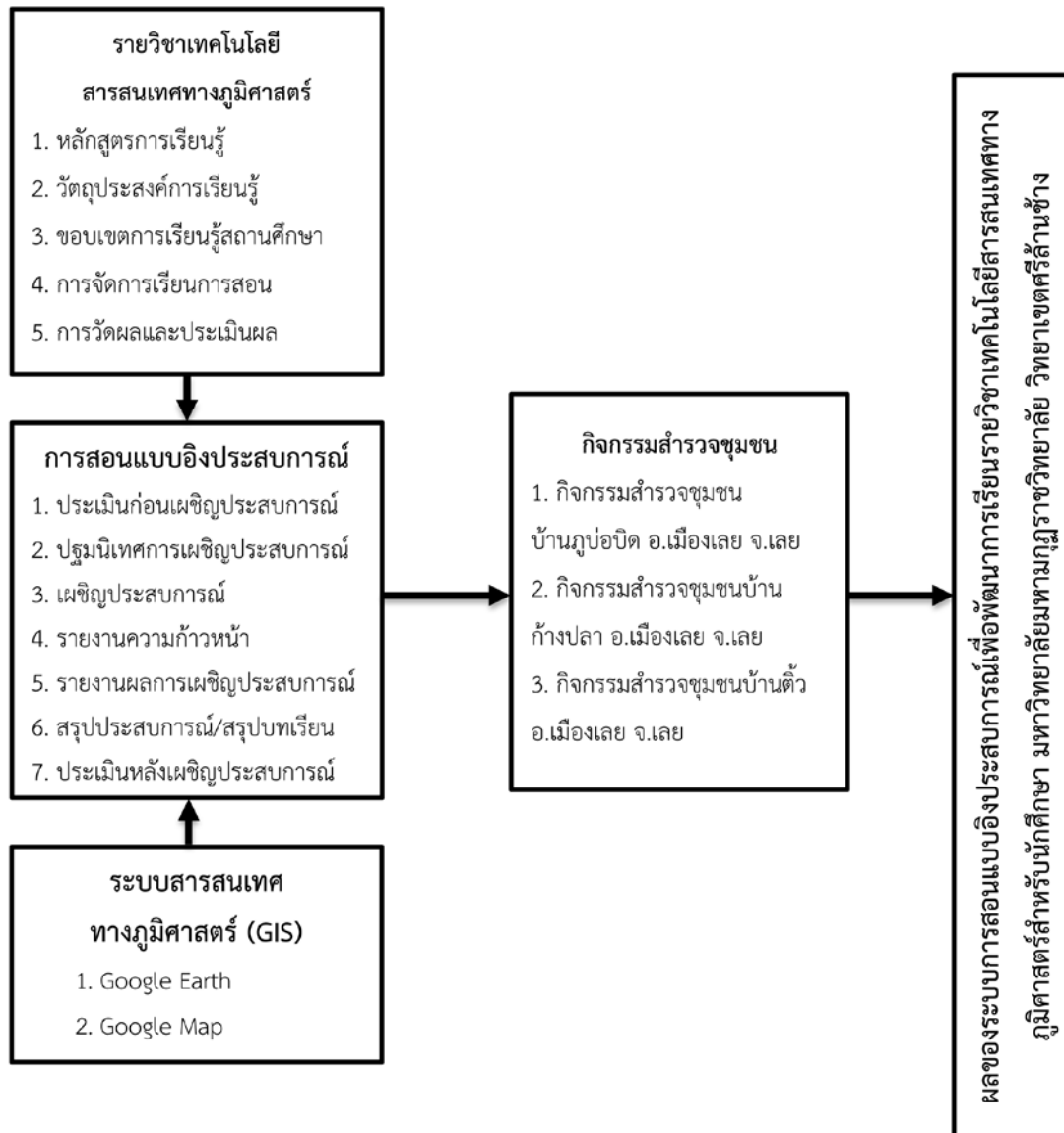
Wurdinger & Carlson (2010) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนแบบอิงประสบการณ์ คือ การเรียนรู้ใด ๆ ที่สนับสนุนให้นักเรียนมีการประยุกต์ใช้ความรู้และความเข้าใจแนวคิดของพวกเขาในการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของโลก หรือสถานการณ์ที่ผู้สอนแนะนำ และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมทั้งห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ หรือสตูดิโอ ก็สามารถใช้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจำลอง การทดลอง หรือโครงการศิลปะ

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์เป็นการดำเนินการอันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย และผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัย เรื่อง ศึกษา ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นไปในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดำเนินการวิจัย 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 (Research = R1) การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 1/2567 จำนวน 11 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคัดเลือกจากคุณสมบัติด้านความเชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา จำนวน 7 คน อาจารย์วิชาภูมิศาสตร์ จำนวน 7 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 17 คน

ระยะที่ 2 (Development = D1) การสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียน รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรี ล้านช้าง การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อระดมความคิดเห็น ความเชื่อ และประสบการณ์ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ด้านการพัฒนาระบบ จำนวน 1 ท่าน ด้านการศึกษา จำนวน 3 ท่าน ด้านสังคมศึกษา จำนวน 3 ท่าน ด้านการสอนวิชาภูมิศาสตร์ จำนวน 2 ท่าน รวมจำนวนทั้งสิ้น จำนวน 9 ท่าน

ระยะที่ 3 (Research = R2) การทดลองระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียน รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรี ล้านช้าง กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง สำหรับดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 1/2567 จำนวน 11 คน ซึ่งได้มาจากแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ระยะที่ 4 (Development = D2) การประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนา การเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ใช้หลักการประเมินระบบแบบอิงมาตรฐาน (evaluation standard) Stufflebeam และคณะ ประกอบด้วย การประเมิน 4 หมวด ได้แก่ (1) ด้านความถูกต้องและครอบคลุม (accuracy) (2) ด้านความเหมาะสม (propriety) (3) ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ (feasibility) และ (4) ด้าน ความมีประโยชน์ (utility)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ โดยใช้ระบบสารสนเทศ ทางภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาความรู้ทางภูมิศาสตร์ สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา จำนวน 7 คน อาจารย์วิชาภูมิศาสตร์ จำนวน 7 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 17 คน GIT เป็นเครื่องมือที่เสริมสร้าง การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในวิชาภูมิศาสตร์ ทำให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจเชิงลึก สามารถเชื่อมโยง เนื้อหาวิชากับเหตุการณ์จริง และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคตได้อย่างครอบคลุม

ผลการสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ ทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง สามารถสรุปได้ว่า ดังนี้

บริบท คือ ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ประกอบด้วยรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ คือ (1) หลักสูตรการเรียนรู้ (2) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ (3) ขอบเขตการเรียนรู้ (4) การจัดการเรียนการสอน และ(5) การวัดผลและประเมินผล

ปัจจัยนำเข้า คือ การสอนแบบอิงประสบการณ์ แบบภาคสนาม ให้นักศึกษาลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน มีขั้นตอนการสอนแบบอิงประสบการณ์ (ตามหลักชัยยงค์ พรหมวงศ์)

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการสอนแบบอิงประสบการณ์ (ตามหลักชัยยงค์ พรหมวงศ์)

ลำดับ	ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน	กิจกรรม/เป้าหมาย
1	ประเมินก่อนเผชิญประสบการณ์	วัดความพร้อมและความรู้เดิมของผู้เรียน
2	ปฐมนิเทศการเผชิญประสบการณ์	อธิบายภารกิจ แหล่งความรู้ สิ่งอำนวยความสะดวก และผลที่คาดหวัง
3	เผชิญประสบการณ์	ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงตามสถานการณ์ที่กำหนด
4	รายงานความก้าวหน้า	นำเสนอผลการปฏิบัติงานหรือเผชิญสถานการณ์
5	รายงานผลการเผชิญประสบการณ์ (Debriefing)	นำเสนอผลลัพธ์และกระบวนการที่เกิดขึ้น
6	สรุปประสบการณ์/สรุปบทเรียน	วิเคราะห์ สะท้อนคิด และสรุปองค์ความรู้ที่ได้
7	ประเมินหลังเผชิญประสบการณ์	วัดผลสัมฤทธิ์และประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

กระบวนการ คือ กิจกรรมให้นักศึกษาลงสำรวจชุมชน ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านภู่อบิต อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (2) ชุมชนบ้านก้างปลา อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (3) ชุมชนบ้านตัว อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ผลการทดลองระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

กระบวนการพัฒนาระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง มีดังนี้

1) ออกแบบและจัดทำแบบทดสอบก่อนเรียน สร้างแบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ ประชากร สภาพเศรษฐกิจ-สังคม สิ่งแวดล้อม และทักษะการใช้ GIT เช่น การอ่านแผนที่ ใช้ GPS เก็บข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่

ตารางที่ 2 การจัดกิจกรรมในแต่ละชุมชน

ชุมชน	จุดเน้นการสำรวจ	กิจกรรมปฏิบัติ
บ้านภู่อบิต	จุดชมวิว, เส้นทางเดินขึ้น-ลงภู, วัด, บ้านเรือน, ถนน	วัดพิกัดจุดชมวิว, สำรวจสภาพพื้นที่, ถ่ายภาพภูมิทัศน์, บันทึกสภาพแวดล้อม, พูดคุยกับชุมชน
บ้านก้างปลา	โรงเรียน, กลุ่มทอผ้าไทเลย, พื้นที่ทำการเกษตร, แหล่งน้ำสำคัญ	ระบุตำแหน่งโรงเรียนและแหล่งชุมชน, สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มอาชีพ, ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่, สำรวจการใช้ที่ดิน
บ้านตัว	วัดป่า, ศูนย์เด็กเล็ก, ลำน้ำ, ที่ตั้งบ้านเรือน, พื้นที่การเกษตร	เก็บข้อมูลวัด, จุดสำคัญในหมู่บ้าน, จัดทำแผนที่ชุมชน, สัมภาษณ์ชาวบ้าน, วัดตำแหน่ง GPS

ผลการประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง

การประเมินระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง ใช้หลักการประเมินระบบแบบอิงมาตรฐาน (evaluation standard) Stufflebeam และคณะ ประกอบด้วย การประเมิน 4 หมวด ได้แก่

1) ด้านความถูกต้องและครอบคลุม (accuracy) เป็นการพิจารณาว่ากิจกรรมที่พัฒนาขึ้นสารสนเทศที่ได้จากการประเมินมีความถูกต้อง เชื่อถือได้ เพียงพอ สำหรับตัดสินคุณค่าของกิจกรรมและสอดคล้องกับหลักสูตรการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง

2) ด้านความเหมาะสม (propriety) เป็นการพิจารณาว่า กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบตัวชี้วัดที่ใช้ประเมินมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริงของระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง

3) ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ (feasibility) เป็นการพิจารณาว่า กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาพจริง เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ปฏิบัติได้ ยอมรับได้ ประหยัด และคุ้มค่า มากน้อยเพียงใด

4) ด้านความมีประโยชน์ (utility) เป็นการพิจารณาว่ากิจกรรมที่พัฒนาขึ้นให้ข้อมูลที่จำเป็นและตอบสนองความต้องการของระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มากน้อยเพียงใด

นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 11 คน ยืนยันการประเมินกิจกรรม ตามหลักเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

ผลการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert's Scale) ผลจากการวิเคราะห์ดังรายละเอียดในตาราง

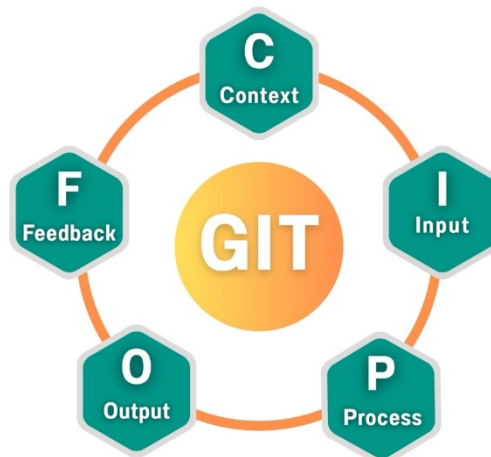
ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการประเมินข้อมูลระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง โดยภาพรวม (n=11)

ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียน รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านความถูกต้องและครอบคลุม	4.57	0.703	มากที่สุด
ด้านความเหมาะสม	4.59	0.831	มากที่สุด
ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้	4.52	0.506	มากที่สุด
ด้านความมีประโยชน์	4.89	0.958	มากที่สุด
รวม	4.74	0.925	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.74 และอยู่ในระดับมากที่สุด ในทุก ๆ ด้าน ด้านความมีประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.89 ด้านความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.59 ด้านความถูกต้องและครอบคลุม มีค่าเฉลี่ย 4.57 รองลงมา ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ย 4.52 ตามลำดับ

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้ คือ (GIT) CIPOF PLAN ได้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้ คือ (GIT) CIPOF PLAN

สามารถอธิบายองค์ความรู้ได้ดังนี้

C - Context = บริบท คือ ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ประกอบด้วย รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ คือ 1) หลักสูตรการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) ขอบเขตการเรียนรู้ 4) การจัดการเรียนการสอน และ 5) การวัดผลและประเมินผล

I - Input = ปัจจัยนำเข้า คือ ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ (Experiential Learning System) จึงถูกออกแบบขึ้นเพื่อพัฒนาการเรียนในรายวิชานี้ โดยอิงแนวคิดของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การประเมินก่อนเผชิญประสบการณ์ การปฐมนิเทศ การเผชิญประสบการณ์จริง รายงานความก้าวหน้า รายงานผลการเรียนรู้ สรุปทบทวน และการประเมินผลสัมฤทธิ์ การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพัฒนาทักษะหลากหลาย ทั้งการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี GIT กับข้อมูลจริงในพื้นที่จริง

P - Process = กระบวนการ คือ กิจกรรมให้นักศึกษาลงสำรวจชุมชน ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านภูบ่อบิด อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (2) ชุมชนบ้านก้างปลา อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย (3) ชุมชนบ้านตัวอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

O - Output = ผลลัพธ์ คือ ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

F - Feedback = การตรวจสอบและการปรับปรุง คือ นำข้อมูลที่พัฒนาระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง นำมาปรับปรุงพัฒนาใหม่ให้ทันสมัย เข้ากับการจัดการเรียนการสอนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง” ผู้วิจัยขออภิปรายผล ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา ส่งเสริมให้นักศึกษา ได้เรียนรู้เชิงปฏิบัติ พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 เข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ บูรณาการข้ามศาสตร์ เตรียมพร้อมสู่โลกยุคดิจิทัล ฝึกการทำงานกลุ่มและสื่อสาร ฝึกการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและชุมชน เสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ พัฒนาโครงการภาคสนาม สร้างแรงบันดาลใจและอาชีพในอนาคต ใช้สถานการณ์สมมติและกรณีศึกษา เสริมจริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล ใช้แพลตฟอร์มสมัยใหม่ และประเมินผลจากการปฏิบัติจริง สอดคล้องกับ พระมหาโยธิน มาศสุข (มหาวีโร) ได้ศึกษาเรื่อง ระบบการสอนเป็นทีมแบบอิงประสบการณ์ สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

พบว่า ผลการวิจัย พบว่า 1. ระบบการสอนเป็นทีมแบบอิงประสบการณ์ สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคกราช ประกอบด้วย 1) วิเคราะห์บริบท ได้แก่ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ แบบประเมินความสามารถในการทำงานเป็นทีม หลักการและเหตุผลของระบบ วัตถุประสงค์ของระบบการสอน ผู้ใช้ระบบ 2) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ สภาพปัญหาและความต้องการของระบบ การสอน แนวคิดการสอนแบบอิงประสบการณ์ หลักสูตรและเนื้อหา วัตถุประสงค์ ผู้สอน ผู้เรียนแหล่งการเรียนรู้ แผนการสอน 3) กระบวนการ ได้แก่ (1) ขั้นตอนเตรียมการสอน (2) ขั้นตอนการสอน (3) ขั้นตอนวัดผลประเมินผล 4) ผลลัพธ์ ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ ความสามารถในการทำงานเป็นทีม ประสิทธิภาพของระบบการสอน และ 5) ผลย้อนกลับ ได้แก่ ตรวจสอบและปรับปรุงระบบ 2. ผลการทดสอบประสิทธิภาพระบบการสอนเป็นทีมแบบอิงประสบการณ์ แบบภาคสนาม พบว่า มีค่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 84.07/85.46 ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 85/85 3. ผลการรับรองคุณภาพ ผู้ทรงคุณวุฒิรับรองการประเมินระบบการสอนเป็นทีมแบบอิงประสบการณ์ โดยพิจารณาจากเกณฑ์ 5 ระดับ พบว่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มากที่สุด (พระมหาโยธิน มาศสุข (มหาวิโร), 2566)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้างระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์จากการการเรียนรู้ ได้รับการออกแบบตามหลักสูตร รายวิชา และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ครอบคลุมตั้งแต่บริบทการเรียนรู้ ไปจนถึงการวัดผลและประเมินผล การเรียนรู้แบบภาคสนาม ถูกนำมาใช้ให้นักศึกษาลงพื้นที่จริงเพื่อเรียนรู้และเก็บข้อมูลด้วยตนเอง สร้างประสบการณ์ตรงและพัฒนาทักษะด้าน GIT กระบวนการเรียนรู้มี 7 ขั้นตอน สอดคล้องกับ อุเทน ทองทิพย์ ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาต้นแบบฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ของชุมชนแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนสุขสันต์พัฒนา พบว่า การพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ได้ดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้ 1) สำรวจความต้องการของชุมชน 2) ออกแบบเชิงแนวคิดและเชิงตรรกะเพื่อสร้างพจนานุกรมข้อมูล 3) แปลความหมายข้อมูลดาวเทียมรายละเอียดสูง 4) สำรวจและตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม 5) จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ให้เป็นไปตามพจนานุกรมข้อมูล 6) จัดทำแผนที่ 7) ตรวจสอบความถูกต้องและทดลองเรียกใช้งาน 8) เผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ดิจิทัลมีจำนวน 17 ชั้นข้อมูลเชิงพื้นที่ และ 17 ตารางข้อมูลจริงได้รับการออกแบบโครงสร้างให้เป็นฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ โดยแต่ละชั้นข้อมูลมีองค์ประกอบในรูปจุด เส้น หรือพื้นที่ปิด ที่มีระบบพิกัด UTM Zone 47 กำกับ ทุกองค์ประกอบเชื่อมต่อกับข้อมูลเชิงอรรถเพื่อป้องกันถึงคุณลักษณะ ได้มีการประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน (อุเทน ทองทิพย์, 2556)

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน ประกอบด้วย 1) แผนที่ชุมชนบ้านภูบ่อปิด บ้านก้างปลา และบ้านดัว 2) ชุมชนได้รับข้อมูลเชิงพื้นที่ที่เป็นระบบ 3) เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษา 4) ชุมชนเกิดแนวทางการจัดการข้อมูลสมัยใหม่ 5) ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสำรวจและวางแผน และ 6) ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของข้อมูลเชิงพื้นที่ต่อการพัฒนาในระยะยาว ผลที่เกิดขึ้นกับนักศึกษา ประกอบด้วย 1) ความเข้าใจในโครงสร้างและองค์ประกอบของชุมชน 2) ทักษะการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม 3) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ทางภูมิศาสตร์ (GIT) 4) การวิเคราะห์และตีความข้อมูลเชิงพื้นที่ 5) การพัฒนาทักษะการทำแผนที่ และการนำเสนอข้อมูล และ 6) การตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูลภูมิสารสนเทศในการพัฒนาชุมชน **สอดคล้องกับ** ประเด็น แบนปิง ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนมอญในจังหวัดลำพูน พบว่า ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพการณ์และความต้องการของการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนมอญในจังหวัดลำพูน สภาพการณ์ประกอบไปด้วยข้อมูลความรู้จริง ความชำนาญและภูมิปัญญาชุมชน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพหรือสร้างมูลค่าเพิ่ม มี 6 ด้าน (ประเด็น แบนปิง, 2565)

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.74 และอยู่ในระดับมากที่สุด ในทุก ๆ ด้าน ด้านความมีประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.74 ด้านความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.59 ด้านความถูกต้อง และครอบคลุม มีค่าเฉลี่ย 4.57 รองลงมา ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ย 4.52 **สอดคล้องกับ** พระวีรภัทร สุภาจาโร (สมานกล้า) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาภูมิศาสตร์ โดยการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบางปรอง จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ผลวิจัยพบว่าวิจัย 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ใน รายวิชาภูมิศาสตร์ นักเรียนโรงเรียนวัดบางปรอง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่า เกณฑ์ ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ .05 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภูมิศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้หลักโยนิโส ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบางปรอง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ .05 (พระวีรภัทร สุภาจาโร (สมานกล้า), 2566)

สรุป

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สัมภาษณ์เชิงลึก โดยคัดเลือกจากคุณสมบัติด้านความเชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา จำนวน 7 คน อาจารย์วิชาภูมิศาสตร์ จำนวน 7 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 17 คน การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อระดมความคิดเห็น ความเชื่อ และประสบการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมุ่งเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ด้านการพัฒนาระบบ จำนวน 1 ท่าน ด้านการศึกษา จำนวน 3 ท่าน ด้านสังคมศึกษา จำนวน 3 ท่าน ด้านการสอนวิชาภูมิศาสตร์ จำนวน 2 ท่าน รวมจำนวนทั้งสิ้น จำนวน 9 ท่าน พื้นที่ในการทดลอง โดยมี 3 พื้นที่ คือ 1) ชุมชน บ้านภูบ่อปิด อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 2) ชุมชนบ้านก้างปลา อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 3) ชุมชนบ้านตัว อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้เป็นกลุ่มทดลอง สำหรับดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ภาคเรียนที่ 1

ปีการศึกษา 2567 จำนวน 11 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรนำองค์ความรู้ที่ได้การวิจัย คือ (GIT) CIPOF PLAN คือ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ C - Context = บริบท I - Input = ปัจจัยนำเข้า P - Process = กระบวนการ O - Output = ผลลัพธ์ F - Feedback = การตรวจสอบและการปรับปรุง ของระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการเรียนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษา นำไปใช้พัฒนาต่อยอดในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรส่งเสริมและสนับสนุนการนำระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์มาใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และขยายผลสู่สถาบันอื่น ๆ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้เชิงปฏิบัติให้นักศึกษา

1.3 ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมประสบการณ์ตรงของนักศึกษา เช่น กิจกรรมภาคสนาม การใช้โปรแกรม GIT ในการวิเคราะห์ข้อมูลจริง และการเรียนรู้ผ่านโครงงานหรือปัญหา (Problem-based learning) เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกฝนทักษะและประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง

1.4 ควรพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และเน้นการมีส่วนร่วม เช่น การจัดกิจกรรมกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักศึกษาต่างสาขา หรือการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรพิเศษ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอนแบบอิงประสบการณ์ในรายวิชาทางภูมิศาสตร์ เช่น การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาหลังเรียนด้วยระบบนี้ หรือการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรูปแบบการสอนแบบอื่น ๆ

2.2 ควรพัฒนางานวิจัยที่เน้นการประเมินผลกระทบของระบบการเรียนการสอนแบบอิงประสบการณ์ต่อทักษะของผู้เรียนในระยะยาว และขยายผลการวิจัยไปยังกลุ่มนักศึกษาหลายระดับหรือหลายสาขาวิชา เพื่อความครอบคลุมและน่าเชื่อถือของผลการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2536). *ระบบและการจัดระบบ* ประมวลสาระชุดวิชาการจัดระบบทางการศึกษา.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (2545). *มิติที่ 3 ทางการศึกษา: สานฝันสู่ความเป็นจริง*. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์.

- _____. (2555). *ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์.
- _____. (2567). *ระบบการสอนแบบอิงประสบการณ์ผ่านสื่อสังคม*. สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2567, จาก <https://mis.nrru.ac.th/gradjournal/uploadify/uploads/Test/1%2003-11-14%2010-26-53.pdf>.
- ประเด่น แบนปิง. (2565). *รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนมอญในจังหวัดลำพูน* (ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาโยธิน มาศสุข (มหาวิโร). (2566). *ระบบการสอนเป็นทีมแบบอิงประสบการณ์ สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช*. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 8(3), 183-200.
- พระวีรภัทร สุภาจาโร (สมานกล้า). 2566. *ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาภูมิศาสตร์ โดยการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดบางปรุง จังหวัดฉะเชิงเทรา*. *วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 5(2), 322-335.
- พิชาติ แก้วพวง. (2563). *ศาสตร์การจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนิย์ พลพิบูลย์ และคณะ. (2567). *การเรียนรู้ที่เหมาะสมในยุคสารสนเทศ*. สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2567, จาก https://ge.kbu.ac.th/media_learning/doc/main_media_learning/GE121/03.pdf
- วาสนา ทวีกุลทรัพย์. (2554). *การจัดระบบและการออกแบบระบบทางการศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศศิวิภา หาสุข และคณะ. (2567). *“ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” อยู่รอดแม้จุดยืนมนุษย์ล้มคลอน ในโลกดิจิทัลที่ไม่ย้อนกลับหลัง*. สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2567, จาก <https://www.nectec.or.th/news/news-pr-news/21st-centuryskills.html>
- อุเทน ทองทิพย์. (2556). *การพัฒนาต้นแบบฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ของชุมชนแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนสุขสันต์พัฒนา*, *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร*, 8(2), 37-60.
- Joyce, B., & Wiel, M. (1986). *Model of teaching*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.
- Wurdinger, D.D. & Carlson, J. A. (2010). *Teaching for experiential learning: Five approaches that work*. Lanham: MD: Rowman & Littlefield Education.

แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
Guidelines for Strengthening Cultural Identity through Buddhist Integration
of the Tai Lue ethnic group, Mae Tha District, Lampang Province

¹พระมหาสพพล ชุมภู, ²ณฤณีย์ ศรีสุข และ³พระครูสุตชยาภรณ์

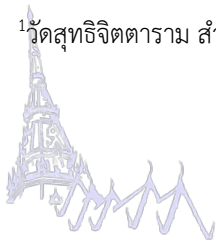
¹Phramaha Sahapon Chumpoo, ²Narunee Srisuk and ³Phrakru Sutthayaporn

¹วัดสุทธจิตตาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ^{2,3}วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Wat Suthichittaram, National Office of Buddhism ^{2,3}Lampang Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: Sahapon.li5@gmail.com

Received August 16, 2025; Revised August 28, 2025; Accepted September 8, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการอัตลักษณ์ ทัศนคติทางสังคม และวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์ การอยู่ร่วมกัน กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทลื้อ และบริบทพื้นที่เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในพื้นที่ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยมีกลุ่มเป้าหมายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน และสนทนากลุ่มเฉพาะ 6 กลุ่ม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเทคนิคการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ชาวไทลื้ออพยพจากสิบสองปันนา ประเทศจีน มาตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือของไทย มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นผ่านวิถีชีวิต ความเชื่อ และภาษา ปัจจุบันพวกเขากำลังเผชิญความท้าทายในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้อย่างยั่งยืน โดยมีชุมชนและภาครัฐร่วมมือกันเพื่อการอนุรักษ์

2. ชาวไทลื้อในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยผสมผสานวิถีดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษเข้ากับหลักพุทธศาสนา พวกเขาปรับตัวเข้ากับยุคสมัยใหม่ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทำให้สามารถรักษาวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

3. งานวิจัยได้นำเสนอแนวทางบูรณาการวัฒนธรรมไทลื้อดั้งเดิมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมภาษาและชุดแต่งกายในกลุ่มเยาวชน จัดเทศกาลอาหาร ทำการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ โดยอาศัยหลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 และการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: แนวทาง; เสริมสร้างอัตลักษณ์; วัฒนธรรม; พุทธบูรณาการ; กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

Abstract

This research has a qualitative research design using the concepts of identity, social and cultural theories, globalization, coexistence, Tai Lue ethnic groups, and local context as the research framework. The research area is the Tai Lue ethnic group in Mae Tha District, Lampang Province. There are 20 key informant target groups and 6 focus group discussions using a specific key informant selection technique. In-depth interviews are used as the research tool. Content data analysis and descriptive data presentation are presented. The research results found that:

1. Tai Lue migrated from Xishuangbanna, China, to settle in northern Thailand. They possess a distinctive identity through their way of life, beliefs, and language. They currently face challenges in passing this cultural heritage on to the next generation, with community and government cooperation for its preservation.

2. Tai Lue in Mae Tha District, Lampang Province, have strengthened their cultural identity by combining traditional ways of life, beliefs in ancestral spirits, with Buddhist principles. They have adapted to the modern era economically and socially, with support from many sectors. This enables the preservation of culture and peaceful coexistence.

3. The research proposes a sustainable approach to integrating traditional Tai Lue culture with Buddhist principles, focusing on promoting language and clothing among youth, organizing food festivals, and establishing the Mae Tha Tai Lue Cultural Council, based on various principles, such as the Four Sangkhawatthu and the Four Lay Dhammas, and integrating with all sectors.

Keywords: Guidelines; Strengthening Identity; Cultural; Integrated Buddhism; THE TAI LUE Ethnic Group

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทที่เคยอาศัยอยู่ที่สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ทางใต้ของปะเทศจีน ได้มีการอพยพลงมาสู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย และกลายเป็นกลุ่มไทลื้อขนาดใหญ่ โดยอาศัยอยู่ที่เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา กลุ่มไทลื้อสิบสองปันนา มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและมีลักษณะร่วมกับกลุ่มไทอื่น ๆ ในปี ค.ศ. 1950 กลุ่มไทลื้อได้มีการอพยพจากสิบสองปันนาไปยังดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มตระกูลไททางตอนใต้ เช่น เมืองเชียงตุง แม่สาย ในช่วงปี ค.ศ. 1950-1970 ปัจจุบันสิบสองปันนากลายเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จึงทำให้วัฒนธรรมไทลื้อถูกนำมาใช้ในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบดั้งเดิม กลุ่มไทลื้อ

ล้วนเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทผสมผสานกับการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนไทลื้อ และกลุ่มชนไทอื่น ๆ ภายหลังตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีน สถานการณ์ทางการเมืองจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องกลายเป็นชนกลุ่มน้อย อักษรไทลื้อได้ถูกสร้างและพัฒนาขึ้นใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนรู้ อีกทั้งยังไม่มีมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยอักษรใหม่ ได้ถูกใช้ในพื้นที่ทางสังคม เช่น โรงเรียน หนังสือพิมพ์ ป้ายโฆษณา ในขณะที่อักษรดั้งเดิมกลับได้รับความนิยมลดลง พร้อมกับความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในช่วงปลายปี ค.ศ. 1950 โดยการทำลายของรัฐบาลจีน ทำให้การเรียนอักษรเก่า หรือที่รู้จักกันว่าอักษรธรรมเกือบถึงการสูญสิ้น (ชัชฎาวรรณ แก้วทะพยา, 2567)

ในประเทศไทย ชาวไทลื้อได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วภาคเหนือของประเทศไทย ทั้งในอำเภอสะเมิง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อำเภอท่าวัน อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน อำเภอเมือง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และอำเภอเชียงม่วน อำเภอเชียงคำพะเยา โดยเฉพาะในจังหวัดพะเยาถือว่าเป็นศูนย์กลางของชาวไทลื้อ โดยคิดคำนวณจากจำนวนประชากรไทยลื้อที่มีความหนาแน่นกว่าพื้นที่อื่น และการรักษาขนบธรรมเนียมไทยลื้อได้เป็นอย่างดี ชาวไทลื้อส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรม ปลูกพืชผักบริโภคเอง จึงทำให้ชาวไทลื้อมักมีการตั้งถิ่นฐานใกล้กับสายน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อเป็นการดำรงชีวิตแบบไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สังเกตได้จากการเก็บฝืนมาใช้ชาวไทลื้อล้วนเก็บเพียงกิ่งไม้ที่แห้งตายเท่านั้น วิถีชีวิตดังกล่าวสามารถพูดได้ว่าเป็นวิถีชีวิตในรูปแบบเฉพาะตน ทั้งการปลูกบ้านเรือน ที่เน้นการปลูกบ้านใต้ถุนสูง และมีการปลูกบ้านโดยใช้ระยะเวลาเพียง 1 วันเท่านั้น โดยการร่วมแรงร่วมใจของคนบ้านใกล้เคียงมาช่วยกันสร้างบ้านจนแล้วเสร็จ และทำการเลี้ยงอาหารกินหอมตอมม่วน ซึ่งคล้ายกับการขึ้นบ้านใหม่ของคนภาคกลาง การทอผ้าในรูปแบบชาวไทลื้อจะเป็นการทอผ้าเพื่อทำเครื่องแต่งกายที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง เสื้อของผู้ชายจะเป็นเสื้อแบบแขนยาว และสวมทับด้วยเสื้อกั๊กที่ปกคลุมปลายอย่างประณีตสวยงาม ผู้หญิงจะสวมเสื้อแขนยาวที่เรียกว่า เสื้อปิด และนุ่งซิ่น ทั้งชายและหญิงต่างมีการโพกศีรษะ (รัตนพร เศรษฐกุล, 2527) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การแต่งกายแบบไทลื้อทั้งฝ่ายชายและหญิง (ชุดแต่งงานอีสาน, 2560)

ในพื้นที่ตำบลน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง คือ อีกหนึ่งพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านแม่ปุง และบ้านฮ่องห้า ที่มีชาวไทลื้อได้อพยพมาอาศัยอยู่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมใกล้เคียงกับคนไทยภาคเหนือเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ยังมีประเพณี วัฒนธรรมตลอดวิถีชีวิตอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อต่างมีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านนามธรรม และรูปธรรม โดยด้านนามธรรม มักเกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อ ตั้งแต่ผนวกกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงค่านิยมพื้นฐานต่าง ๆ ส่วนทางด้านรูปธรรมเกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรม เครื่องแต่งกาย สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นของชาวไทลื้อ (ศักราช ฟ้าขาว, 2553)

ดังนั้น อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อจึงเป็นเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงถึงชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองทั้ง เพลง ศิลปะ การแสดงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่รูปแบบเฉพาะของชาวไทลื้อ จากการศึกษาข้างต้นจึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งแก่ผู้พบเห็น และได้ยินเรื่องราว ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาและนำเสนอ ในเรื่องความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อีกทั้งสภาพปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ มากมายที่ทำให้วัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ต่างในพื้นที่ต่าง ๆ ได้มีการสูญหายไป หรือมีการปรับปรุงใหม่จนทำให้อัตลักษณ์ของวัฒนธรรม เหล่านั้นเรือนราง เสี่ยงต่อการสูญหาย (เกษม เพ็ญภักษ์, 2559) จึงต้องมีการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยสร้างเป็น แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ดังจะได้นำกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อภิญา เพ็ญสกุล ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า อัตลักษณ์ ไว้ดังนี้ ในพจนานุกรมภาษาไทย อังกฤษ หรืออังกฤษ ไทย คำแปล ของ identity คือ คำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งตรงกับความหมายของคำนี้ ในพจนานุกรม ภาษาอังกฤษ นั่นก็คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนโยบายต่อไปว่า เป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น ทว่าแนวโน้มทางทฤษฎี ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นั้นมีวิธีคิดในการถอนความเชื่อในคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ

ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่อง ของการนิยามความหมาย ซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนไปตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติ เฉพาะตัวอีกต่อไป คำว่า อัตลักษณ์ ดูจะเหมาะสมกว่า เอกลักษณ์ ในความหมายใหม่ของ identity (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)

ชลธิชา มาลาหอม ได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของ บุคคล สังคม ชุมชน หรือ ประเทศนั้น ๆ อาจรวมถึง เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ท้องถิ่นและศาสนา ฯลฯ มีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ หรือเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ เช่น หมู่บ้านนี้มีอัตลักษณ์ทางการจักสาน ใครได้ยิน ก็จำได้ทันทีโดยที่สังคมแต่ละสังคมนั้นจะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองซึ่งยุคสมัยนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้อัตลักษณ์ของสังคมเปลี่ยนไปในรูปแบบที่ต่างกันออกไป โดยที่คำว่า อัตลักษณ์ นั้นยังมีความหมาย ซ้อนทับกับ คำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งคำว่า เอกลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน โดยแบ่งประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ระดับด้วยกัน คือ อัตลักษณ์บุคคล (Personnel Identity) ซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลนั้น ๆ ว่ามีความเฉพาะและโดดเด่นอย่างไร และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ก็เป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมที่จะบ่งบอกได้ ว่าชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ มีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ อย่างไร (ชลธิชา มาลาหอม, 2555)

จึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวตนว่าเป็นใคร อย่างไร อัตลักษณ์ที่แท้จริงจะอิงอยู่กับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สิทธิ ความเป็นมาทางสังคม ดั้งเดิมของชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเรา ที่แตกต่างจากพวกเขาในขณะเดียวกันก็สามารถสร้าง สานความสัมพันธ์กับสังคมอื่น อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิตของเชื้อชาติ วัฒนธรรม และไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีกระบวนการสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป อัตลักษณ์ชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนสอดคล้องกับสภาพ บริบททางนิเวศ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชน และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ (1) ชาติพันธุ์ (2) การแต่งกาย (3) ความเชื่อถือ (4) อาหารการกิน (5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (6) ประเพณี

แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นการแสดงออก และความสำนึกของบุคคล กลุ่มคนและชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตน โดยการแสดงออกเฉพาะตนนั้นเป็นการแสดงออกร่วมกันของชุมชน มีการสืบทอด มีความมั่นคงเป็นรากฐานอันสำคัญของชุมชน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาจจะมีการปรับเปลี่ยนจากอิทธิพลต่าง ๆ แต่ยังคงเป็นลักษณะที่บ่งบอกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน

การส่งเสริมอัตลักษณ์ คือ เป็นกระบวนการในการปรับปรุงเพิ่มเติมประสิทธิภาพเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของตนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การผลิตของในชุมชน รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอีกทั้งเป็นการ ให้บริการแก่ประชาชนโดยให้คำปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติด้วยตัวของเขาเองจนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในอัตลักษณ์ทั้ง 5 ประเภท คือ (1) ทางชาติพันธุ์ (2) การแต่งกาย (3) การเชื่อถือ (4) อาหารการกิน (5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ (6) ประเพณี สำหรับการส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ

การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการที่ชุมชนได้รับ ผลกระทบจากความเจริญด้านเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เกิด การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุ และจิตใจ ส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนโดยทั่วไป และกลไกต่าง ๆ ปรับตัวตามไม่ทัน ตลอดถึงกระทบ ต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชน ทำให้ชุมชนสร้างความเข้าใจ ความตระหนัก ในการดำรงอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมของตนเองให้คงอยู่ต่อไป

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้เลือกทฤษฎีทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural functionalism) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism) ทฤษฎีรูปแบบ ทางวัฒนธรรม (Configurationism) ทฤษฎีวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ (Culture and Personality) การปรับปรนทาง วัฒนธรรม (Cultural assimilation) และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) (ยศ สันติสมบัติ, 2551)

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบ โลก ที่มีทั้งคุณประโยชน์มหาศาล และโทษ อย่างมหันต์ เป็นการให้ความเหนือกว่าของประเทศที่มี ความเจริญในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง มีกลไกการค้า การลงทุน ตลอดถึงเครื่องมือ และเทคโนโลยีขั้นสูง รวมทั้งการบริหารจัดการ โดยใช้อิทธิพล ทางการเมืองผ่านกลไกต่าง ๆ ระหว่างประเทศ กดดันให้ประเทศด้อยพัฒนาที่มีอำนาจต่อรองน้อยเข้าสู่วงจร ของโลกาภิวัตน์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รวมถึงส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในภาพรวม ทำให้เกิด การปรับเปลี่ยนในด้านต่าง ๆ ตลอดถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคน ชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้ตนเอง สามารถยืนอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสของโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ (เกษม เพ็ญภักดี, 2559)

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกัน

การอยู่ร่วมกันของชุมชนต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์แบบแผน มีการช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน เป็นต้น มนุษย์เป็นสัตว์สังคมไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้ ดังนั้นจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน มีวัฒนธรรม มีหน้าที่ มีการขัดเกลา เป็นต้น เพราะการอยู่ในสังคม ชุมชน ต้องอาศัยหลักการอยู่ร่วมกัน ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข เช่นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพูดจาอ่อนหวาน การช่วยเหลือชุมชน และการวางตนที่เหมาะสม (เมธา หริมเทพาธิป, 2563)

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีถิ่นกำเนิดเดิมในสิบสอง ปันนา ซึ่งปัจจุบันอยู่ในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีน พวกเขามีเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งในด้านภาษา การแต่งกาย และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ความเป็นมาของชาติไทลื้อ

ในอดีตชาวไทลื้อมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองลือหลวง ก่อนจะย้ายมายังลุ่มแม่น้ำโขงในเขตสิบสองปันนา ในปัจจุบัน อาณาจักรไทลื้อก่อตั้งขึ้นในราวศตวรรษที่ 12 โดย เจ้าเจียงหาญ ได้รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ และตั้งเป็น อาณาจักรแจ๋ลื้อ โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ หอคำเชียงรุ่ง ที่มาของ สิบสองปันนา ในสมัยเจ้าอินเมืองได้มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หัวเมือง โดยแต่ละหัวเมืองมีที่นาขนาด 1,000 ไร่ หาบข้าว จึงเป็นที่มาของชื่อสิบสองปันนาซึ่งต่อมาเพี้ยนเสียงเป็น สิบสองปันนา การอพยพและกระจายตัว ชาวไทลื้อ มีการอพยพและถูกกวาดต้อนไปยังพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 5 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้ชาวไทลื้อกระจายตัวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย เช่น น่าน แพร่ พะเยา ลำปาง และเชียงราย รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่าง พม่า ลาว และเวียดนาม

ตำนานกำเนิดชาวไทลื้อ ตำนานสำคัญของชาวไทลื้อมี 2 เรื่องหลัก ได้แก่ (1) ตำนานปู่สังคะสา ย่าสังคะลี ตำนานนี้กล่าวถึงต้นกำเนิดของเผ่าพันธุ์ โดยเล่าเรื่องของปู่สังคะสาและย่าสังคะลีที่เป็นมนุษย์คู่แรกของโลกที่ลงมาสร้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ มีหลายสำนวนที่เล่าถึงการที่ทั้งสองได้พบกันและใช้สติปัญญาในการตอบคำถามปริศนาจนได้ครองคู่กัน (2) ตำนานข้าสีแสนหมอนม้า ตำนานนี้เล่าถึงกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนสิบสองปันนาก่อนที่ชาวไทลื้อจะอพยพมา ผู้ปกครองของชนกลุ่มนี้มีอิทธิฤทธิ์มาก ชาวไทลื้อ จึงต้องใช้อุบายต่าง ๆ เพื่อลบล้างอำนาจและตั้งถิ่นฐานขึ้นมาใหม่ ตำนานนี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและเคารพกลุ่มชนดั้งเดิม ซึ่งสะท้อนผ่านประเพณีการบูชาผีเสื้อเมืองที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ไทลื้อสิบสองปันนาและเมืองสำคัญ สิบสองปันนาเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมานานหลายศตวรรษ โดยประกอบด้วยเมืองใหญ่ 12 เมือง ซึ่งมีสถานะเป็นประเทศราชของจีนแต่บางช่วงก็อยู่ใต้อำนาจของพม่า และล้านนาด้วยจึงถูกเรียกว่า เมืองสามฝั่งฟ้า เมืองสำคัญ ๆ ในสิบสองปันนา ได้แก่ เมืองเชียงรุ่ง เป็นเมืองหลวงและศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักร เมืองหลวง, เมืองแจ๋, เมืองฮาย แต่ละเมืองมีตำนาน และความเป็นมาที่น่าสนใจ โดยมักเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษ การปราบสิ่งชั่วร้าย และการต่อสู้แย่งชิงที่ดิน เมืองพง เมืองล่า เมืองพงเคยเป็นถิ่นของเผ่าขมุ ส่วนเมืองล่าเป็นเมืองการค้าที่สำคัญและมีชื่อเสียงด้านการปลูกชา ปัจจุบันชาวไทลื้ออาศัยอยู่ในหลายประเทศ ได้แก่ จีน (สิบสองปันนา) พม่า (รัฐฉาน) ลาว เวียดนาม และในประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือตอนบน เช่น จังหวัดลำปาง (อำเภอเมือง, อำเภอแม่ทะ), เชียงราย, น่าน และพะเยา

ลักษณะทางกายภาพ มีรูปร่างสันหัด ผิวค่อนข้างขาว ภาษา มีภาษาพูดและภาษาเขียน เป็นของตนเอง จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท (ไต) มีสำเนียงและคำศัพท์บางคำที่แตกต่างจากภาษาไทยวน (ภาษาล้านนาภาคเหนือ) การแต่งกาย ผู้ชายสวมเสื้อหม้อห้อมสีดำหรือคราม มีแถบผ้าหลากสีประดับ กางเกง เป็นกางเกงก้นลึก ผู้หญิงสวม เสื้อปิด ซึ่งเป็นเสื้อแขนยาวเข้ารูป เอวลอย มีสาบเสื้อเฉียงและประดับด้วย กระดุมเล็ก ๆ สวม ชิ่นไทลื้อ ที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ อาหาร นิยมบริโภค ข้าวเหนียว เป็นหลัก อาหาร ส่วนใหญ่เป็นแกงผักและพืชพรรณธรรมชาติ มักปรุงด้วยพริกแกงและน้ำปู ศาสนาและความเชื่อ นับถือพุทธ ศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องผี โดยเฉพาะ ผีบ้านผีเรือน และ ผีเสื้อเมือง ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ผูกพัน กับชุมชนอย่างใกล้ชิด (จุฑามาศ สนกก, 2567)

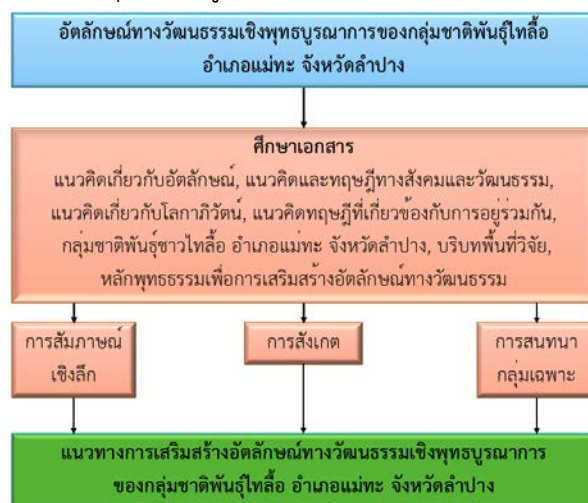

บริบทพื้นที่วิจัย

อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ชุมชนไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ บ้านแม่ปุง และ บ้านฮ้องห้า ตำบลน้ำโจ้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูงและมีภูเขาล้อมรอบ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ภาษา แม้จะเรียกตนเองว่า ลื้อ แต่ภาษาที่ใช้ในบ้านกล้วนนี้มีความคล้ายคลึงกับ ภาษาไทยอง มาก และภาษาไทลื้อยังมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยกลางและภาษาไทยเหนือ ชาวไทลื้อจะใช้ภาษาของตนเองพูดคุยกันภายในกลุ่ม แต่ก็ปรับตัวหันมาใช้ภาษาไทยเหนือและไทยกลางมากขึ้นตามสภาพสังคมปัจจุบัน ความเชื่อ ชาวไทลื้อในพื้นที่นี้ยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองว่าเป็น คนลื้อ และมีความรักพวกพ้องเป็นอย่างมาก หากสมาชิกในชุมชนถูกดูถูกหรือได้รับความเดือดร้อน พวกเขาจะรวมตัวกันต่อต้าน ซึ่งเป็นผลมาจากทัศนคติเชิงลบของคนพื้นเมืองบางกลุ่มในอดีตที่เคยมองชาวไทลื้อในเชิงดูถูกเหยียดหยาม วิถีชีวิต ชาวไทลื้อเป็นคนรักสงบ ชยัน อดทน และมีธยัสถ์ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารหลัก คือ ข้าวเหนียวและพืชผักท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกับคนไทยภาคเหนือทั่วไป อาชีพและเศรษฐกิจ ชาวไทลื้อในอำเภอแม่ทะมีการปรับตัวทางเศรษฐกิจจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่ระบบทุนนิยม โดยเริ่มจากการสะสมทุนจากอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำไร่ยาสูบ กระเทียม และถั่วต่าง ๆ จนสามารถนำไปลงทุนในการค้าขายได้ เกษตรกรรม ยังคงเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะการทำนาข้าวเหนียวในพื้นที่ชลประทานและน่าน้ำฟ้า นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชหลังนาเพื่อเป็นรายได้เสริม ค้าขาย เริ่มต้นราวปี พ.ศ. 2526 โดยอาศัยทุนจากการเกษตร ชี้อรรถยนต์เพื่อใช้ในการค้าขายและขนส่งสินค้า ซึ่งมีการลงทุนร่วมกันในเครือญาติและมีการแข่งขันตามกลไกตลาด รับจ้าง ชาวไทลื้อบางส่วนทำงานเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม และรับจ้างทำงานโยธา (ประจัน รักพงษ์, 2535) โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีน้อยการผสมผสานอาชีพเหล่านี้ทำให้สภาพเศรษฐกิจของชาวไทลื้อในตำบลน้ำโจ้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่การใช้จ่ายเงินที่ฟุ่มเฟือยกับการตกแต่งรถยนต์ก็เป็นข้อสังเกตที่อาจส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวทางธุรกิจในอนาคตได้ (เทศบาลตำบลน้ำโจ้, 2563)

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในพื้นที่ บ้านแม่ปุง และบ้านฮ่องห้า ตำบลน้ำใจ ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยมี ประชากร คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 20 รูป/คน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มพระภิกษุ	จำนวน 2 รูป
กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่	จำนวน 7 คน
กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มผู้นำศาสนพิธีกรรมทางศาสนา	จำนวน 1 คน
กลุ่มที่ 4 คือ กลุ่มประชาชนทั่วไปชาวไทลื้อในพื้นที่	จำนวน 2 คน
กลุ่มที่ 5 คือ กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน 5 คน
กลุ่มที่ 6 คือ กลุ่มตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	จำนวน 3 รูป/คน

โดยใช้เทคนิคการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์ (Criterion) ที่กำหนดดังนี้

- (1) เป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะครบถ้วนไม่จำกัดเพศและระดับการศึกษา
- (2) มีความสนใจและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและยินยอมให้ข้อมูล
- (3) มีชื่อทะเบียนบ้านอยู่ใน ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 4 ชนิด ได้แก่ 1) การศึกษาเชิงเอกสาร 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ 4) แบบสังเกต ได้ทำการรวบรวมข้อมูล ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2568

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และใช้การติดตามเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนววิจัย ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ ของข้อมูลนี้ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้น และข้อมูลที่เป็นส่วนผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

ผลการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางพบว่า ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานเดิมในสิบสองปันนา ประเทศจีน และได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน

ในภาคเหนือของไทยหลายยุคสมัย สำหรับชุมชนไทลื้อในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีจุดเริ่มต้นจากการอพยพจากตำบลกล้วยแพะมาตั้งรกรากที่บ้านแม่ปุงและขยายเป็นบ้านฮ่องห้าในปัจจุบัน ชาวไทลื้อในพื้นที่นี้ยึดมั่นในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยมีวิถีชีวิตเรียบง่ายและเน้นระบบครอบครัวเครือญาติ อาชีพดั้งเดิมที่สำคัญได้แก่ การทำไร่นา การตีเหล็ก และการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ การกินอยู่

เน้นข้าวเหนียวเป็นหลัก และมีอาหารเฉพาะถิ่นหลายอย่าง ความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา และการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งแสดงออกผ่านประเพณีสำคัญ เช่น การพ่อนผีผด พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ผู้นำชุมชนและเทศบาลตำบลน้ำโจ้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภาษา การแต่งกาย และประเพณีเหล่านี้ โดยมีการจัดงานสืบสานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คงอยู่กับคนรุ่นหลัง

2. วิเคราะห์การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ชาวไทลื้อในอำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง เสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยผสมผสานวิถีดั้งเดิมเข้ากับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป พวกเขายังคงรักษาภาษาไทลื้อเพื่อสื่อสารกันภายในชุมชน พร้อมทั้งสืบทอดประเพณีการบริโภคข้าวเหนียวและอาหารท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น เสื้อผ้า และ เต๋ว 3 ดอก ระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นยังคงเป็นรากฐานสำคัญของชุมชน ด้านความเชื่อ ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนาและผีบรรพบุรุษควบคู่กันไป โดยมีประเพณีอย่าง การพ่อนผีผด และการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ในปัจจุบันพวกเขาปรับตัวทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นการค้าขายและรับจ้าง แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ และยังได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายไทลื้อในจังหวัดอื่น รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและภาครัฐผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการ สืบฮีตตามฮอยร้อยใจไทลื้อ เพื่อสืบสานและส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

3. เสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ให้มีความยั่งยืนและชัดเจนโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับวิถีดั้งเดิม ภาษา ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้ภาษาไทลื้อในกลุ่มเยาวชน โดยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และจัดทำสื่อการสอนสองภาษา เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ การแต่งกาย รมรงค์ให้สวมใส่ชุดไทลื้อในโอกาสสำคัญและจัดแฟชั่นโชว์เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ และเพิ่มมูลค่าทางการค้า อาหาร จัดเทศกาลอาหารไทลื้อเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมการกินที่เน้นสุขภาพดี ความเชื่อ จัดเวทีเสวนาเพื่อเชื่อมโยงความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษเข้ากับหลักความกตัญญูในพุทธศาสนา ประเพณี ฟันฟุและบันทิกประเพณีที่กำลังจะเลือนหาย และจัดกิจกรรมที่มีการมีส่วนร่วมของคนทุกวัย กลไกการขับเคลื่อน จัดตั้ง สภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ โดยมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงาน หลักพุทธธรรม นำหลักธรรมสำคัญ เช่น ศีล 5, สังคหวัตถุ 4, สาราณียธรรม 6, พรหมวิหาร 4 และ ขรവാธธรรม 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการบริหารชุมชน เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข สามัคคี และเข้มแข็ง

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง

แนวทาง	วิธีทำ
หลักพุทธธรรมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้	เบญจศีลเบญจธรรม, สังคหวัตถุ 4, สาราณียธรรม 6, พรหมวิหาร 4, ขรวาธธรรม 4

แนวทาง	วิธีทำ
กลไกและแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้โดดเด่น	จัดตั้งสภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ
การสร้างความรู้ภูมิใจในความเป็นไทลื้อ	ปลูกฝังความรักและความภาคภูมิใจ - ภาษา - การแต่งกาย - อาหาร
ด้านธรรมเนียมประเพณี	ฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานประเพณีที่กำลังจะเลือนหาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกวัย
ด้านความเชื่อและพิธีกรรมด้านวิถีชีวิต	เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ด้านวิถีชีวิต	ส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและเป็นสุขตามแนวทางพุทธศาสนายึดหลักธรรมต่างๆ เป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ว่าด้วยการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไทลื้อ อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง สามารถสรุปได้ดังนี้ หลักพุทธธรรมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข

สามัคคี และเข้มแข็ง ควรนำหลักธรรมสำคัญมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและบริหารชุมชน ได้แก่ เบญจศีลเบญจธรรม เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่ดีงาม สังคหวัตถุ 4 หลักการสร้างความสัมพันธ์และสามัคคี ในชุมชน สาราณียธรรม 6 ธรรมะที่สร้างความปรองดองและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พรหมวิหาร 4 หลักธรรมสำหรับผู้นำและผู้ใหญ่ในชุมชน ขรവാสนธรรม 4 หลักการสร้างครอบครัวที่อบอุ่น และมั่นคง กลไกและแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้โดดเด่น จัดตั้ง สภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ ให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน โดยมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนเข้ามาวางแผนและดำเนินงานร่วมกัน เพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมอัตลักษณ์ในทุกมิติอย่างเป็นระบบ การสร้างความภูมิใจในความเป็นไทลื้อ ปลูกฝังความรักและความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเองผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ภาษา จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้ภาษาไทลื้อในกลุ่มเยาวชน โดยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอด และจัดทำสื่อการสอนสองภาษา การแต่งกาย วรรณคดีให้สวมใส่ชุดไทลื้อในโอกาสสำคัญ และจัดแพชั่นโชว์เพื่อสร้างความน่าสนใจและเพิ่มมูลค่าทางการค้าอาหาร จัดเทศกาลอาหารไทลื้อเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมการกินที่เป็นเอกลักษณ์ ด้านธรรมเนียมประเพณี ดำเนินการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบสานประเพณีที่กำลังจะเลือนหาย โดยเน้นการ บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกวัย เพื่อให้ประเพณีดำรงอยู่และได้รับการสืบทอดต่อไป ด้านความเชื่อและพิธีกรรม สร้างความเข้าใจที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อดั้งเดิมในการนับถือผีบรรพบุรุษเข้ากับหลักความกตัญญูในพระพุทธศาสนา โดยอาจจัดเวทีเสวนาเพื่อให้ความเชื่อดั้งเดิมและหลักพุทธธรรมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้อย่างกลมกลืนด้านวิถีชีวิต ส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและเป็นสุขตามแนวทางพุทธศาสนา โดยยึดหลักธรรมต่างๆ เป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับชุมชน เพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาวัตถุความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง พบว่า อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อในอำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง เริ่มจากการอพยพจากสิบสองปันนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในแต่ละสมัย และได้มีการกระจายกันอยู่ทั่วจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ โดยเฉพาะ บ้านปุง และบ้านฮ่องท่า ตำบลน้ำใจ อำเภอมะแมะ จังหวัดลำปาง ชาวไทลื้อต่างมีพื้นฐานความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษผสมกับการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทลื้อ จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิจิตรพิพัฒน์โกศล (สุเวศน์ หอมนาน) (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการส่งเสริมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ พบว่า ชาวไทลื้อต่างมีส่งเสริมประเพณีดั้งเดิมกับกับพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันซึ่งมีการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนได้มีการนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ (พระครูวิจิตรพิพัฒน์โกศล (สุเวศน์ หอมนาน), 2565) กลุ่มคนไทลื้อในพื้นที่ ดังกล่าวความถนัดในอาชีพเกษตรกรรม ทอผ้า และการตีเหล็กเพื่อทำเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งการบริโภคอาหารที่เน้นพืชผักสวนครัว

และพืชไร่ต่าง ๆ ที่ได้ปลูกด้วยตนเอง เมื่อเวลาผ่านไปได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตภายนอกที่มีความเจริญรุ่งเรืองกว่า จึงทำให้เห็นความเป็นไทลื้อในแบบของอำเภอแม่ทะที่มีการผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนล้านนาได้อย่างลงตัว

2. จากการวิเคราะห์การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่า การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อแม่ทะ ล้วนมีการอนุวัติความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการเชื่อมโยงพิธีกรรมต่าง ๆ เข้ากับหลักธรรมทั้งความกตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณอย่างเช่นผิบรรพบุรุษ เป็นต้น อีกทั้งยังมีการปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบัน เช่น การปรับตัวจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นค้าขายและรับจ้างในพื้นที่ต่าง ๆ ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อมีการพัฒนาที่ดีขึ้น ซึ่งสวนทางกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เช่น อาชีพดั้งเดิมที่มีความปรับเปลี่ยนไป จนถึงขั้นเกือบสูญหาย จากผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้ชาวไทลื้อให้ความสำคัญในการรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของตนเองจนทำให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้น ทั้งในพื้นที่อำเภอแม่ทะ และพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชนไทลื้ออย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ ญัฐกานต์ บุญยืน (2568) ได้ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์ พบว่า ถึงแม้โลกาภิวัตน์จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ทว่าอัตลักษณ์ก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้ถ้ามีการศึกษาและต่อยอดเรื่องขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่ผ่านการศึกษา

3. จากการศึกษาเสนอแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่า การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นกระบวนการที่ระบียบแบบแผนและความกลมกลืน ซึ่งนอกจากการเสริมสร้างอัตลักษณ์ดั้งเดิมแล้ว ยังมีการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งเรื่องความกตัญญูกตเวที และหลักธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะศีล 5 เพื่อความไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ อีกทั้งหลักฆราวาสธรรมจากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานิกร ปลัดสังข์ (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องการรักษาศีล 5 กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน กรณีศึกษาหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดขอนแก่น และ พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสสโร ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญของหลักฆราวาสธรรม 4 ในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม (พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสสโร, 2562) นอกจากนี้ การปรับตัวทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นการค้าขายและรับจ้าง ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดการ ฟื้นฟูและสร้างมูลค่า ให้กับวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การอนุรักษ์ การทอผ้า และปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์นี้คือการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและเครือข่ายไทลื้ออื่น ๆ ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

สรุป

ชาวไทลื้อในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมจากสิบสองปันนา ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ข้อค้นพบสำคัญที่สุด คือ อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ

เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนาและการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี ภาษา การแต่งกาย และการทอผ้า แม้จะปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจสมัยใหม่ แต่ชุมชนยังคงสืบสาน วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ดี โดยมีผู้นำท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญ แนวทางการสร้างความยั่งยืนที่สำคัญคือ การบูรณา การหลักพุทธธรรมเข้ากับวิถีดั้งเดิม และเสนอให้จัดตั้ง “สภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ” เพื่อขับเคลื่อน การอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ควรบรรจุหลักสูตรไทลื้อศึกษา ในโรงเรียนเพื่ออนุรักษ์ภาษาและภูมิปัญญา
- 2) ภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนไทลื้อ โดยเน้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น
- 3) ควรจัดตั้งกองทุนวัฒนธรรมชุมชนไทลื้อเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และสืบสานประเพณีที่กำลังจะเลือนหาย

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) จัดตั้งสภาวัฒนธรรมไทลื้อแม่ทะ เพื่อเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรม โดยมี ตัวแทนจากทุกภาคส่วนในชุมชน
- 2) เชื่อมโยงความเชื่อเข้ากับพุทธศาสนา จัดเวทีเสวนาเพื่อให้ผู้เฒ่าผู้รู้และพระสงฆ์ร่วมกันอธิบาย ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษให้สอดคล้องกับหลักทศกัณฐ์ในพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในหมู่คนรุ่นใหม่
- 3) พัฒนาสื่อการเรียนรู้ นำข้อมูลวิจัยไปจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ สารคดี และสื่อ ดิจิทัล เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมไทลื้อให้เข้าถึงได้ง่ายและกว้างขวางขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นการนำทุนทางวัฒนธรรมไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 2) ควรมีการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ต่ออัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน
- 3) ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในภาคเหนือที่มีการผสมผสานระหว่างพุทธ ศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม

เอกสารอ้างอิง

- เกษม เพ็ญภินันท์. (2552). ความโกลาหลของวัฒนธรรมศึกษา ยกเครื่องวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ มานุษยวิทยาสรินธร.
- จุฑามาศ สอนกนก และ พิเชษ อนุกุล. (4 ตุลาคม 2567). ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไท ลื้อ. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก https://ethnicedb.sac.or.th/research_detail.php?id=54

- ชลธิชา มาลาหอม. (2555). อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 9(1), 16.
- ชัชฎาวรรณ แก้วทะพยา. (12 มกราคม 2566). *ไทลื้อ*. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.sac.or.th/main/>
- ชุดแต่งงานอีสาน. (30 มิถุนายน 2560). *ไทลื้อ*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.pinterest.com/pin/607071224753036768/>
- ณัฐกานต์ บุญยืน, ดวงใจ บุญโยง และ พิษญา ศรีพรรณ. (2568). อัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์. *วารสารกวีวันพะเยา*, 2(1), 17-27.
- เทศบาลตำบลน้ำโจ้. (5 ธันวาคม 2563). *ข้อมูลทั่วไป*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <http://www.namjo-lp.go.th/>
- ประชัน รักพงษ์. (2535). *การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง* (รายงานการวิจัย). ลำปาง: ศูนย์วัฒนธรรม.
- พระครูวิจิตรพิพัฒนโกศล (สุเวศน์ หอมนาน) และคณะ. (2565). รูปแบบการส่งเสริมประเพณีทางพระพุทธศาสนาของชาวไทลื้อ. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(2), 366-382.
- พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสสร. (2562). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญของหลักมราชาวาสธรรม 4 ในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอบัวปทุม จังหวัดมหาสารคาม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิกุล ปลัดสังข์. (2562). *การรักษาศิลป 5 กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน กรณีศึกษาหมู่บ้านรักษาศิลป 5 ในจังหวัดขอนแก่น* (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เมธา หริมเทพาธิป. (10 พฤศจิกายน 2563). *ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-Functionalism Theory)*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/>
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- รัตนพร เศรษฐกุล. (2527). *การสำรวจทางชาติพันธุ์ของชนเผ่าไทในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ศักราช พ้าขาว. (2553). *การปรับเปลี่ยนและการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สมบัติ วงศ์กำแหง. (2561). *กระบวนการสร้างนิตินิยมชุมชนต้นแบบเพื่อเสริมสร้างตำบลสันติสุข: ศึกษากรณีตำบลสวาย อำเภอบัวปทุม จังหวัดศรีสะเกษ* (ดุชนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.

รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคม
ผู้สูงอายุของตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
The Buddhist Community Readiness Model for Entering the Aging Society of
Tambon Tha Pha, Ko Kha District, Lampang Province

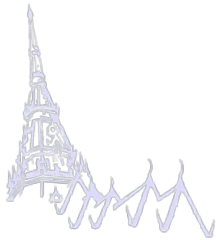
¹ไพรวลัย ไจหล้า, ²ณฤณีย์ ศรีสุข และ ³พระครูสุตชยาภรณ์ เขียวสุข

¹Praiwon Jailar, ²Narunee Srisuk and ³Phrakru Sutthayaporn Khiawsuk

^{1,2,3}วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Lampang Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: praiwon4944@gmail.com

Received August 16, 2025; Revised August 28, 2025; Accepted September 8, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีดังนี้ คือ แนวคิดการเตรียมความพร้อม แนวคิดพัฒนาพลัง แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพ แนวคิดเชิงพุทธ และแนวคิดด้านสวัสดิการสังคม มาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้พื้นที่ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ในการวิจัย และมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเทคนิคการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการวิจัย และใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่า

1. ตำบลท่าผามีการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบตามนโยบายเมืองน่าอยู่ในทุกมิติทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และสังคม
2. การจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุพัฒนาจากการพึ่งพาตนเองในอดีตสู่การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนในปัจจุบัน โดยใช้หลักธรรมเป็นแกนหลักเพื่อสร้างความยั่งยืน
3. รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของตำบลท่าผาเป็นการผสมผสานการดูแลแบบองค์รวม โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นแกนหลักร่วมกับแนวทางการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างชุมชนเชิงพุทธที่ยั่งยืน

การเตรียมพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นการผสมผสานการดูแลแบบองค์รวมที่อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและขับเคลื่อนหลักร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุ และ เครือข่ายความร่วมมือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสามารถนำประโยชน์ที่ได้ไปใช้กับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุในอนาคต

คำสำคัญ: รูปแบบ; การเตรียมความพร้อม; ชุมชนเชิงพุทธ; สังคมผู้สูงอายุ

Abstract

This research is a qualitative research approach, as the following theoretical frameworks: the concept of preparedness, the concept of vitality, the concept of health promotion, the concept of Buddhist principles, and the concept of social welfare. The research area was Tha Pha Subdistrict, Ko Kha District, Lampang Province, and consisted of 20 key informants. The research utilized a purposive sampling technique, in-depth interviews, and content analysis followed by descriptive writing. The results revealed:

1. Tha Pha Subdistrict systematically prepared for an aging society in accordance with the Livable City policy, covering all dimensions, including health, economy, environment, and society.

2. Buddhist community welfare provision for an aging society has developed from a self-reliant past to a current state of support from the public and private sectors, using Dhamma principles as the core to ensure sustainability.

3. The model for Buddhist community preparation for an aging society in Tha Pha Subdistrict integrates holistic care, using Buddhist as the core, with a development approach emphasizing participation from all sectors to create a sustainable Buddhist-based community.

Preparation for an aging society integrates holistic care based on Buddhist principles, with temples center as the primary driving force, along with elderly schools and collaborative networks to improve the quality of life of the elderly in all aspects, including health, economy, and society, which can be applied to the lives of the elderly and to planning to prepare for an aging society past future.

Keywords: Model; Readiness; Buddhist Community; Aging society

บทนำ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีวิทยาการในด้านต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยีด้านสุขภาพ การแพทย์ หรือการสาธารณสุข ที่ก่อให้เกิดนวัตกรรมต่าง ๆ มากมาย ที่ช่วยในการยืดอายุขัยของผู้สูงอายุให้มากขึ้นส่งผลให้อัตราการตายลดลงเป็นอย่างมาก โดยข้อมูลจากสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2560 พบว่าประชากรโลกประมาณ 7.6 ล้านคน แบ่งเป็นช่วงอายุ 15-59 ร้อยละ 61 และผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 13 หรือจำนวนกว่า 962 ล้านคน จนกลายเป็นสังคมของผู้สูงอายุ ในที่สุด (United Nations, 2567) ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2549 และมีแนวโน้มที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จนในปี พ.ศ. 2559 มีประชากรผู้สูงอายุมากขึ้นถึง 11 ล้านคน จากจำนวนประชากร 65.9 ล้านคนหรือเป็นร้อยละ 16.5 ของประชากรทั้งสิ้น และมีการคาดการณ์ไว้ว่า

จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2564 และสังคมผู้สูงอายุอย่างสุดยอดในปี พ.ศ. 2574 เป็นลำดับ (พระศราวุธ เพือกเดือน, 2565)

ผู้สูงอายุต่างตกอยู่ในสภาวะที่ส่อเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างยิ่ง โดยส่วนมาประสบปัญหาด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย รองลงมาคือการได้ยิน ด้านสื่อความหมาย ด้านการมองเห็น ด้านการเรียนรู้ ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา โดยผู้สูงอายุประสบปัญหาด้านสมองเสื่อมมากที่สุดคือภาคกลาง และรองลงมาคือ ภาคเหนือ และที่สำคัญผู้สูงอายุประสบปัญหาเรื่องการเป็นต่อกระดูกมากที่สุดคือภาคเหนือ อีกทั้งการประสบปัญหาด้านสุขภาพต่าง ๆ ทั้งความดันโลหิตสูง อ้วนลงพุง ภาวะเมแทบอลิกซินโดรม โรคอ้วน โรคเบาหวาน (วิชัย เอกพลากร, 2559) และอีกทั้งสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่มีความเสี่ยงเป็นอย่างยิ่ง ทั้งการใช้ชีวิตเพียงลำพังคนเดียวมีห้องนอนอยู่บนชั้นบนของบ้านมีส้วมแบบนั่งยองอีกทั้งการหกล้มภายในบ้าน ที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุล้มป่วยลงในที่สุด ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเมื่อมีการเทียบเคียงกับภูมิภาคอื่นปรากฏว่า ภาคเหนือมีอัตราผู้สูงอายุที่สูงที่สุด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นตั้งแต่ภาครัฐและเอกชนไปจนถึงระดับประเทศเพื่อเป็นการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งจะต้องมีการเตรียมมาตรการต่าง ๆ เพื่อออกมารองรับกับสถานการณ์ของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งการเตรียมพร้อมด้านร่างกายให้มีสุขภาพแข็งแรง ด้านจิตใจ ทักษะคิด การเตรียมตัวด้านจิตใจ การเตรียมตัวด้านร่างกาย การเตรียมตัวด้านทรัพย์สินเงินทอง การเตรียมตัวด้านกิจกรรมการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวด้านสัมพันธภาพในครอบครัว การเตรียมตัวด้านที่อยู่อาศัย (เพ็ญประภา เบญจวรร, 2558) การจัดสวัสดิการชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยการประสบปัญหาต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกที่เป็นผลทำให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาเหล่านั้น ซึ่งถ้ามีการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นอย่างดีย่อมส่งผลให้การรับมือนั้นมีประสิทธิภาพ และนำพาชุมชนให้รอดพ้นจากปัญหาเหล่านั้นได้ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ล้วนมีโรคภัยไข้เจ็บ และการดูแลที่ต่างเข้าสู่ภาวะพึ่งพิง ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลท่าผา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ล้วนประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาจากการสำรวจเบื้องต้น อีกทั้งยังไม่มีวิสัยตลอดจนถึงการจัดการเรื่องการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความสนใจในการส่งเสริมในการเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในพื้นที่ดังกล่าว

การเตรียมความพร้อมของประชากรวัยทำงานเพื่อรองรับสังคมสูงวัยของประชากรอายุ 40 ปีขึ้นไป ในตำบลท่าผา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปางขึ้น โดยจะทำการศึกษาความพร้อมในการเตรียมตัวใน 5 ด้าน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพ การเตรียมความพร้อมด้านสังคม การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ การเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ข้อมูลที่ได้สามารถนำมาใช้ในการวางแผนระดับนโยบายเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุของ ประชาชนในพื้นที่ เพื่อการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพและไม่เป็นปัญหาต่อครอบครัวและสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเตรียมความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธ ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของตำบลท่าผา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อม

การเตรียมความพร้อม หมายถึง การเตรียมความพร้อมเป็นการเตรียมตัวของบุคคล ต่อสิ่งที่จะกระทำเพื่อให้บุคคลกระทำสิ่งนั้น ๆ แล้วประสบผลสำเร็จโดยอาจประกอบด้วยคุณสมบัติพร้อม ในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งการที่บุคคลจะก้าวสู่วัยสูงอายุ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงสมควร เป็นการเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อลดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ในช่วงบั้นปลายของการดำเนินชีวิต (รัตยา พัฒนรักษ์, 2549)

องค์ประกอบของการเตรียมความพร้อม คือ ความสามารถในการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมใด ๆ ให้บรรลุผลตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ทักษะ ทศนะ แรงจูงใจ และปัจจัยแวดล้อม ทางสังคม เศรษฐกิจ ที่จะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ความพร้อม ยังครอบคลุมถึงความพร้อมทางด้านร่างกาย ความพร้อมทางสติปัญญาความพร้อมทางด้านจิตใจ ความพร้อม ทางด้านสิ่งแวดล้อม (ภขพน เชื้อมทอง, 2566)

การเตรียมความพร้อมของการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุที่มีคุณภาพเพื่อให้เกิดความพร้อมในการมุ่งกระทำสิ่งใด สิ่งหนึ่งนั้น จึงต้องอาศัยการเตรียมสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความพร้อมที่สมบูรณ์ และในการเตรียมความพร้อม สู่การเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพของประชาชน จึงต้องประกอบไปด้วยการเตรียมความพร้อม ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต เช่น เตรียมพร้อม ในการออกกำลังกาย เตรียมพร้อมในการรับประทานอาหารที่ถูกหลักเหมาะสมตามวัย เตรียมพร้อม ในการเข้าร่วมกิจกรรมสังคม เตรียมพร้อมในการวางแผนที่อยู่อาศัย และเตรียมพร้อมในการวางแผน ด้านการเงิน เป็นต้น (นิศาชล กิจชะระภูมิ, 2556)

แนวคิดการเตรียมความพร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุ

การเตรียมความพร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่ควรให้คุณค่าและความสำคัญ เนื่องจากต้องใช้ เวลาในการศึกษาข้อมูลวางแผนในด้านต่าง ๆ เช่น วางแผนด้านการเกษียณตนเองจากงานประจำ วางแผนค่าใช้จ่ายในอนาคต และวางแผนในการดูแลสุขภาพของตนเอง เป็นต้น หากบุคคลได้มีแนวความคิด ที่จะเตรียมความพร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุก่อนการเข้าสู่วัยสูงอายุจะก่อให้เกิดความพร้อมที่สมบูรณ์ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุก็นจะเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพของชุมชน และประเทศชาติ (ปิยดา วงศ์วิวัฒน์, 2562)

การเตรียมความพร้อมก่อนการเป็นผู้สูงอายุ ควรที่จะเริ่มทำเมื่ออยู่ในวัยทำงานหรือวัยกลางคน ซึ่งในช่วงวัยดังกล่าวนี้เรียกว่าช่วงดีเลิศแห่งชีวิต (Prime of Life) คือ มีความเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ และยังไม่แก่เกินไป

จึงจัดเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมในการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุทำงาน ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านทรัพย์สิน เงินทอง ด้านกิจกรรม การใช้เวลาว่าง ด้านสัมพันธภาพ ในครอบครัว และด้านที่อยู่อาศัย (ทฤษฎี ขวนไชยสิทธิ์, 2555) จากข้อมูลแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยจะกล่าวถึงการเตรียมความพร้อมแต่ละด้าน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมทางด้านสุขภาพ โดยการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดการมีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกาย โดยเฉพาะเรื่องกล้ามเนื้อ และสมรรถภาพต่าง ๆ ตลอดจนถึงการมีสุขภาพที่ดีและห่างไกลจากโรคภัย การบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และทางด้านจิตใจด้วยการทำความเข้าใจ และการยอมรับในการเปลี่ยนแปลง การฝึกตนเอง ฝึกจิตใจ การทำตนให้เป็นที่รักต่อคนทั่วไปทั้งครอบครัว และคนภายนอกในสังคม สร้างประโยชน์ต่อครอบครัว สังคม และตนเอง การใช้จ่ายที่เพียงพอและพอดีต่อฐานะทางการเงินของตนเอง

2. การเตรียมความพร้อมทางด้านสังคม โดยความสำคัญเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการมีส่วนร่วมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การเข้าร่วมกลุ่ม ชมรม หรือสมาคม จึงมีโอกาสนพบปะสังสรรค์กับบุคคลในกลุ่มวัยต่าง ๆ เพื่อป้องกันอาการเหงาและว้าเหว่ที่เกิดขึ้นง่ายในผู้สูงอายุ

3. การเตรียมความพร้อมทางด้านความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากเนื่องจากการดำเนินชีวิตหรือการดูแลสุขภาพที่ต้องให้เงินเป็นครั้งแรก จึงต้องมีการวางแผน และเตรียมความพร้อมเป็นอย่างดีเพื่อให้มีรายได้ในการดูแลสุขภาพ และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีแนวทางในการเตรียมความพร้อมในข้อดังกล่าว คือ (1) การจัดการงบประมาณ ในภายหลังการเกษียณอายุ (2) ประหยัดรายจ่ายในการช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ได้แบบไม่เดือดร้อนทางการเงิน (3) การสะสมทรัพย์ (ทัศนีย์ ดาวเรือง, 2555)

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ หมายถึง ความคิด ความรู้สึก หรือความเชื่อที่ส่งผลต่อแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมของบุคคล โดยการประมาณค่าว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบตอบสนองในเชิงบวกหรือเชิงลบในสภาวะแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ ต่อบุคคล วัตถุ และสถานการณ์ โดยที่ทัศนคตินี้สามารถเรียนรู้หรือจัดการได้โดยผ่านประสบการณ์ (Gibson, 2000) ทัศนคติเกิดจาก (1) ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยความต้องการ แนวคิดเกี่ยวกับตนเองบุคลิกภาพ (2) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ และ (3) ปัจจัยอิทธิพลอื่น ๆ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติ คือ (1) บิดามารดาและการอบรมเลี้ยงดู (2) ครูและการอบรมสั่งสอน (3) การศึกษา (4) วัฒนธรรมในสังคม (5) ความก้าวหน้าทางวิชาการ และเครื่องมือสื่อสารใหม่ ๆ

แนวคิดพหุพลัง

พหุพลัง หมายถึง ความสามารถในการรักษาสุขภาพให้แข็งแรงมีพฤติกรรมการบริโภคที่ดี มีความกระฉับกระเฉงทั้งร่างกาย และจิตใจ อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย มีการทำงาน และกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในครอบครัวและชุมชน

องค์ประกอบของพฤติกรรมพลัง ประกอบไปด้วย (1) การมีสุขภาวะที่ดีที่ส่งผลให้สามารถพึ่งพาตนเอง (2) การมีส่วนร่วมสังคมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใดก็ตามที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกรู้ว่า ยังมีคุณค่าในตนเอง (3) การมีความมั่นคงในชีวิต โดยการส่งเสริมให้มีความปลอดภัยทางด้านร่างกาย ที่อยู่อาศัย ตลอดจนเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

การส่งเสริมพฤติกรรมพลัง ซึ่งมีหลักปฏิบัติ 7 อย่างด้วยกันคือ (1) กิจกรรม ต้องเป็นกิจกรรมที่มีความหมาย ซึ่งก่อให้เกิดความผาสุกทั้งตัวผู้สูงอายุครอบครัว ชุมชน และสังคม (2) เน้นที่แนวคิดของการป้องกันทั้งความเจ็บป่วย ความพิการ การพึ่งพาและการสูญเสียทักษะ เป็นต้น (3) ต้องครอบคลุมผู้สูงอายุทุกกลุ่ม ทั้งผู้สูงอายุกลุ่มที่เปราะบาง และผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (4) ควรให้ความสำคัญกับการคงไว้ซึ่งความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นวัย (5) ควรประกอบด้วยทั้งสิทธิที่ประชาชนควรได้รับ และหน้าที่ที่พึงกระทำของบุคคล (6) ควรทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของตัวบุคคล (7) ต้องเคารพความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมของบุคคล (จักรพันธ์ พรหมฉลุย, 2566)

แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามหลัก 3 อ.

การเตรียมตัวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนอกจากการส่งเสริมในด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุก็ถือเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน เนื่องด้วยการมีสุขภาพที่ดีย่อมส่งผลให้มีผลกำลังในการดำเนินชีวิต ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยหลัก 3 อ. นั้น ต้องประกอบไปด้วย (1) อาหาร ที่ต้องมีพฤติกรรมโภชนาการที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการอาหาร เช่น อาหารหลัก 5 หมู่ เป็นต้น อาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ตลอดจนจนถึงการบริโภคอาหารที่มีรสพอดีหรือรสไม่จัดจนเกินไป (2) ออกกำลังกาย โดยการเคลื่อนไหวร่างกาย หรืออวัยวะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดี เสริมสร้างสมรรถภาพให้แข็งแรง (3) อารมณ์ ด้วยการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการพักผ่อนให้เพียงพอ งดการดื่มสุรา กำจัดความเครียดและปรับทัศนคติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (พระศราวุธ เพือกแดง, 2567)

แนวคิดหลักโภชนาการผู้สูงอายุ

โภชนาการผู้สูงอายุ คือ หลักการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุที่มีความถูกต้องเหมาะสมกับวัยและโรค พร้อมทั้งได้คุณค่าทางโภชนาการอาหารหลัก 5 หมู่และได้รับสารอาหารที่สำคัญของร่างกายอย่างครบถ้วน เพื่อเสริมสร้างสุขภาพทางกายของผู้สูงอายุให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บฟื้นฟูสุขภาพให้ดีขึ้นและลดความรุนแรงของโรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิต โรคหัวใจ และหลอดเลือด

องค์ประกอบของโภชนาการผู้สูงอายุ คือ (1) พลังงานที่มีความต้องการน้อยกว่าวันหนุ่มสาว (2) โปรตีนที่พอพอกับวันหนุ่มสาว (3) ไขมันที่ต้องการปริมาณที่น้อย (4) คาร์โบไฮเดรต ที่ต้องการเพียงปริมาณน้อย (5) วิตามินและเกลือแร่ ซึ่งต้องการวิตามินเพียงบางตัวเท่านั้น คือ วิตามินเอ วิตามินดี วิตามินอี วิตามินเค และอื่น ๆ อีกทั้งยังต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพด้วยตนเองผ่านยาสมุนไพรอีกด้วย (พระศราวุธ เพือกแดง, 2567)

แนวคิดเชิงพุทธวิธี

สามัญลักษณะเป็นวิธีคิดแบบรู้เท่าทันเป็นการมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเป็นเอง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประดังขึ้น จึงจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ” เป็นสิ่งไม่เที่ยง แปรปรวนได้ธรรมดาที่ว่า นั้น อาการที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยประดัง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไป ไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ไม่คงอยู่ตลอดไปเป็นอนิจจังไม่อาจเป็นตัวตนของมันเอง และไม่อาจมีอยู่โดยตัวของมันเอง เพราะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นไปตามใจยากของใคร เป็นอนัตตา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) รวมความว่า รู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายเป็นธรรมชาติ มีลักษณะความเป็นไปโดยทั่วไปเสมอเหมือนกันตามธรรมดาของมันในฐานะที่เป็นของประดังเกิดจากเหตุปัจจัยและขึ้นต่อเหตุปัจจัยทั้งหลาย เช่นเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

แนวคิดด้านสวัสดิการสังคม

“สวัสดิการสังคม” หมายความว่า ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกันการแก้ปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึงเหมาะสมเป็นธรรมและให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน การมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรมและบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับและการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ และการจัดสวัสดิการสังคม องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคม องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมโดยทั่วไปไม่มีการใช้ใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะกว้างและแคบดังนี้ องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้าง ๆ แบ่งเป็น 8 ด้าน ได้แก่ (1) การศึกษา (2) สุขภาพอนามัย (3) ที่อยู่อาศัย (4) การทำงานและการมีรายได้ (5) ความมั่นคงทางสังคม (6) บริการทางสังคม (7) นันทนาการ (8) กระบวนการยุติธรรม องค์ประกอบของงานของสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบ ๆ แบ่งตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งเป็น 3 บริการ ได้แก่ (1) บริการประกันสังคม (2) บริการสงเคราะห์ประชาชนบริการสงเคราะห์ (3) บริการสังคม (ชัยพร พิบูลศิริ, 2556)

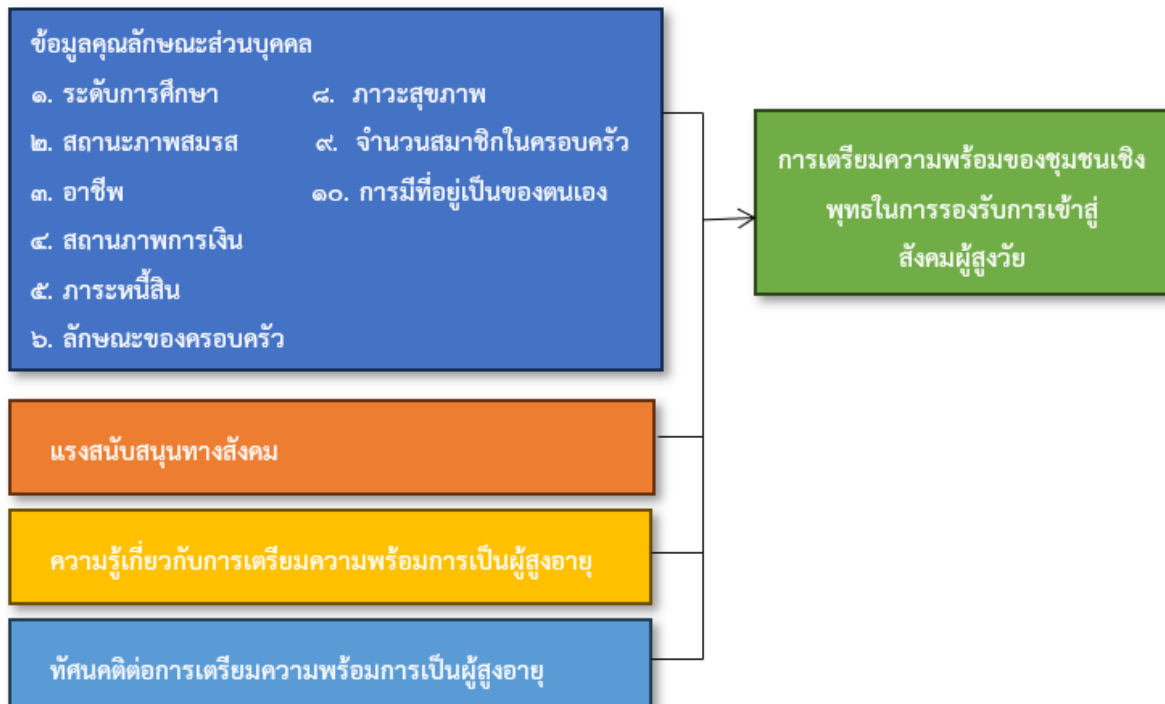
จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวจึงทำให้พบว่าการเตรียมตัวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ นั้น ต้องมีการเตรียมพร้อมในด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสามารถประกอบไปด้วย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อม เพื่อให้ทราบถึงวิธีการวางแผนเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แนวคิดการเตรียมความพร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุ เพื่อการเตรียมความพร้อมของช่วงวัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยที่ใกล้ถึงวัยสูงอายุเพื่อเป็นการศึกษาการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ เพื่อการสร้างทัศนคติที่ดีทั้งตัวผู้สูงอายุเอง และสังคมรอบข้าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบูลลี่ หรือการน้อยเนื้อต่ำใจที่ตามมา แนวคิดพัฒนาพลัง เพื่อเป็นการสร้างพลังที่มีอยู่ในผู้สูงอายุเพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามหลัก 3 อ. เพื่อการดูแลสุขภาพที่ครบวงจรทั้งทางกาย และทางใจ แนวคิดหลักโภชนาการผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุตลอดจนถึงช่วงวัยต่าง ๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง แนวคิดเชิงพุทธวิธี เพื่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และแนวคิดด้านสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของสังคมเพื่อการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีความสุข ซึ่งทั้งสิ้นนี้

ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ อันประกอบไปด้วยการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพ การเตรียมความพร้อมด้านสังคม การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ การเตรียมความพร้อมด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม และการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย รายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ ตำบลท่าผา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง ประชากรในเขตตำบลท่าผา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 20 คน มีพื้นที่อาศัยอยู่ในตำบลท่าผา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ สามเณร	จำนวน	2 รูป
กลุ่มที่ 2 ผู้แทนหน่วยราชการ	จำนวน	2 คน
กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชน	จำนวน	2 คน
กลุ่มที่ 4 ตัวแทนกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุ	จำนวน	3 คน
กลุ่มที่ 5 ประชาชนในเขตตำบลท่าผา อำเภอกะลา	จำนวน	10 คน

โดยใช้เทคนิคการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์ (Criterion) ที่กำหนดดังนี้

- (1) เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะครบถ้วนไม่จำกัดเพศและระดับการศึกษา
- (2) มีความสนใจและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและยินยอมให้ข้อมูล
- (3) มีชื่อทะเบียนบ้านอยู่ใน ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 1 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ โดยมีลักษณะอย่างนี้คือ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ภาระหนี้สิน ลักษณะครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ส่วนที่ 2 การเตรียมความพร้อมของประชากรวัยทำงานเพื่อรองรับสังคมสูงวัย จำนวน 25 ข้อ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสุขภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม และด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญ ด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และใช้วิธีการติดตามเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนววิจัย ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา และบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ ของข้อมูลนี้ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้น และข้อมูลที่เป็นส่วนผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

ผลการวิจัย

1. ศึกษาการเตรียมความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

การศึกษาการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของชุมชนในตำบลท่าผาเป็นไปอย่างมีระบบเพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางที่ชัดเจนจากนโยบาย “เมือ่น่าอยู่” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกมิติยุทธศาสตร์หลักประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพโดยใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการสนับสนุนการจ้างงานและการตั้งกองทุนสวัสดิการ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม รวมถึงการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่กิจกรรมการเตรียมความพร้อมครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพะ (กาย, จิต, สังคม และสติปัญญา) ผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ การอบรมธรรมปัญญา เพื่อฝึกสมาธิ และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่ ด้านความมั่นคงในชีวิตเน้นการสร้างรายได้เสริม การส่งเสริมการออม และการประสานงานเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัย ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในสังคมมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี เช่น แห่ไม้ค้ำศรี และกิจกรรม “อู๋ย สอนหลาน” เพื่อให้ผู้สูงอายุ

มีบทบาทเป็นวิทยากรการขับเคลื่อนทั้งหมดนี้อาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งจากเทศบาลตำบลท่าผา ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก และภาคีเครือข่ายท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน และชมรมผู้สูงอายุ

2. ศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

การศึกษการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้พัฒนาจากกิจกรรมพึ่งพาอาศัยกันในอดีต เช่น ฌาปนกิจสงเคราะห์ และการออมวันละบาท ไปสู่การสนับสนุนจากภาครัฐในปัจจุบัน เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเงินสงเคราะห์สวัสดิการที่ได้รับในปัจจุบันครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ ด้านการเงิน (เบี้ยยังชีพ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ) ด้านสุขภาพ (บริการรับส่งโรงพยาบาลตรวจสุขภาพ) ด้านที่อยู่อาศัย (ซ่อมแซมบ้าน) และด้านกิจกรรมทางสังคม (เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน โรงเรียนผู้สูงอายุ) สำหรับอนาคต มีการวางแผนยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการสร้างความยั่งยืน โดยการตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน และการใช้หลักธรรมเป็นแกนหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม เช่น ยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย รายได้ และความมั่นคงทางสังคมหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 และหลักธรรมเพื่อการพัฒนาตนเอง ได้แก่ ขรവാสนธรรม 4 และ เบญจศีลเบญจธรรม รวมถึงหลักธรรมเพื่อดูแลสุขภาพและจิตใจ เช่น สปปายการี และ สติสัมปชัญญะ การขับเคลื่อนทั้งหมดนี้ อาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทั้งจากเทศบาลตำบลท่าผา ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก และภาคีเครือข่ายท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน และชมรมผู้สูงอายุ

3. เสนอรูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรับรองการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรับรองการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นการผสมผสานการดูแลแบบองค์รวมที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักเพื่อสร้าง “ชุมชนเชิงพุทธ” โดยมีแนวทางสำคัญคือ แนวทางการเตรียมความพร้อมของชุมชน เน้นการสร้างความตระหนัก การมีส่วนร่วมทางสังคม การส่งเสริมเศรษฐกิจและสุขภาพ และการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ แนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ บูรณาการหลักธรรม เช่น กาวนา 4, สังคหวัตถุ 4 และ สังฆะ เพื่อส่งเสริมสุขภาพะทั้งกาย ใจ สังคม และสติปัญญา การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือสร้างพลังชุมชนด้วยการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และโรงเรียน พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจและกำหนดเป้าหมายร่วมกันกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน แนวทางในการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำหลักธรรม เช่น เบญจศีลเบญจธรรม และ ไตรลักษณ์ มาใช้ในการดำเนินชีวิตและยอมรับความเปลี่ยนแปลง รูปแบบการดำเนินงานควรมีวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและสังคม พร้อมกับการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นพื้นที่พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ” ทำให้เห็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ (1) การเตรียมความพร้อม ที่ต้องประกอบด้วย ชุมชนเชิงพุทธ การเตรียมความพร้อมของตำบลท่าผาเป็นแนวคิดที่ผสมผสานการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างชุมชนเชิงพุทธที่ยั่งยืน และสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา การเตรียมความพร้อมแบบครบวงจร การดำเนินงานครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ผ่านการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ การมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการจ้างงาน การส่งเสริมเศรษฐกิจและสุขภาพ ด้วยการออมและการดูแลสุขภาพประจำปี และการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมและปลอดภัยต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ (2) กลไกการขับเคลื่อน ที่ต้องประกอบด้วย ศาสนาและสถาบันหลัก วัด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสำคัญในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและสังคม รวมถึงเป็นแหล่งรวมจิตใจของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีการประสานงานระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน เพื่อสร้างพลังชุมชนที่เข้มแข็ง โรงเรียนผู้สูงอายุ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ เครือข่ายความร่วมมือ การขับเคลื่อนที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคศาสนา (3) การประยุกต์ใช้หลักธรรม ประกอบด้วย หลักธรรมเพื่อการใช้ชีวิต มีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม และ หิริ-โอตตปปะ หลักธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม สังคหวัตถุ 4 ไตรลักษณ์

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของตำบลท่าผา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาศึกษาการเตรียมความพร้อมของชุมชน ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ พบว่าเทศบาลตำบลท่าผามีความตระหนักต่อการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี โดยใช้หลักพุทธบูรณาการ เช่น ไตรลักษณ์ และสังคหวัตถุ 4 เข้ากับกิจกรรมในทุกมิติ สุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ แนวคิดสุขภาพองค์รวม (Holistic Health) ของ World Health Organization (WHO, 2015) กล่าวว่า สุขภาพมิได้หมายถึงเพียงการไม่มีโรคหรือความเจ็บป่วย แต่ยังหมายถึงความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริประภา หล้าสิงห์ (2563) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การดำเนินงานของหน่วยงานสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่มีการประสานแผนพัฒนาและการบูรณาการงบประมาณร่วมกันจนเกิดเป็นรูปธรรม ภาควิชาการขยายเข้มแข็งเน้นการทำงานเชิงรุกจนเกิดการพัฒนากระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. จากการศึกษาศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ ในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ พบว่าการจัดสวัสดิการชุมชนในตำบลท่าผาเริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเองในอดีต และร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นหลักพุทธบูรณาการในการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การช่วยเหลือทางด้านวัตถุแต่ยังมีการช่วยเหลือทางด้านจิตใจ โดยการส่งเสริมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนัญญา ปัญจพล (2558) ได้ศึกษาเรื่องการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสำนักงานปลัดกระทรวง สาธารณสุข (ส่วนกลาง) พบว่าการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของสำนักงานปลัดกระทรวงต้องต่างมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับชุมชนในตำบลท่าผาที่มีการจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกในพื้นที่สามารถเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุข

3. จากการเสนอรูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธในการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของตำบลท่าผา อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง พบว่า รูปแบบการเตรียมความพร้อมต้องการผลสานการดูแลในทุกมิติ ทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม และผลสานเข้ากับหลักพุทธบูรณาการ เช่น ไตรลักษณ์ และ สังคหวัตถุ 4 ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุยอมรับความเปลี่ยนแปลงและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพื่อสร้างชุมชนเชิงพุทธในการรับรองการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่ยั่งยืน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุและมีการผลสานการร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาครัฐ จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุวัฒน์ มีชนะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การเตรียมความพร้อมของประชากรก่อนวัยสูงอายุเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คุณภาพตำบลหนองหญ้าไซ อำเภอนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าความสำคัญของการตระหนักของชุมชนและบทบาทของเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

สรุป

ตำบลท่าผามีการเตรียมความพร้อมและจัดสวัสดิการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบตามแนวทางเชิงพุทธโดยมีนโยบายเมืองน่าอยู่เป็นแกนหลัก การดำเนินงานเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และสังคมผ่านกิจกรรมหลากหลาย เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ และการอบรมธรรมะ การจัดสวัสดิการในชุมชนพัฒนาจากการพึ่งพาตนเองในอดีตสู่การสนับสนุนจากภาครัฐในปัจจุบัน โดยใช้หลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และ ไตรลักษณ์เป็นแนวทางในการสร้างความสุขและความยั่งยืนในระยะยาวการขับเคลื่อนนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือที่เข้มแข็งจากหลายภาคส่วน โดยมี เทศบาลตำบลท่าผา เป็นหน่วยงานหลัก และภาคีเครือข่ายท้องถิ่นในรูปแบบ วัด บ้าน โรงเรียน เป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลังชุมชน ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทเป็นวิทยากรและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทำให้รู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมส่งผลให้เกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ครอบคลุมและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 เทศบาลตำบลท่าผาควรนำผลการวิจัยไปจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่ระบุว่า “สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธ” อย่างเป็นทางการ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบคิดในการดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

1.2 ควรมีการจัดสรรงบประมาณและบุคลากรเพื่อยกระดับ “โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าผา” ให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตเชิงพุทธ” ที่มีหลักสูตรหลากหลายและครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และปัญญา

1.3 ควรมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) อย่างเป็นทางการระหว่างเทศบาลตำบลท่าผาและคณะสงฆ์ และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนแบบบูรณาการในการวางแผนและติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1 สามารถนำรูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธที่เสนอไปเป็นแนวทางในการวางแผนโครงการและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในชุมชน โดยเน้นการสร้างชุมชนเป็นฐานวัดเป็นศูนย์กลาง

2.2 ควรเข้ามามีบทบาทในฐานะแกนหลักในการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของชุมชน เช่น การจัดอบรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมการสวดมนต์และเจริญภาวนา และการให้ความรู้ด้านธรรมะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน

2.3 ควรมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยตนเอง และร่วมกันจัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการเชิงพุทธ” โดยใช้หลัก “ทาน” ในการระดมทุนและช่วยเหลือกันในชุมชน เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาในรูปแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนา “รูปแบบการเตรียมความพร้อมของชุมชนเชิงพุทธ”

3.2 ควรทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จและนำมาปรับปรุงรูปแบบที่พัฒนาขึ้นให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.3 ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อวัดผลลัพธ์ในมิติทางจิตใจและปัญญาของผู้สูงอายุ เช่น ความสุขทางใจ, ความมีสติ, และการยอมรับในความเป็นจริงของชีวิต ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมภายใต้รูปแบบที่เสนอไปแล้ว

3.4 ควรมีการศึกษาในรูปแบบผสมวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธ์ พรหมฉลุย. (2566). รูปแบบการบูรณาการศาสตร์พระราชาส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุในเขต พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (ดุชนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชนัญญา ปัญจพล. (2558). การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข(ส่วนกลาง) (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยพร พิบูลศิริ. (2556). แนวคิดพื้นฐานการจัดสวัสดิการสังคม (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทยณฐ ขวนไชยสิทธิ์. (2555). รูปแบบการเตรียมความพร้อมเพื่อเกษียณอายุงาน กรณีศึกษาครูโรงเรียนเอกชน จังหวัดนนทบุรี (รายงานการวิจัย). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทัศนีย์ ดาวเรือง. (2555). การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่การเกษียณอายุที่มีคุณภาพของบุคลากรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิศาชล กิจชนะภูมิ. (2556). การเตรียมความพร้อมเพื่อการรับเด็กและเยาวชนที่เคยกระทำผิดกลับสู่ ชุมชน กรณีศึกษาศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 5 (จังหวัดอุบลราชธานี) (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยดา วงศ์วิวัฒน์. (2562). การเตรียมความพร้อมการเกษียณอายุของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. วารสารสมาคมนักวิจัย, 24(3), 348-361.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556). โยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบมีหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: ปัญญาประดิษฐ์ฐาน.

- พระศราวุธ เพื่อก่อก่ (จันทนะ). (2565). การเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุด้วยการกินเจตามแนวพุทธ. *วารสารพุทธนวัตกรรมการปริทรรศน์*, 3(3), 65-78.
- _____. (2567). *การยกระดับการเสริมสร้างสมดุสุขภาพวิถีพุทธของผู้สูงอายุ* (ดุขุณินพนธ์พุทศาสนาตรดุขุณินพนธ์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพ็ญประภา เบญจวรรณ. (2558). การเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุ. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์*, 2(1), 82-92.
- ภพพน เชื้อมทอง. (2566). *การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตย์). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ภาณุวัฒน์ มีชนะ. (2560). การเตรียมความพร้อมของประชากรก่อนวัยสูงอายุเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุคุณภาพตำบลหนองหญ้าไซ อำเภอนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 11(1), 257-271.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัตยา พัฒนรักษ์. (2549). *ความพร้อมในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบ้านนาหว้า อำเภอนองหญ้าไซ จังหวัดสงขลา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิตย์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย เอกพลากร. (2559). *การสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 5 พ.ศ. 2557*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์.
- ศิริประภา หล้าสิงห์. (2563). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน* (วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2552). *คู่มือการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน*. สมุทรสาคร: โรงพิมพ์แอปป้า พรินต์ติ้ง กรู๊ป.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *เผยผลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- J. L. Gibson. (2000). *Organizations Behavior*. (7th ed.). Boston: Irwin.
- United Nations. (มิถุนายน 2560). *แนวโน้มประชากรโลก: การปรับปรุงปี 2017*. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2567, จาก <https://desapublications.un.org/publications/world-population-prospects-2017-revision>
- World Health Organization. (2015). *World Report on Ageing and Health*. Geneva: WHO Press.

การพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

Development of Activities and Models for Promoting the Administration of the Sangha in Muang District, Lampang Province

¹พระมหาอมร เลิศอมรวัฒนา, ²พระครูสิริธรรมบัณฑิต แสนคำ และ³ณฤณีย์ ศรีสุข

¹Phramaha Amorn Loed-amornwattana, ²Phrakru Sirithambundit Saenkam
and ³Narunee Srisuk

¹วัดบุญวาทย์วิหาร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ^{2,3}วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Wat Bunyawatwihan National Office of Buddhism, ^{2,3}Lampang Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: phramhaxmrleisxmrwathna@gmail.com

Received August 19, 2025; Revised August 28, 2025; Accepted September 8, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (2) เพื่อศึกษาการพัฒนา
กิจกรรมและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรม
งานบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัยคือเขตปกครอง
คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 27 คน โดยใช้การคัดเลือกแบบ
เจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา
วิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองลำปางดำเนินงานภายใต้โครงสร้างที่ชัดเจน แต่ยังไม่ประสบ
ปัญหาขาดแคลนบุคลากร งบประมาณ และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัจจัยลบที่สำคัญคือภาวะผู้นำ
ของพระสังฆาธิการบางรูป จำนวนพระสงฆ์ที่ลดลง และความศรัทธาของประชาชนที่น้อยลง

2. การพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองลำปาง มุ่งแก้ปัญหา
ด้วยการใช้เทคโนโลยี หลักการบริหารสมัยใหม่ โดยปรับการปกครองเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ
พัฒนาศาสนศึกษาด้วยระบบออนไลน์และสร้างกองทุนเพื่อการสงเคราะห์ นอกจากนี้ ยังมีการใช้สื่อดิจิทัล
ในการเผยแผ่และระดมทุนรวมถึงจัดทำฐานข้อมูลอาสาสมัครทั้งหมดนี้เพื่อแก้ไขปัญหาบุคลากร งบประมาณ
และวิกฤตศรัทธา ทำให้งานต่าง ๆ ยั่งยืนและทันสมัยยิ่งขึ้น

3. รูปแบบการส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองลำปาง ควรเน้นการพัฒนา 6 ด้าน โดยเฉพาะ การทำฐานข้อมูลดิจิทัลด้านการปกครองการเผยแผ่ การบริหารงานควรเป็นแบบมีส่วนร่วม และนำหลักอัมปมาทะ และสัปปุริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้เพื่อประสิทธิภาพและความยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา; กิจกรรม; รูปแบบ; บริหาร; กิจการคณะสงฆ์

Abstract

This research aimed to: (1) study the administration of the Sangha; (2) study the development of Sangha administration activities and formats; and (3) propose a model for promoting Sangha administration in Mueang District, Lampang Province. A qualitative research approach was used, utilizing concepts related to the development of Sangha administration activities, the development of Sangha administration activities, and Sangha administration as the research framework. The research area was the Sangha administrative area in Mueang District, Lampang Province, and included 27 key informants. Purposive selection was conducted using in-depth interviews and content analysis, and descriptive data were presented. The research findings revealed that:

1. Sangha administration in Mueang Lampang District operates under a clear structure, but still faces problems of personnel shortages, budget constraints, and the use of modern technology. Key negative factors include the poor leadership of some Sangha administrators, the declining number of monks, and declining public faith.

2. The development of activities and management models for the Sangha in Muang Lampang District aims to address these issues through the use of technology and modern management principles. This includes adjusting governance to include workshops for developing religious education online and creating a charitable fund. Furthermore, digital media is being used for dissemination and fundraising, as well as the creation of a volunteer database. All of this address's personnel, budget, and faith crises, enabling more sustainable and modern work.

3. The promotion model for the Sangha in Muang Lampang District should focus on six areas of development, particularly the creation of a digital database for administration and propagation. Management should be participatory, and the principles of abstinence and the seven virtues of goodness should be applied for efficiency and sustainability.

Keywords: Development; Activities; Model; Promoting; Sangha Administration

บทนำ

พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย โดยการตรัสรู้ของตรัสมาสัมโพธิยานของเจ้าชายสิทธัตถะ ในช่วงอายุ 35 ปี และกลายเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552) หลังจากนั้นพระองค์ได้เสด็จไปที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงการสร้างพุทธสาวก หรือศาสนทายาทต่าง ๆ จนส่งผลให้เริ่มเกิดเป็นสังคม พระสงฆ์ขึ้นในสมัยนั้น การประกาศพระศาสนาในช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่สิ่งที่ยากอย่างยิ่งด้วยมีศาสดา หรือครูทั้ง 6 เป็นกลุ่มศาสนาดั้งเดิมที่มีแนวคิดเฉพาะตัว และมีจำนวนสาวกที่มากมายอย่างยิ่ง จึงทำให้ การนำความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้กับผู้คนในยุคหนึ่งได้มีความเลื่อมใสศรัทธา นับว่า เป็นสิ่งที่ท้าทายเป็นอย่างมาก ทว่าด้วยความรู้อันประเสริฐที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบจึงทำให้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา กลับกลายเป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก อีกทั้งการเกิดขึ้นของพระสงฆ์องค์สำคัญต่าง ๆ จึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งขึ้นไปอีก จนส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงถาวรตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างจากหลายศาสนาที่ได้หายสาบสูญ หรือที่เรียกว่าศาสนาที่ตายไปแล้ว (ปทีวี สัตยาวงศ์ทิพย์, 2556)

ซึ่งการที่พระพุทธศาสนาได้มีการเผยแผ่และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นผลมาจากการวางแผน และกลยุทธ์ที่พระองค์ทรงวางไว้เพื่อเป็นแบบในการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศที่มีประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และจำนวนพระสงฆ์ ถึง 273,298 รูป (วัดนอก ชลบุรี, 2567) การปกครองคณะสงฆ์จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้สังคมสงฆ์นั้นมีบรรทัดฐาน ความเป็นอยู่เป็นอย่างเดียวกัน และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในคณะสงฆ์ โดยการปกครองนั้น ต้องมีรูปแบบวิธีการจัดการอันประกอบไปด้วย การมอบหมายงาน การกระจายอำนาจงานต่าง ๆ ตามลำดับขั้นการบังคับบัญชาเพื่อให้รับผิดชอบงานตามความรู้ความสามารถของแต่ละส่วนงาน และจะต้องพัฒนารูปแบบการบริหารให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยในปัจจุบันได้มีระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยเริ่มจากพระธรรมวินัยที่เป็นแม่แบบแห่งการประพฤติปฏิบัติ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชา ตลอดจนถึงการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการแต่งตั้งถอดถอน เจ้าคณะพระสังฆาธิการ การควบคุมดูแลให้เป็นไปตามวัตรปฏิบัติของจริยาพระสังฆาธิการ (สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี, 2505)

คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นคณะสงฆ์หนึ่งที่อยู่ภายใต้การปกครองดังที่กล่าวมา โดยมีเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ปกครองสูงสุด รองลงมาเป็นรองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสตามลำดับ โดยที่ผ่านมาการปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและดีงาม ทว่าผู้วิจัยกลับมองเห็นว่า ยังมีปัญหาในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ที่ยังติดวัฒนธรรมเดิม ๆ เช่น การประชุมคณะสงฆ์ที่ประธานพูดอยู่คนเดียว การประชุมจึงเป็นเพียงการแจ้งเพื่อทราบ ไม่มีการสะท้อนปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ พระภิกษุสามเณรที่ประพฤติผิดนอกกรอบพระธรรมวินัยและขัดกับจารีตประเพณี ก็ยังไม่มีรูปแบบหรือมาตรการที่ชัดเจนในการจัดการ และการลดจำนวนลงของพระสงฆ์ในพื้นที่ ดังข้อมูลในการสำรวจ

ในปี พ.ศ. 2567 พบว่า มีจำนวนพระภิกษุในเขตอำเภอเมืองลำปาง จำนวน 650 รูป สามเณรมีจำนวน 193 รูป ดังที่กล่าวมา จึงทำให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2568 มีจำนวนพระภิกษุลดลง 22 รูป และสามเณรเพิ่มขึ้น 5 รูป อีกทั้งในจำนวนดังกล่าวยังมีที่พักสงฆ์ที่ไม่มีพระจำพรรษาอีกด้วยคือ ที่พักสงฆ์ พระธาตุม่อนกันวี ศรีภาวนาสถาน จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้เห็นจำนวนพระภิกษุที่ลดลงกว่าเดิมจากปี พ.ศ. 2567 ซึ่งถือเป็นวิกฤตการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งที่จำนวนศาสนทายาทที่เป็นพระภิกษุได้ลดลง นอกจากจะส่งผลถึงจำนวนแล้ว ยังส่งผลถึงจำนวนบุคลากรในการสนองงานคณะสงฆ์ที่ลดลงจนเป็นผลให้เกิดปัญหาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วยด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ที่ประสบปัญหาต่าง ๆ คณะสงฆ์ในพื้นที่และชุมชนควรจะมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาเหล่านี้

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิจัยรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยการศึกษางานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ศึกษาการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัจจุบันมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดูแลและมีอำนาจเด็ดขาดในการสั่งการและมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2505) ตั้งแต่การปกครองจนถึงการรักษาพระธรรมวินัยหลัก พระพุทธศาสนา ซึ่งได้มีการออกกฎต่าง ๆ ภายใต้มหาเถรสมาคมเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ที่ใช้เป็นแม่แบบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน (มหาเถรสมาคม, 2535) ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ด้านการปกครอง หมายถึง พระสังฆาธิการ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมาจนถึงผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ คือ พระภิกษุสามเณรให้อยู่ในศีลจารวัตร ตามพระธรรมวินัย กฎหมายไปจนถึงประกาศ หรือพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2) ด้านการศึกษา หมายถึง การดูแลด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งนักรธรรม บาลี และสามัญศึกษาไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัยคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การดูแลด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสทั้งในการเรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษาไปจนถึงการอบรมคุณธรรมแก่เยาวชน การมอบทุนการศึกษา สร้างและบูรณะอาคารเรียนไปจนถึงดูแลอาหารกลางวันแก่นักเรียน

4) ด้านการเผยแผ่ หมายถึง การประกาศ หรือการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการเผยแผ่แบบเทศนา ปาฐกถา และสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, Instagram, Twitter, TikTok และ YouTube

5) ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้าง ปฏิสังขรณ์เสนาสนะในทางพระพุทธศาสนา

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง ให้การอุปถัมภ์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนเป็นหลัก (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2545)

สรุปได้ว่า งานบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ การบริหารงานกิจการที่เป็นภาระหน้าที่ของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 15 ตีร มาตรา 20 และมาตรา 20 ทวิ, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 (พ.ศ.2535) ว่าด้วยกิจการคณะสงฆ์ รวม 6 ด้านด้วยกัน คือ ปกครอง ศาสนศึกษา เผยแผ่ ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และ สาธารณูปการ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบงานบริหารกิจการคณะสงฆ์

การพัฒนารูปแบบนั้นไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว โดยทั่วไปการพัฒนารูปแบบจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสร้าง หรือต้องการที่จะพัฒนารูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงกำหนดหลักการและองค์ประกอบของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบขึ้น นำไปตรวจสอบหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ หรือทดลองใช้ต่อไป (ดิเรก วรรณเศียร, 2545)

รูปแบบของการบริหารทางพระพุทธศาสนา คือ การการรู้จักหน้าที่ของกระบวนการบริหาร ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติในศาสนกิจทั้งหลายที่บุคลากรในองค์กรกระทำจนสำเร็จผลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องประกอบด้วยขั้นตอน POSDCCR คือ

1) การวางแผน (Planning) หมายถึงการกำหนดงานต่าง ๆ และขั้นตอนวิธีการไว้อย่างล่วงหน้า ซึ่งต้องใช้การพิจารณาถึงผลสำเร็จ โดยพระสังฆาธิการต้องมีการคาดคะเนถึงขั้นตอนที่จะทำให้สำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งต้องมีการพิจารณาถึงวิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ ช่วงเวลาในการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จตามที่ได้คาดคะเนไว้

2) การจัดองค์การ (Organizing) พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโส หรืออายุพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้ที่บวชก่อน โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

3) การบริหารงานบุคคล (Staffing) เริ่มจากการบวชที่ต้องมีการตรวจสอบจากคณะสงฆ์ พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ ผู้ต้องการบวชต้องได้รับเห็นชอบจากคณะสงฆ์ ซึ่งพร้อมเพรียงกันในอุโบสถในการประกอบพิธีอุปสมบทเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่

(พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของท่าน จนกว่าจะครบ 5 พรรษา

4) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) ในการตัดสินใจด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ โดยใช้หลักพระธรรมวินัย กฎหมาย ข้อบังคับ และประเพณีที่เคยปฏิบัติมา

5) การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดคุณภาพตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ในทุกขั้นตอน

6) การประสานงาน (Coordinating) การประสานงาน หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างพระสังฆาธิการพระสงฆ์ท่านอื่น ตลอดจนถึงหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประสานผลประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกับการประสานงานจึงเป็นการสร้างวิธีการทำงานร่วมกัน

7) การเสนอรายงาน (Reporting) การเสนอรายงาน คือ การเสนอในสิ่งที่ได้กระทำขึ้นมาจนสำเร็จ ที่มีการกล่าวถึงข้อมูลต่าง ๆ ต่อผู้บังคับบัญชาอย่างชัดเจน (ฐาณิศรา กาบบัวศรี, 2562)

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

กระบวนการทางสังคมของบุคคลที่ทำหน้าที่การวางแผนการจัดองค์การจัดคนเข้าทำงานสั่งการ และควบคุมการทำงานให้กิจกรรมขององค์การดำเนินงานไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานปัจจัยที่มีอยู่ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามแบบแผนโดยการเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความตั้งใจในทุก ๆ ด้าน ทั้งการดูแลพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัยยังเป็นการช่วยให้พระพุทธศาสนาไม่เกิดความต่างพร้อยอีกด้วยครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดการ สั่งการ มอบหมายงาน ติดต่อไปจนถึงค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วย เป้าหมายที่แน่นอน บุคลากรในการบริหาร มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และประสิทธิภาพยังครอบคลุมไปถึงการจัดการอย่างมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์ ให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้น ความเสมอภาคในองค์กร การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ (Dujnapa Chauthamcharoen, 2564)

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย รายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีพื้นที่วิจัยเขตปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีกลุ่มประชากรคือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 27 รูป/คน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ซึ่งใช้วิธีการเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่

1) กลุ่มเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครอง	จำนวน 5 รูป
2) กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบล	จำนวน 5 รูป
3) กลุ่มพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส	จำนวน 5 รูป
4) กลุ่มพระสงฆ์ทั่วไป	จำนวน 5 รูป
5) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น	จำนวน 3 คน
6) กลุ่มตัวแทนจากภาครัฐ	จำนวน 4 คน

เครื่องมือที่ใช้ประกอบไปด้วย (1) การศึกษาเชิงเอกสาร ข้อมูลปฐมภูมิเป็นการศึกษาพระไตรปิฎก และค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ รายงาน การวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อได้ทราบถึงพุทธวิธีการบริหาร หลักธรรม ที่จะใช้ในงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (2) การสัมภาษณ์เชิงลึก การศึกษาประเด็นปัญหากรอบแนวคิดรูปแบบพุทธวิธีการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จังหวัดลำปาง จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เนื้อหาตามหลักปรัชญา ในลักษณะการตีความ แสวงหาองค์ความรู้เพื่อพัฒนารูปแบบพุทธวิธีการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จังหวัดลำปาง และการวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานสร้างรูปแบบการพัฒนาองค์ความรู้พุทธวิธีการส่งเสริมงานบริหารกิจการ คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จังหวัดลำปาง แล้วนำเสนอในรูปแบบพุทธวิธีการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

1. ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ด้านการปกครอง มีความชัดเจนในการปกครองที่ได้ดี ทว่าการรวมศูนย์อำนาจการสั่งการไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไปส่งผลให้ผู้ปกครองระดับต่ำกว่าไม่มีอิสระในการตัดสินใจทำให้ไม่สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาในพื้นที่ได้อย่างทันท่วงที จึงต้องมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสื่อสารเช่นไลน์กลุ่มเป็นต้น ทว่าเนื่องจากพระสงฆ์ลดลง ส่งผลให้ขาดแคลนบุคลากรในการบริหารงานคณะสงฆ์

ด้านการศาสนาศึกษา มีการจัดตั้งสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาในหลายวัด ทว่าพระสงฆ์และสามเณรบางส่วนขาดความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ทำให้การสืบทอดการศึกษาด้านนี้เป็นไปอย่างจำกัด จึงต้องมีการประยุกต์การเรียนการสอน เช่น การเรียนออนไลน์ จะช่วยให้พระสงฆ์เข้าถึงแหล่งความรู้ได้สะดวกยิ่งขึ้น และสามารถดึงดูดพระสงฆ์รุ่นใหม่ให้สนใจการศึกษามากขึ้น

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์อำเภอเมืองลำปางมีบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาของเยาวชนและประชาชนทั่วไป แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและเป็นระบบทำให้ดำเนินการตามความสามารถและกำลังทรัพย์ของตนเอง จึงต้องมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อระดมทุนและวางแผนโครงการ จะช่วยขยายขอบเขตและเพิ่มประสิทธิภาพของงานด้านนี้ เพียงแต่ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานทำให้โครงการสงเคราะห์บางอย่างต้องหยุดชะงัก ดังที่พระครูสุวิมลธรรมานุสิฐ เจ้าคณะอำเภอเถิน วัดคະตีกะเชียงม่วน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การมอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนถึงเด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากไร้ ซึ่งจัดขึ้นโดยวัดต่าง ๆ ตามความพร้อมของวัดนั้น ๆ” (พระครูสุวิมลธรรมานุสิฐ, 2568)

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการจัดกิจกรรมเผยแผ่อย่างสม่ำเสมอในรูปแบบดั้งเดิมซึ่งไม่อาจเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ การนำสื่อโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเผยแผ่จะช่วยให้หลักธรรมคำสอนเข้าถึงคนในวงกว้างและหลากหลายกลุ่มมากขึ้น ทว่าพระสงฆ์บางส่วนยังขาดทักษะในการใช้สื่อสมัยใหม่

ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการเผยแผ่ในยุคดิจิทัลได้อย่างเต็มที่ ดังที่ พระมหาไพฑูรย์ ญาณทีโป เจ้าอาวาสวัดม่อนศรีชัย ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การเทศนาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเป็นการเทศนาในทุกวันพระโดยการเทศน์บนธรรมมาศ” (พระมหาไพฑูรย์ ญาณทีโป, 2568)

ด้านการสาธารณูปการ มีการดูแลบำรุงรักษาสถานที่และโบราณสถานภายในวัดอย่างดี เพื่อให้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทว่างบประมาณที่มีจำกัดทำให้การดูแลรักษาไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะวัดขนาดเล็ก ดังนั้น การประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการบูรณะวัด จะช่วยให้การดูแลศาสนสถานเป็นไปอย่างยั่งยืน บางครั้งการบริหารจัดการงบประมาณและบุคลากรในการบูรณะมีข้อจำกัด ทำให้โครงการล่าช้าหรือไม่ได้มาตรฐาน ดังที่ สัมภาษณ์ พระสมุห์ชูชาติ อุทโย ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “การสนับสนุนในรูปแบบดังกล่าวไม่ใช่การสนับสนุนจากส่วนกลาง หรือจากทางคณะสงฆ์ แต่เป็นการทำบุญจากญาติโยม หรือพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาต่อวัดดังกล่าว ด้วยเหตุผลดังนี้ จึงส่งผลให้บางวัดไม่ได้รับทุนในการสนับสนุนด้านสาธารณูปการเท่าที่ควร” (พระสมุห์ชูชาติ อุทโย, 2568)

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ วัดมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือโดยเป็นศูนย์กลางในการรับบริจาคสิ่งของและจัดตั้งโรงทาน ดังที่พระครูวิบูลปริยัตยากร เจ้าคณะตำบลเวียงเหนือได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง โดยในแต่ละวัดได้มีการจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค ปัจจัย ๔ จากการรวบรวมจากสังฆทาน หรือสิ่งของที่ญาติโยมนำมาถวาย และประกาศรับบริจาคเพิ่มเติม เพื่อนำไปมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง” (พระครูวิบูลปริยัตยากร, 2568) ทว่าการสงเคราะห์ยังเป็นการดำเนินการแบบเฉพาะกิจขาดการวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ จึงต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรสาธารณกุศลจะทำให้มีประสิทธิภาพและเข้าถึงผู้ที่เดือดร้อนได้อย่างทั่วถึง การสงเคราะห์บางอย่างต้องหยุดชะงักเนื่องจากปัญหาเรื่องงบประมาณ

ปัจจัยภายในที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการประกอบไปด้วย ต้องมีคุณภาพและคุณธรรมของผู้นำ ความรู้ความเข้าใจด้านการบริหาร คุณภาพของบุคลากรจำนวนที่ลดลง ขาดความสนใจในงานคณะสงฆ์ ทรัพยากรและงบประมาณ ประกอบไปด้วย ความมั่นคงด้านการเงินของวัด การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ความร่วมมือของชุมชนและพุทธศาสนิกชน ความร่วมมือของชุมชนและพุทธศาสนิกชน

2. การพัฒนากิจการและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีและหลักการบริหารสมัยใหม่ใน 6 ด้านหลัก เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพ ด้านการปกครอง ควรเปลี่ยนการประชุมเป็นการระดมสมองและจัดอบรมทักษะที่จำเป็น เช่น การจัดการด้านการเงินและการสื่อสารสาธารณะ พร้อมพัฒนาระบบสารสนเทศให้รวดเร็วและโปร่งใสยิ่งขึ้น ด้านศาสนศึกษา ควรสร้างแรงจูงใจด้วยการใช้ e-learning และจัดทำฐานข้อมูลผู้เรียนเพื่อติดตามความก้าวหน้าอย่างเป็นระบบ

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรจัดตั้งกองทุนรวมเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ออนไลน์และสร้างเครือข่ายออนไลน์สำหรับผู้บริจาค เพื่อความยั่งยืนและโปร่งใส ด้านการเผยแผ่ ควรยกระดับการใช้สื่อดิจิทัล

ด้วยการจัดตั้งศูนย์กลางสื่อธรรมะ และจัดอบรมการผลิตสื่อแก่พระสงฆ์และสามเณร ด้านการสาธารณูปการ ควรใช้การระดมทุนแบบ Crowdfunding และจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการประชาสัมพันธ์และการบริหารจัดการที่ยั่งยืน ด้านการศาสนาสงเคราะห์ ควรสร้างระบบสำรองทรัพยากรฉุกเฉินด้วยฐานข้อมูลคลังสิ่งของกลางและบัญชีรายชื่อบุคคลอาสาสมัครสงฆ์ พร้อมทำบันทึกข้อตกลงแบบดิจิทัลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเตรียมพร้อมช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้อย่างทันท่วงที

3. เสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

จึงต้องมีการจัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์และวัดเป็นแบบดิจิทัล จัดทำสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบดิจิทัล จัดตั้งกองทุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมพระสงฆ์ให้ใช้สื่อ โซเชียลมีเดีย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการบูรณะซ่อมแซมและขอความร่วมมือสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรสาธารณกุศลเพื่อจัดทำแผนการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติและผู้ยากไร้ในรูปแบบที่เป็นระบบและรวดเร็ว การบริหารคณะสงฆ์ที่มีคุณภาพควรมีผู้เชี่ยวชาญในภาคส่วนต่าง ๆ เข้าร่วม พร้อมทั้งการเปิดใจรับฟังความคิดเห็น และมีการมอบหมายงานที่ตรงกับความสามารถพร้อมทั้งมีการวัดและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ การใช้หลักพุทธบูรณาการกับงานบริหารโดยเฉพาะ ความไม่ประมาท และหลักสัปปุริสธรรม 7 เพื่อให้การบริหารงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและเป้าหมายที่ชัดเจน ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

รูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ควรมีข้อเสนอแนะดังนี้ การพัฒนาบุคลากร จัดอบรมให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่ การเงิน และ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศแก่พระสงฆ์ การสร้างเครือข่าย สร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อร่วมกันสนับสนุน และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยมีคณะกรรมการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลาง ในการขับเคลื่อน และใช้หลักพุทธบูรณาการกับการบริหารงานควรตั้งอยู่บน หลักอัมปมาทะ (ความไม่ประมาท) เพื่อการวางแผนระยะยาว และ หลักสัปปุริสธรรม 7 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อัมมัญญา (รู้จักเหตุ) และ อัตถัญญา (รู้จักผล) เพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้

จากการศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า การปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองลำปางมีความโดดเด่นเช่นลำดับขั้นในการปกครองที่ชัดเจน ที่ส่งผลให้การประสานงานนั้นเป็นไปอย่างมีระบบ แต่ด้วยข้อจำกัดในการรวมศูนย์กลางในการตัดสินใจจึงส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน ดังนั้นการกระจายอำนาจและการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการสื่อสารย่อมส่งผลดีต่อการปกครองเป็นอย่างยิ่ง ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระณรงค์ สังขวิจิตร (2558) เรื่อง การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน: ปัญหาและแนวทางแก้ไข พบว่า ปัญหาการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันเกิดจากโครงสร้างการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ผู้ปกครองระดับสูง (พระณรงค์ สังขวิจิตร, 2558) ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน อุปสรรคสำคัญอีกอย่างคือจำนวนพระสงฆ์ที่ลดลง ส่งผลให้ขาดแคลนบุคลากรมาช่วยงาน ด้านการศึกษาพบว่าควรจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการประยุกต์ใช้เรื่องการเรียนรู้ออนไลน์เพื่อให้สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดอภิชาติ สุวณฺโณโชโต (ทรงกิจวิศวกการ) (2558) เรื่อง รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัญหาการขาดแคลนหนังสือและคอมพิวเตอร์เพื่อการค้นคว้าในสำนักเรียน ส่วนปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่คุณภาพการสอนมีความแตกต่างกัน การศึกษาสงเคราะห์ วัดมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาสงเคราะห์เช่นการให้ทุนการศึกษาแต่ยังขาดรูปแบบที่เป็นระบบและความต่อเนื่อง ด้านการเผยแผ่ที่มีมุ่งเน้นการเผยแผ่แบบดั้งเดิม ถือเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ด้านสาธารณูปการ มีข้อจำกัดในด้านการขาดแคลนงบประมาณในการซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ และสาธารณสงเคราะห์ ที่ประสบปัญหาเรื่องการวางแผน และการทำงานอย่างมีระบบ จึงต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือขึ้น

2. การศึกษาการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า ควรประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและการทำงานเชิงรุกมากขึ้นเช่นการใช้ไลน์กลุ่มเพื่อช่วย

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองที่จะช่วยให้มีการตัดสินใจ และรับรู้ข้อมูลที่ไว้วางใจ ด้านการเผยแผ่ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ โดยการเผยแผ่แบบออนไลน์ และควรเป็นไปในทางเดียวกัน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญทิน ปุณฺณโช (เทาศิริ) (2561) เรื่อง กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป พบว่า ปัญหาสำคัญในการเผยแผ่คือการขาดแผนงานที่ชัดเจน (พระมหาบุญทิน ปุณฺณโช (เทาศิริ), 2561) ดังนั้น จึงต้องมีการวางแผน และมีการจัดทำแผนงานที่ชัดเจนขึ้น การศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการจัดการในรูปแบบที่เป็นระบบ และการใช้เทคโนโลยี ในการจัดทำสื่อการเรียนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์สามเณรที่อยู่ห่างไกล เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านศาสนศึกษา

3. การศึกษาการเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่าการใช้เทคโนโลยีในเชิงกลยุทธ์ เช่นการจัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์และวัดมรรูปแบบดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการข้อมูลเป็นระบบและทันสมัยมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาญาณพล ญาณปญฺโญ (รัตนบุรี) (2561) เรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านเผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝั่งอันดามัน พบว่า การเผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการด้วยโมเดล KSPM (ความรู้ ทักษะ บุคลิกภาพ และวิธีการ) ซึ่งเน้นทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการเผยแผ่เชิงรุก เช่นเดียวกัน อีกทั้งการจัดการเรียนรู้แบบดิจิทัลเพื่อให้พระสงฆ์สามเณรสามารถเข้าถึงการศึกษาที่สะดวก และง่ายขึ้น พร้อมทั้งการจัดตั้งกองทุนการศึกษาเพื่อบริหารงานจัดการเรื่องทุนการศึกษาย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ส่งเสริมให้พระสงฆ์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบที่น่าสนใจและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้ ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการศาสนสถานในระยะยาว และประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ และควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรสาธารณกุศลและภาครัฐเพื่อจัดทำแผนช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือผู้ยากไร้ในรูปแบบที่เป็นระบบและรวดเร็ว นอกจากนี้ การปกครองยังควรให้ทุกภาคส่วนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งการมอบหมายงานอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งการบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักความไม่ประมาท หลักสัปปุริสธรรม 7 เพื่อให้การบริหารงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและเป้าหมายที่ชัดเจน พร้อมทั้งการกระจายอำนาจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสมคิด มาลัยทอง (2563) เรื่อง ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 10 พบว่าภาวะผู้นำควรให้ความสำคัญกับการกระจายความรับผิดชอบและมีความเข้าใจในความแตกต่างของบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายอำนาจและการสร้างเครือข่าย

สรุป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เผชิญความท้าทายหลายด้าน ทั้งปัญหาการรวมศูนย์อำนาจ การลดลงของจำนวนพระสงฆ์ การขาดงบประมาณ และการขาดทักษะด้านเทคโนโลยี ทำให้งานด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงเสนอรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น

การสร้างฐานข้อมูลดิจิทัลและสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่และแก้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร นอกจากนี้ ควรมีการทำงานเชิงรุกโดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน เพื่อระดมทุนและวางแผนโครงการต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ การมอบหมายงานตามความสามารถ การเปิดใจรับฟังความคิดเห็น และการวัดผลประเมินผลอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งสำคัญ พร้อมทั้งนำหลักพุทธบูรณาการ โดยเฉพาะหลักสัพปุริสธรรม 7 มาเป็นรากฐานในการบริหาร เพื่อให้การดำเนินงานตั้งอยู่บนเหตุผลและมีเป้าหมายที่ชัดเจน การจัดการอย่างเป็นระบบและยั่งยืนจะช่วยให้คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สามารถแก้ไขปัญหาและเดินหน้าพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานพระพุทธศาสนา สามารถนำการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ เพื่อส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้น ๆ

1.2 คณะสงฆ์ สามารถนำการพัฒนากิจกรรมและรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไปใช้เพื่อส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยการปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละพื้นที่เพื่อส่งเสริมให้ผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณีได้ส่งต่อความรู้ต่าง ๆ ให้คงอยู่ต่อไป

1.3 พระสังฆาธิการ สามารถนำรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปางไปใช้เพื่อส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีความมั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1) ควรนำรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไปประยุกต์ใช้กับคณะสงฆ์ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น และลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบริหาร

2.2) คณะสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยใช้รูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงถาวรสืบไป

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1) ควรทำการศึกษาปัญหางานบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ที่คณะสงฆ์กำลังเผชิญและทำการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้น ๆ โดยการใช้แนวคิดสมัยใหม่มาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้งานบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดียิ่งขึ้นในแต่ละพื้นที่

3.2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง กับรูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อค้นพบจุดเด่น จุดด้อย และนำไปพัฒนาส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น

3.3) ควรมีการศึกษารูปแบบการส่งเสริมงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ในการปรับใช้ในงานการบริหารอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมงานบริหารกิจการแก่ทุกหน่วยงาน ซึ่งจะเป็นการสืบทอดความรู้ในพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงวัฒนธรรมและประเพณีให้ยั่งยืนสืบไป

3.4) ควรมีการศึกษาในรูปแบบการวิจัยเชิงผานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณผานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้พบปัญหา และวิธีการแก้ไขปัญหาลดลง

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธ์ พรหมฉนวน. (2566). รูปแบบการบูรณาการศาสตร์พระราชาเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุในเขต พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (ดุสิตนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ฐานิสรา กาบบัวศรี. (2562). เทคนิคและการบวนการ POSDCoRB. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, 1(3), 15-22.
- ดิเรก วรรณเศียร. (2545). การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูปลัดอภิชาติ สุวณฺโณโชโต (ทรงกิจวิจิตร). (2558). รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิบูลปริยัตยากร. (2568). เจ้าคณะตำบลเวียงเหนือ เขต 2/วัดดอกพรวัว. สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม.
- พระครูสุวิมลธรรมานาสี. (2568). เจ้าคณะอำเภอเถิน/วัดคดึกเชียงใหม่. สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.
- พระณรงค์ สังขจิต. (2560). การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน: ปัญหาและแนวทางแก้ไข. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(1), 27-40.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาญาณพล ญาณปญฺโญ (รัตนบุรี). (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านเผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝั่งอันดามัน (ดุสิตนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญหิน ปุณฺณโช (เทาศิริ). (2561). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป (ดุสิตนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพฑูริย์ ญาณทีโป. (2568). เจ้าอาวาสวัดม่อนศรีชัย, สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม.
- พระสมุห์ชูชาติ อุทัย. (2568). เจ้าอาวาสวัดนางเหลียว, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม.

- วัดนอก ชลบุรี. (3 กรกฎาคม 2568). สลิตปี 2567. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.facebook.com/watnork/posts/สลิตปี-2567-มีพระภิกษุ-สามเณร-273-298-รูป-พระภิกษุ-242-839-สามเณร-30480-เป็นยอ/1510728003237759/>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2545). *กฎหมายเถรสมาคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (ม.ป.ป.). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2505/A/115/29.PDF>.
- Dujnapa Chauthamcharoen. (26 January 2021). *วิธีการสร้าง Teamwork ให้เกิดขึ้นในองค์กรยุคใหม่*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, จาก <https://blog.readyplanet.com/>

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต
วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Factors Affecting Undergraduate Enrollment Decisions among Students of
Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹พรภิรมย์ ยอดบุญ,²พระครูปลัดวิมลปรียัติวัฒน์ วงศ์กันทรภักย์ ³พระครูปลัดวิสุทธีวรรธน ขาวเวียง
⁴องปลัดศราวุธ จันทนะ และ⁵รวิวรรณ วงค์เดชานันท์

¹Pornpirom Yodboon,²Phrakruphatwimonpariyadwat Wongkantharaphai, ³Phrakhupalat
Wisuttiwat Chaowiang, ⁴Ōng Palad Sarawut Chantana and ⁵Raveewan Wongdechun

^{1,2,5}วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ³วัดวีระโชติธรรมาราม สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ ⁴วัดเขตรานบุญาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

^{1,2,3}Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, ³Wat Wirachot
Thammaram National Office of Buddhism and ⁴Wat Khetranabunnaram, National Office of Buddhism,
Thailand

Email: pornpirom.yod@mcu.ac.th

Received August 16, 2025; Revised October 22, 2025; Accepted October 29, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเพื่อนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัย คือ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร จำนวน 150 คน โดยใช้การวิธีสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 1 ชนิด คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยใช้สถิติ t-test ความแปรปรวนทางเดียว (One – way ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต พบว่า โดยรวมและรายด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน
2. การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต จำแนกตามเพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อจำแนกตามสาขาวิชา พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. การนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า การตัดสินใจของนิสิตประกอบด้วยความเชื่อมั่น (ฉันทะ) มีความพยายาม (วิริยะ) ที่ถูกกระตุ้นจากความคุ้มค่าและโอกาสทางอาชีพ มีความตั้งใจ (จิตตะ) จากการได้รับแรงบันดาลใจจากข้อมูลที่ชัดเจน และมีการไตร่ตรอง (วิมังสา) ทั้งด้านกายภาพและคำแนะนำจากบุคคลรอบข้าง

คำสำคัญ: ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจ; ปัจจัยส่วนบุคคล; อิทธิบาท 4

Abstract

The objectives of this research were (1) to study the factors influencing students' decisions to pursue a bachelor's degree, (2) to compare these influencing factors among students of Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and (3) to present the influencing factors based on the application of the Four Paths to Success (Iddhipada 4). This study employed a quantitative research design. The research area was Buddhasothorn Buddhist College, and the sample consisted of 150 undergraduate students selected through simple random sampling. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation, while hypothesis testing was conducted using the t-test and one-way analysis of variance (ANOVA). The findings revealed that:

1. The overall and individual factors influencing students' decisions to pursue a bachelor's degree were rated at a high level.

2. When comparing the influencing factors by gender, age, and average monthly family income, no statistically significant differences were found at the .05 level. However, significant differences were found at the .05 level when classified by field of study.

3. Regarding the application of the Four Paths to Success (Iddhipada 4), it was found that students' decision-making reflected: Chanda (aspiration) - motivation driven by confidence and goal orientation; Viriya (effort) - perseverance stimulated by perceived value and career opportunities; Citta (thoughtful determination) - arising from inspiration through clear and relevant information; and Vimamsa (investigation) - reasoning based on reflection, physical conditions, and advice from others.

Keywords: Decision-making factors; Personal factors; Iddhipada 4

บทนำ

ระบบการอุดมศึกษาไทยได้เผชิญการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านนโยบาย การจัดการ และความต้องการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีจำนวนสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นจาก 128 แห่ง ในปี พ.ศ. 2540 เป็นกว่า 170 แห่ง (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ส่งผลให้การแข่งขันในการดึงดูดนักศึกษาเข้าศึกษาต่อทวีความเข้มข้นมากขึ้น และท่ามกลางการแข่งขันดังกล่าว มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการศึกษายุคใหม่ ยังคงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากำลังคนที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรู้ควบคู่กัน โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษา ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนพระพุทธศาสนาและสังคม มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปริญญาตรี จนถึงระดับบัณฑิตศึกษาทั้งสำหรับพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาที่มีพันธกิจ ในการให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดใกล้เคียง โดยได้ออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนให้ผสมองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีทั้งความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้น ในการพัฒนา ชุมชน การศึกษา และกิจการของคณะสงฆ์ (หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต, 2560)

การตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร ซึ่งมีลักษณะเฉพาะมีความซับซ้อนมากกว่า การเลือกมหาวิทยาลัยทั่วไป จากงานวิจัยของอภินันท์ สิริรัตนจิตต์ และพระมหาไพศาล วิสาโล (2563) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีของนิสิตคณะพุทธศาสตร์ มจร หน่วยวิทย บริการจังหวัดสงขลา มีทั้งปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ และชั้นปีการศึกษา และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในตัวแปร เพศและชั้นปี และตัวแปรอื่น ได้แก่ อายุ หรือสถานภาพสมรส ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัย สงฆ์ต้องอาศัยแรงจูงใจในการเข้ารับการศึกษาคือดี โดยเฉพาะแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพราะมีส่งผลโดยตรง ต่อผู้เรียนทำให้เกิดความมุ่งมั่นในการเข้ารับการการศึกษา และเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย (เชาว์ เอื้อเพื่อ และธีรชัย ชุตินันต์, 2567) และสอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจของ Maslow (1943) กล่าวว่า แรงจูงใจขั้นสูง เช่น การบรรลุศักยภาพตนเอง (self-actualization) สามารถขับเคลื่อนพฤติกรรม และการตัดสินใจได้ แม้ในสถานการณ์ที่มีข้อจำกัด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมเลือกศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาสายพระพุทธศาสนา และในเชิงปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาสถาบันให้สอดคล้อง กับความต้องการของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4

สมมติฐานการวิจัย

1. นิสิตที่มีเพศต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แตกต่างกัน
2. นิสิตที่มีอายุต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แตกต่างกัน
3. นิสิตที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แตกต่างกัน
4. นิสิตที่มีสาขาวิชาต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แตกต่างกัน

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจ

Simon (1974) ได้ให้ความหมายว่า การตัดสินใจ เป็นกระบวนการของการหาโอกาสที่จะตัดสินใจ การหาทางเลือกที่พอเป็นไปได้และทางเลือกจากงานต่าง ๆ ที่มีอยู่

Jones (2010) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจองค์การว่าเป็นกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาขององค์กร โดยการค้นหาทางเลือกและเลือกทางเลือกหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด เพื่อบรรลุ เป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

สรุปได้ว่า การตัดสินใจจึงเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ผู้บริหารใช้ข้อมูลและการวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อกำหนดแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในการดำเนินงานและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

2. ภาพลักษณ์ของสถาบัน

ณัชชา สุวรรณวงศ์ (2560) ได้กล่าวว่า ลักษณะสถาบันการศึกษา รวมถึงชื่อเสียงและความโดดเด่น เช่น การได้รับการรับรองมาตรฐานทางวิชาการ การมีผลงานวิจัยที่เป็นที่ยอมรับในสังคม ล้วนส่งผลให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีและเกิดแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันนั้น ๆ

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า ภาพลักษณ์เชิงบวกของมหาวิทยาลัย เช่น ความโปร่งใสในการบริหาร การมีพันธกิจชัดเจน และการได้รับความเชื่อถือจากชุมชนท้องถิ่น เป็นตัวสะท้อนถึงคุณภาพการศึกษาและมีอิทธิพลต่อการเลือกเรียนต่ออย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของสถาบันเป็นปัจจัยที่ผู้เรียนให้ความสำคัญสูงสุด เนื่องจากเป็นตัวแทนความน่าเชื่อถือ คุณภาพ และศักยภาพของสถาบัน หากสถาบันใดมีภาพลักษณ์ที่ดี ย่อมเป็นปัจจัยดึงดูดผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. หลักสูตร

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า หลักสูตรที่มีการออกแบบให้ทันสมัยและบูรณาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจให้นักเรียนตัดสินใจเลือกเรียนในสถาบันนั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความสนใจในสาขาวิชา เป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจของผู้เรียน

วิทวัส เหล่ามะลอ (2562) ได้กล่าวว่า ความสำคัญของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและความก้าวหน้าในชีวิต ซึ่งรวมถึงการที่หลักสูตรมีความสอดคล้องกับอาชีพในอนาคต การมีรายวิชาเลือกที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของตลาดแรงงานจะทำให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นใจว่า สามารถใช้ความรู้ที่ได้รับไปต่อยอดอาชีพได้จริง

สรุปได้ว่า หลักสูตรถือเป็นหัวใจของการศึกษา การมีหลักสูตรที่ชัดเจน ทันสมัย และตอบสนองตลาดแรงงาน จะช่วยเสริมความเชื่อมั่นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนตัดสินใจเลือกสถานศึกษานั้น

4. อาจารย์ผู้สอน

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า คุณภาพของอาจารย์ผู้สอนสะท้อนคุณภาพของสถาบันโดยตรง หากอาจารย์มีความรู้ความสามารถและมีบทบาทในการแนะแนว จะช่วยดึงดูดผู้เรียนได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยด้านคุณภาพการเรียนการสอน

ศิริวรรณ สุวินท์ (2548) ได้กล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู เป็นองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเรียน โดยอาจารย์ผู้สอนที่มีทักษะในการสื่อสารและการดูแลผู้เรียน สามารถสร้างความประทับใจและโน้มน้าวผู้เรียนให้เลือกเรียนต่อในสถาบันนั้นได้

สรุปได้ว่า อาจารย์ผู้สอนถือเป็นตัวแทนของคุณภาพสถาบัน ความรู้ ทักษะ และความเอาใจใส่ของอาจารย์ ส่งผลต่อทัศนคติและการตัดสินใจเลือกเรียนของผู้เรียนโดยตรง

5. สื่อประชาสัมพันธ์และการแนะแนว

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัยและเข้าถึงง่าย เช่น เว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลครบถ้วน และเพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อ

ณัชชา สุวรรณวงศ์ (2560) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ คำแนะนำจากบุคคลรอบข้างและการประชาสัมพันธ์เชิงบวก เช่น ข้อมูลจากรุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จ หรือข้อมูลจากมหาวิทยาลัยที่เผยแพร่ ช่วยให้ผู้เรียนลดความลังเลและตัดสินใจเลือกเรียนได้ง่ายขึ้น

สรุปได้ว่า สื่อประชาสัมพันธ์และการแนะแนว ที่มีคุณภาพ มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน ส่งผลต่อการตัดสินใจอย่างชัดเจน

6. สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก

วราภรณ์ ช่วยประคอง (2562) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน มีระดับการตัดสินใจในระดับมาก ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี เช่น อาคาร ห้องเรียน และห้องสมุดที่มีความพร้อมส่งผลต่อความพึงพอใจของนักศึกษาและเป็นปัจจัยประกอบการตัดสินใจ

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า การมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันและทันสมัย เช่น เทคโนโลยีการเรียนรู้ ห้องปฏิบัติการ และระบบอินเทอร์เน็ต มีส่วนช่วยให้นักเรียนมั่นใจในคุณภาพการศึกษา และเป็นหนึ่งในปัจจัยด้านคุณสมบัติของสถาบันการศึกษา

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ และสร้างความมั่นใจแก่นักศึกษา

7. ค่าใช้จ่ายและเศรษฐกิจ

ไกรสิงห์ สุตสงวน (2560) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย และเศรษฐกิจ เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม และค่าครองชีพ เป็นตัวกำหนดทางเลือกที่สำคัญ โดยครอบครัวที่มีรายได้น้อยจะเลือกสถาบันที่มีค่าใช้จ่ายเหมาะสม และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับมาก

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายตลอดหลักสูตร เช่น การมีการผ่อนผันค่าใช้จ่าย การร่วมมือกับสถาบันการเงินในการให้กู้ยืมเรียน และการมีทุนการศึกษา และการสนับสนุนทางการเงิน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนตัดสินใจเรียนต่อได้ง่ายขึ้น

สรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายและเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้เรียน การมีค่าเล่าเรียนที่เหมาะสมและทุนสนับสนุนจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเลือกเรียนต่อ

8. สังคมและบุคคลรอบข้าง

วิทวัส เหล่ามะลอ (2562) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านสังคม เช่น ครอบครัว และกลุ่มอ้างอิง มีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติและความคิดเห็นของผู้เรียน ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่ออย่างชัดเจน

ศิรวรรณ สุวินท์ (2548) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบด้านครอบครัว เช่น ความคาดหวังของผู้ปกครอง และ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนต่อ

สรุปได้ว่า สังคมและบุคคลรอบข้าง เป็นแรงสนับสนุนที่ช่วยให้นักเรียนเกิดความมั่นใจและตัดสินใจเลือกสถานศึกษาได้ง่ายขึ้น

9. ชื่อเสียงและคุณภาพบัณฑิต

ณัชชา สุวรรณวงศ์ (2560) ได้กล่าวว่า ปัจจัยด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในชีวิต เป็นปัจจัยที่นักเรียนใช้ในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษามากที่สุด ซึ่งสะท้อนถึง การที่ผู้เรียนสนใจชื่อเสียงของบัณฑิตที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นแรงจูงใจให้เลือกสถาบัน

อลงกรณ์ อัมมวงศ์จิตต์ (2565) ได้กล่าวว่า การที่บัณฑิตมีงานทำหลังเรียนจบ เป็นเครื่องยืนยันคุณภาพของสถาบันและเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดผู้เรียนใหม่

สรุปได้ว่า ชื่อเสียงและคุณภาพบัณฑิต เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของสถาบัน และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้เรียนในการเลือกศึกษาต่อ

10. หลักอิทธิบาท 4

พุทธทาสภิกขุ (2537) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อิทธิบาท แยกเป็น “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท” แปลว่า ฐาน เชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

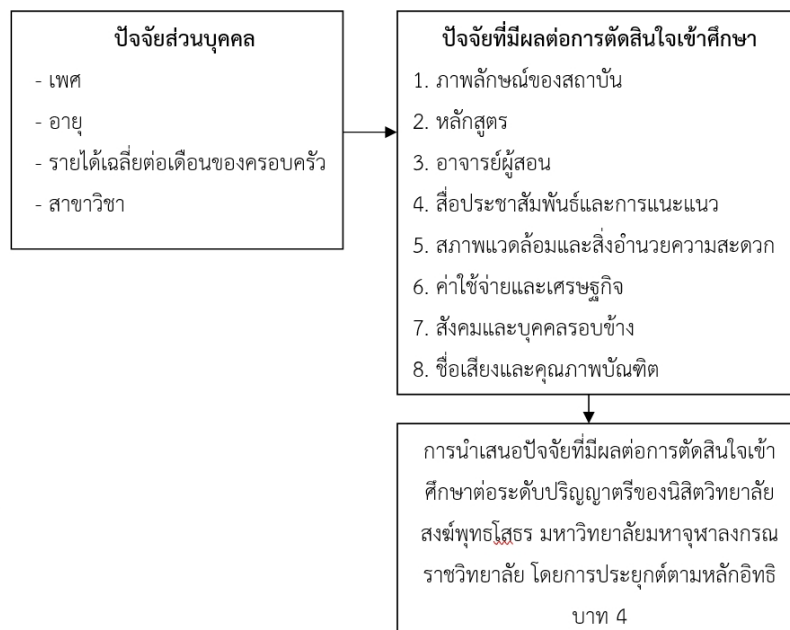
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) กล่าวว่า อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือ ความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลงง่าย ๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความคิดจดจ่อ และวิมังสา ความสอบสวนไตร่ตรอง แปลให้จำง่าย ตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นธรรมะที่ต้องใช้ควบคู่กัน เพื่อให้เกิดความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ซึ่งความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ต้องประกอบด้วยกำลังใจ (ฉันทะ) กำลังความเพียร (วิริยะ) กำลังสมาธิ (จิตตะ) และ กำลังปัญญา (วิมังสา) อย่างครบถ้วน เป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจเลือก ศึกษาต่อของนิสิตได้

งานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการบูรณาการปัจจัยภายนอกทั้ง 8 ด้าน เข้ากับกลไกการตัดสินใจภายใน ด้วยหลักอิทธิบาท 4 เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี แล้วนำมาวิเคราะห์ ประมวลองค์ความรู้ ได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิด ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัย คือ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชากร คือ นิสิตชั้นปีที่ 1-4 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 246 รูป/คน กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตชั้นปีที่ 1-4 ปีการศึกษา 2568 โดยกำหนดขนาดตัวอย่างจากตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) จำนวน 150 รูป/คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหาอัตราส่วนของประชากร (Proportional to Size) เพื่อหากกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม จากนั้นสุ่มตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling)

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วดำเนินการทำแบบสอบถามฉบับร่าง และดำเนินการหาความสอดคล้องเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เมื่อค่าความสอดคล้องเชิงเนื้อหาผ่าน จึงได้นำแบบสอบถามไปทำการทดลอง Try out จำนวน 30 คน แล้วทำการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับได้ค่าเท่ากับ 0.980 จึงได้แบบสอบถามสำหรับแจกจริง โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (check list) ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended) เกี่ยวกับนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำหนังสือเสนอต่อวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ ขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามโดยสแกนคิวอาร์โค้ด ทำแบบสอบถามผ่านทางระบบออนไลน์ เก็บรวบรวมแบบสอบถามจากนิสิต แล้วนำหนังสือที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบแล้วเสนอต่อผู้อำนวยการวิทยาลัย เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล เมื่อได้รับผลการทำแบบสอบถามผ่านทางระบบออนไลน์แล้ว ผู้วิจัยจึงทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำประมวลผลและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปโดยใช้วิธีทางสถิติที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว และสาขาวิชา โดยการหาค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage)
2. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (s.d.)
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามเพศ โดยการทดสอบค่าที (t-test) สองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (independent –sample t-test)
4. วิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว

และสาขาวิชา โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way anova) กรณีพบ ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใช้วิธีการทดสอบความแตกต่างรายคู่ตามวิธี least significant different (lsd), (ชูศรีวงศ์รัตน์, 2564)

5. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี	ผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ของสถาบัน	4.13	.815	มาก
2. ปัจจัยด้านหลักสูตร	4.14	.781	มาก
3. ปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอน	4.28	.773	มาก
4. ปัจจัยด้านสื่อประชาสัมพันธ์และการแนะแนว	4.12	.852	มาก
5. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	4.04	.824	มาก
6. ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายและเศรษฐกิจ	4.00	.826	มาก
7. ปัจจัยด้านสังคมและบุคคลรอบข้าง	3.67	.812	มาก
8. ปัจจัยด้านชื่อเสียงและคุณภาพบัณฑิต	3.97	.919	มาก
รวมเฉลี่ย	4.05	.759	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้ง 8 ด้าน โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามเพศ โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว โดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นปัจจัยด้านสื่อประชาสัมพันธ์และการแนะแนว และปัจจัยด้านสังคมและบุคคลรอบข้าง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามหลักสูตร โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. การนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการประยุกต์ตามหลักอิทธิบาท 4 จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ฉันทะ (ความพอใจ) พบว่า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ของสถาบัน และคุณภาพของบัณฑิต เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างฉันทะในกลุ่มนิสิต วิทยาลัยสงฆ์มีความน่าเชื่อถือทางสังคม และบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา มีคุณภาพ ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ทำให้นิสิตเกิดแรงจูงใจและความเชื่อมั่นในการเลือกเข้าศึกษาต่อ

3.2 วิริยะ (ความเพียร) พบว่า หลักสูตรการศึกษาและค่าใช้จ่าย มีผลต่อความมุ่งมั่นของผู้เรียน หากหลักสูตรมีความทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน และสามารถสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพได้ นิสิตก็มีความพยายามในการเข้าศึกษาเล่าเรียน และการมีค่าเล่าเรียนที่สมเหตุสมผล

3.3 จิตตะ (ความตั้งใจ) พบว่า คุณภาพของอาจารย์ผู้สอน และประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์/การแนะแนว เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความตั้งใจในการเรียน การที่อาจารย์เอาใจใส่ มีความเชี่ยวชาญ และเป็นแบบอย่างที่ดี ได้สร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้นิสิตสนใจในการเรียนอย่างจริงจัง และการเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน ผ่านการสื่อสารสาธารณะหรือกิจกรรมแนะแนวของวิทยาลัย

3.4 วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) พบว่า ก่อนการตัดสินใจเข้าศึกษา นิสิตส่วนใหญ่อาศัยหลักการวิมังสา โดยการพิจารณาสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกควบคู่ไปกับการความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบข้าง รวมถึงการขอคำปรึกษาจากผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ หรือพระสงฆ์

สรุปได้ว่า การตัดสินใจของนิสิตประกอบด้วยหลักอิทธิบาท 4 โดยมีความเชื่อมั่น (ฉันทะ) เป็นจุดเริ่มต้น มีความพยายาม (วิริยะ) ที่ถูกกระตุ้นจากความคุ้มค่าและโอกาสทางอาชีพ มีความตั้งใจ (จิตตะ) จากการได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ และข้อมูลที่ชัดเจน และมีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (วิมังสา) ทั้งด้านกายภาพและคำแนะนำจากบุคคลรอบข้าง

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์ พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ใหม่

การประยุกต์อิทธิบาท 4 กับปัจจัยทั้ง 8 ด้านได้ดังนี้

1. ฉันทะ (แรงบันดาลใจ) ประยุกต์เข้ากับด้านภาพลักษณ์ของสถาบัน ภาพลักษณ์และชื่อเสียงของสถาบันที่ดี ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงบันดาลใจและความพอใจอยากเข้ามาเรียน
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม) ประยุกต์เข้ากับด้านหลักสูตร หลักสูตรที่ชัดเจนและทันสมัย ช่วยกระตุ้นให้นักศึกษามีความพยายามตั้งใจเรียนเพื่อความก้าวหน้าในอนาคต
3. หลักจิตตะ ประยุกต์เข้ากับด้านอาจารย์ผู้สอน การที่อาจารย์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีเมตตา ทำให้นักศึกษาเกิดความตั้งใจเรียนและมีสมาธิ
4. หลักวิมังสา (การใช้เหตุผลพิจารณา) ประยุกต์เข้ากับสื่อประชาสัมพันธ์และการแนะนำ การนำเสนอข้อมูลที่ต้องการ ชัดเจน และมีเหตุผล ช่วยให้ผู้เรียนพิจารณาเปรียบเทียบตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล
5. จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิริยะ (ความเพียรพยายาม) ประยุกต์เข้ากับด้านสภาพแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อมที่สงบเหมาะสมเอื้อต่อการเรียน ช่วยเสริมสมาธิและความพยายามเรียนรู้
6. หลักวิมังสา (การใช้เหตุผลพิจารณา) ประยุกต์เข้ากับด้านค่าใช้จ่ายและเศรษฐกิจ นิสิตและครอบครัวพิจารณาด้านค่าใช้จ่ายอย่างรอบคอบ เมื่อพบว่าคุ้มค่าและเหมาะสม จะช่วยให้ตัดสินใจเรียนต่อ
7. ฉันทะ (แรงบันดาลใจ) ประยุกต์เข้ากับด้านสังคมและบุคคลรอบข้าง การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน พระสงฆ์ และชุมชน ช่วยสร้างกำลังใจและความพอใจที่จะเลือกเรียน
8. วิริยะ (ความเพียรพยายาม) และจิตตะ (ความตั้งใจ) ประยุกต์เข้ากับด้านชื่อเสียงและคุณภาพบัณฑิต การเห็นรุ่นพี่และบัณฑิตที่ประสบความสำเร็จ ช่วยเป็นแรงผลักดันให้นิสิตเกิดความเพียรและตั้งใจเรียน

สรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมทุกด้านในการตัดสินใจศึกษาต่อ ครอบคลุมทั้งแรงบันดาลใจ (ฉันทะ) ความเพียรพยายาม (วิริยะ) ความตั้งใจ (จิตตะ) และการใช้เหตุผลพิจารณา (วิมังสา) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการวิจัยทุกด้านได้อย่างเหมาะสม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรมีการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ทั้งในด้านหลักสูตรที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ด้านคุณภาพของอาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงพุทธ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นและตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุโบชะ จำนงลักษณ์ (2564) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามเพศ โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในบริบทของวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเน้นการศึกษาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาจิตวิญญาณ แรงจูงใจหลักในการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อมักเป็นแรงจูงใจภายใน ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ไม่ขึ้นอยู่กับเพศสภาพ โดยทั้งพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ต่างให้ความสำคัญกับคุณภาพภายในของสถาบันในระดับที่ใกล้เคียงกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชญา กัลยาเรือน, นิรมล พลแพงขวา และขวัญธิดา หลานเศรษฐา (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาการบัญชี วิทยาลัยเทคนิคสกลนคร สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ผลการวิจัยพบว่า เพศแตกต่างกัน มีแนวโน้มในการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการบัญชี สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 ไม่แตกต่างกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นิสิตทุกช่วงอายุไม่ว่าจะเป็นนิสิตอายุน้อยที่เพิ่งจบการศึกษาหรือผู้สูงวัยที่มาศึกษาเพื่อการพัฒนาตนเอง ต่างให้ความสำคัญและมีการตัดสินใจที่คล้ายคลึงกัน โดยวิทยาลัยสามารถตอบสนองความต้องการศึกษาเพื่อชีวิต และความต้องการคุณค่าใน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Trung (Klanyanadhammo) (2019) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการพัฒนาตนของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจากสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ผลการวิจัยพบว่า นิสิตที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ปัจจัยหลัก เช่น อาจารย์และหลักสูตร ยังคงเป็นสิ่งที่ทุกคนให้ความสำคัญเท่ากัน ค่าใช้จ่ายในการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์มักจะไม่สูงมากนักหรือมีทุนสนับสนุน ทำให้ความแตกต่างของรายได้ไม่เป็นอุปสรรคโดยรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของสายพิน ทองพัด และภักจิรา เกตุบุตร (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผลการวิจัยพบว่า รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือน มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามสาขาวิชา โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นิสิตแต่ละสาขาวิชามีความต้องการแรงจูงใจและเป้าหมายทางการศึกษาแตกต่างกันไป ส่งผลให้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อมีความหลากหลายตามบริบทของแต่ละกลุ่มผู้เรียน นิสิตต่างให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านคุณภาพของหลักสูตรและเส้นทางอาชีพในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุไบชะ จานงลักษณ์ (2564) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาสาขาวิชาแตกต่างกันมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .05

การนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 พบว่า การตัดสินใจของนิสิตประกอบด้วยหลักอิทธิบาท 4 โดยมีความเชื่อมั่น (ฉันทะ) เป็นจุดเริ่มต้น มีความพยายาม (วิริยะ) ที่ถูกกระตุ้นจากความคุ้มค่าและโอกาสทางอาชีพ มีความตั้งใจ (จิตตะ) จากการได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และข้อมูลที่ชัดเจน และมีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (วิมังสา) ทั้งด้านกายภาพและคำแนะนำจากบุคคลภายนอก สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) กล่าวว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลงง่าย ๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่างคือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความคิดจดจ่อ และวิมังสา ความสอບສວນไตร่ตรอง

สรุป

บทความวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดด้านพฤติกรรมผู้บริโภคทางการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจแรงจูงใจและกระบวนการตัดสินใจของนิสิต ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแผนกลยุทธ์ การประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงหลักสูตร และการส่งเสริมภาพลักษณ์ของวิทยาลัยสงฆ์ให้มีความโดดเด่นและตอบสนองต่อความต้องการของนิสิตได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 วิทยาลัยควรเน้นการเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานบริการสังคมของนิสิตและอาจารย์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพ และจัดทำข้อมูลความสำเร็จหลังจบการศึกษาของศิษย์เก่าเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์

1.2 วิทยาลัยควรสนับสนุนให้อาจารย์พัฒนาศักยภาพทางวิชาการและการปฏิบัติธรรมควบคู่กัน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักจิตตะของอิทธิบาท 4

1.3 วิทยาลัยควรมีการสำรวจความต้องการของตลาดงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีทันสมัย เกิดความคุ้มค่าและโอกาสทางอาชีพให้แก่บัณฑิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และดึงดูดผู้เรียนของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธรในยุคดิจิทัล

2.2 ควรศึกษาความต้องการสมรรถนะบัณฑิตตามทักษะของผู้ใช้บัณฑิตเพื่อพัฒนาหลักสูตรของวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

2.3 ควรศึกษาแนวทางการจัดการสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับความต้องการของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). รายงานประจำปี 2564. สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ไกรสิงห์ สุดสงวน. (2560). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 10(1), 164–176.
- ชูศรี วงศ์รัตน. (2564). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- เชาว์ เอื้อเพื่อ และธีรชัย ชุตินันต์. (2567). แรงจูงใจการเข้ารับการศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของพระสงฆ์. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(1), 257-271.
- ณัชชา สุวรรณวงศ์. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา (ระบบโควตา) ประจำปีการศึกษา 2560 (รายงานการวิจัย). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). *ขรรยาวาสธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2564). รายงานการประเมินตนเอง (SAR) ประจำปีการศึกษา 2563. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วรารณณ์ ช่วยประคอง. (2562). การตัดสินใจศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (รายงานการวิจัย). ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิวัฒน์ เหล่ามะลอ. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีการศึกษา 2562 โดยผ่านการคัดเลือกด้วยระบบ TCAS (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น: สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิริวรรณ สุวินท์. (2548). องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนสาขางานคอมพิวเตอร์ธุรกิจของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยอาชีวศึกษาสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี (ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สายพิน ทองพัด และภักจิรา เกตุบุตร. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. *Journal of Professional Routine to Research*, 7(2), 42-51.
- สุไบชะ จำนงลักษณ์. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (รายงานการวิจัย). คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
- หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต. (2560). หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560. ฉะเชิงเทรา: วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิรักษ์ สิริรัตนจิตต์และพระมหาไพศาล วิสาโล. (2563). การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาตรีของนิสิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหน่วยวิทยบริการ จังหวัดสงขลา. ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 11, 429-436.
- อลงกรณ์ อัมมวงค์จิตต์. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีที่วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. *วารสารนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 7(1), 53-68.
- อัญญา กัลยาเรือน, นิรมล พลแพงขัว และขวัญธิดา หลานเศรษฐา. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาการบัญชี วิทยาลัยเทคนิคสกลนคร สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2. ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 13, 1617-1627.
- Jones, Richard. (2010). *In Contemporary Management*. Baston. McGraw-Hill.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Trung (Klanyanadhammo), P. T. M. (2019). แรงจูงใจในการพัฒนาตนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 4(1), 90-102.
- Simon, H.A. (1974). *Administrative Behavior*. 1st.ed. New York: Macmillan.

พัฒนาการเนยัตถะและนีตัตถะ

The Development of Neyyattha and Nītattha

¹พระมหาไวทย์ชนินทร์ มีสุวรรณ, ²มนตรี สิริโรจนานันท์, ³องปลัดศราวุธ จันทนะ

¹Phramaha Waichanin Meesuwat, ²Montree sirarajanant and ³Ong Palad Sarawut Chantana

^{1,2}มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ³วัดเขตรนบุญาราม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

^{1,2}Thammasat University, ³Wat Khetranabunnaram, National Office of Buddhism, Thailand

Email: Waichanin007@gmail.com

Received September 4, 2025; Revised October 18, 2025; Accepted October 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความหมายและพัฒนาการของแนวคิด “เนยัตถะ-นีตัตถะ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท อันเป็นหลักเกณฑ์ในการจำแนกพระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าระหว่างถ้อยคำที่ต้องตีความ (เนยัตถะ) กับถ้อยคำที่เข้าใจได้โดยตรง (นีตัตถะ) เพื่อป้องกันการบิดเบือนพระธรรมคำสอน อรรถกถาได้อธิบายว่า ถ้อยคำที่ใช้ “สมมุติ” เช่น “บุคคล” หรือ “สัตว์” เป็นข้อความเนยัตถะ เพราะไม่อาจยึดความหมายตามถ้อยคำ ต้องอธิบายประกอบให้สอดคล้องกับหลักปรมัตถสัจจะ ขณะที่คำสอนประเภท “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” เป็นนีตัตถะ เพราะสื่อสภาวะธรรมโดยตรง หลักการนี้สะท้อนแนวคิดทางภาษาว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาโลกโดยไม่ยึดถือว่าเป็นสัจธรรมถาวร เนื่องจากภาษาเป็นสิ่งที่สัมผัสที่เปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทสังคม

ต่อมาแนวคิดเนยัตถะ-นีตัตถะได้พัฒนาเป็นระบบ “สมมุติสัจจะ-ปรมัตถสัจจะ” ซึ่งเป็นพื้นฐานของทฤษฎีสัจจะสองชั้นที่นาคราชและอรรถกถาจารย์เถรวาทนำมาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำกับความจริงในพระธรรมเทศนา โดยพระพุทธโฆสาจารย์และพระธรรมปาละเถระได้สืบต่อแนวทางนี้ผ่าน “อุปจาระ” ซึ่งเป็นวิธีการตีความเชิงภาษาศาสตร์ เช่น ผลอุปจาระ การอุปจาระ ฐานอุปจาระ และอภิปจาระ ทำให้เกิดระบบวิเคราะห์ถ้อยคำที่ซับซ้อนและลุ่มลึกยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการตีความพระพุทธรวณะจากยุคพุทธกาลสู่ยุคอรรถกถาอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: เนยัตถะ; นีตัตถะ; อุปจาระ

Abstract

This article examines the meaning and development of the concept of neyyattha–nītattha in Theravāda Buddhism, a hermeneutical principle used to distinguish between the Buddha’s discourses that require interpretation (neyyattha) and those that are directly

intelligible (nītattha), in order to prevent misrepresentation of the Dhamma. The commentarial tradition explains that expressions employing conventional designations (sammuti), such as “person” or “being,” are neyyattha statements because their literal meaning cannot be taken at face value and must be interpreted in accordance with the principle of paramattha-sacca (ultimate truth). In contrast, teachings such as “All conditioned phenomena are impermanent” are nītattha, since they directly convey the nature of reality. This distinction reflects a linguistic understanding that the Buddha employed worldly language without reifying it as ultimate truth, recognizing that language is a relative and context-dependent construct.

Subsequently, the concept of neyyattha–nītattha evolved into the framework of sammuti-sacca and paramattha-sacca, forming the basis of the two-truth theory later articulated by Nāgārjuna and developed within the Theravāda commentarial tradition to explain the relationship between linguistic expression and truth in the Buddha’s discourses. Buddhaghosa and Dhammapāla further advanced this interpretative approach through the notion of upacāra (“figurative usage”), a linguistic hermeneutic method encompassing categories such as phalūpacāra, karaṇūpacāra, ṭhānūpacāra, and abhedūpacāra. This development gave rise to an increasingly sophisticated system of textual analysis, demonstrating the systematic evolution of Buddhist hermeneutics from the time of the Buddha to the commentarial era.

Keywords: Neyyattha; Nitattha; Upacāra

บทนำ

การใช้ภาษาในพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพระธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงข้อจำกัดของภาษา และภาษาเป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารกับสังคมในยุคนั้นโดยไม่ยึดติด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระองค์ทรงแยกแยะคำสอนออกเป็นสองลักษณะคือ นีัตถะ (nītattha) คำสอนที่สามารถเข้าใจได้โดยตรง และ เนยยัตถะ (neyyattha) คำสอนที่ต้องอาศัยการตีความ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่าคำสอนที่จัดเป็นเนยยัตถะมักกล่าวถึง “บุคคล” ซึ่งในระดับปรมาตม์แล้วไม่มีอยู่จริง จึงต้องตีความให้สอดคล้องกับหลักอนัตตา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ภายหลังในยุคพุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา นิกายสรวาสติวาทินได้นำเสนอการอธิบายคำสอนในเชิง “สมมุติสัจจะ” และ “ปรมาตม์สัจจะ” (Karunadasa, 2010) ซึ่งเป็นกรอบที่ถูกใช้เรื่อยมาจนถึงคัมภีร์เถรวาทในยุคอรรถกถา ขณะที่ฝ่ายมหายานโดยเฉพาะนาคาชุนเสนอว่า ความจริงทั้งสองไม่แยกขาดจากกัน เพราะความจริงสูงสุดก็แฝงอยู่ในถ้อยคำสมมุติ (โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์, 2565) ในคัมภีร์เถรวาท แนวคิดนี้

ได้รับการต่อยอดไปสู่การวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ที่เรียกว่า “อุปจาระ” ซึ่งเป็นวิธีการตีความถ้อยคำเชิงอุปมา เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด อุปจาระเริ่มจากประเภทเดียว คือ ผลอุปจาระ ในอรรถกถาที่ขนิทาย มหาวรรค (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และพัฒนามาเป็น 13 ประเภทในยุคต่อมา ดังนั้น การทำความเข้าใจพัฒนาการจากแนวคิดเนยัตถะ-นิตัตถะ ไปสู่กรอบสมมุติสัจจะ-ปรมัตถสัจจะ และวิธีอุปจาระ จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการตีความพระพุทธรูปอย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

ความหมายและพัฒนาการของเนยัตถะ-นิตัตถะ

ในพาลวรรคแห่งอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ปรากฏความตอนหนึ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงถึงบุคคลผู้มีความผิดร้ายแรง คือ ผู้กล่าวต่อพระตถาคตว่า “ผู้ที่แสดงคำสอนซึ่งมีความหมายต้องตีความ (เนยัตถะ) ว่าเป็นคำสอนที่มีความหมายตรงชัดเจน (นิตัตถะ) และผู้ที่แสดงคำสอนซึ่งมีความหมายตรงชัดเจน (นิตัตถะ) ว่าเป็นคำสอนที่ต้องตีความ (เนยัตถะ)” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การสับสนหรือตีความคลาดเคลื่อนในลักษณะนี้ พระองค์ทรงถือว่า เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนโดยตรง อรรถกถาของพระสูตรดังกล่าว ได้อธิบายความหมายของคำว่า เนยัตถะ และ นิตัตถะ ไว้อย่างละเอียด โดยยกตัวอย่างตอนหนึ่งว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวก 1 บุคคลจำพวก 2 บุคคลจำพวก 3 และบุคคลจำพวก 4 ดังนี้ จัดว่า เป็นข้อความเนยัตถะ” ข้อความนี้ถูกจัดเป็น เนยัตถะ เนื่องจากคำว่า “บุคคล” (puggala) เป็นเพียงสมมุติ ไม่มีอยู่โดยปรมัตถ์ ไม่อาจยึดความหมายตรงตามถ้อยคำได้ หากแต่ต้องตีความโดยสอดคล้องกับคำสอนในระดับปรมัตถ์ ซึ่งไม่ยอมรับความมีอยู่ที่แท้จริงของ บุคคล สัตตะ ชีวะ หรือ อัตตา ดังนั้น ข้อความที่ใช้ถ้อยคำสมมุติเช่นนี้ จึงต้องทำความเข้าใจด้วยการอธิบายประกอบ เพื่อไม่ให้เกิดการยึดถือผิด ตรงกันข้าม คำสอนที่จัดเป็น นิตัตถะ คือ คำสอนที่สามารถเข้าใจได้โดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องตีความต่อ เช่น “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตตา” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งแสดงลักษณะของสภาวะธรรมตามความเป็นจริง หลักการแยกแยะระหว่าง เนยัตถะ และ นิตัตถะ จึงเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เพื่อป้องกันมิให้ผู้ฟังหรือผู้ศึกษาคำสอนเข้าใจผิดจากถ้อยคำสมมุติ และเป็นพื้นฐานของการตีความพระพุทธรูปจนให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์เดิม โดยในคัมภีร์ชั้นหลัง นักปราชญ์ได้พัฒนาวิธีการอธิบายนี้ต่อไป จนกลายเป็นระบบการตีความที่ซับซ้อนมากขึ้น

ในทรรคของพระพุทธศาสนา ภาษาเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่ชาวโลกรับรู้ร่วมกัน เป็นระบบภาษาของชาวโลก เป็นถ้อยคำสำนวนของชาวโลก และเป็นสิ่งที่ชาวโลกจัดวางขึ้นดังพุทธรูปที่ว่า “จิตตะ เหล่านี้แลเป็นโลกสมัญญา เป็นโลกนิรุตติ เป็นโลกโวหาร เป็นโลกบัญญัติ ซึ่งตถาคตก็ใช้อยู่แต่ไม่ยึดติด” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลประวัติศาสตร์ที่ดำรงอยู่ภายในกรอบของเวลาและสถานที่ (สังคม) ที่มีระบบภาษาเฉพาะ จึงเป็นเรื่องปกติที่พระองค์จะต้องสื่อสารด้วยภาษาที่สังคมในขณะนั้นรับรู้ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม พระองค์ก็ทรงใช้ภาษาอย่างมีสติ โดยไม่ยึดติดว่า ภาษาเป็นสัจธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะภาษานั้นมีข้อจำกัดและเป็นสิ่งสัมพัทธ์ (relative) ที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามค่านิยมของสังคม (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2548)

พัฒนาการต่อมาของคำสอนเนยยัตถะและนีตัตถะเกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 3 โดยนิกายสรวาสติวาทิน คือ คำอธิบายแบบสมมุติสัจจะและปรมัตตสัจจะ (Karunadasa, 2010) ซึ่งเป็นรูปแบบการตีความที่เถรวาทนำมาใช้อธิบายในยุครอรรถกถาเหมือนกัน แม้ว่าการแบ่งแยกนี้จะช่วยแก้ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการแสดงธรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ แต่ก็ทำให้เกิดคำถามใหม่ในระดับการอธิบายอีกชั้นหนึ่ง เช่น หากมีความจริงสองประเภท ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเภทนี้ คืออะไร ? ความจริงทั้งสองประเภทนี้เป็นเพียงคำกล่าวสองประเภทที่มีโครงสร้างทางภาษา (เช่น โครงสร้างทางตรรกะ) ของตนเองซึ่งใช้กับขอบเขตการสนทนาที่แตกต่างกันหรือไม่ ?

นาคคารุณได้กล่าวถึงสัจจะทั้งสองไว้ในมูลมัยมกการิกาเพื่อแสดงจุดยืนในความจริงสองชั้นทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า “การอธิบายธรรมของพระพุทธเจ้าที่พึ่งพา “ความจริงสองประเภท” ได้แก่ ความจริงสมมติ (สมมุติ) และความจริงสูงสุด(ปรมัตถ์) ผู้ที่ไม่รู้จักการแบ่งแยกความจริงสองประเภท ย่อมไม่รู้จักความเป็นจริงลึกซึ้ง ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ความจริงสูงสุดไม่ได้สอนแยกออกจากการปฏิบัติทางสมมติ และหากไม่บรรลุความจริงสูงสุด บุคคลไม่สามารถบรรลุนิพพานได้” (โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์, 2565) จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า นาคคารุณเห็นว่า แม้จะเทศนาในเรื่องบัญญัติแต่ความหมายของปรมัตถธรรมก็แฝงอยู่ ดังนั้น ความจริงทั้งสองอย่างไม่ต่างกัน ไม่มีระดับให้แบ่งแยกว่า ระดับไหนจริงกว่ากัน เพราะข้อความปรมัตถ์เองก็แฝงอยู่ในข้อความบัญญัติ หากผู้ฟังไม่เข้าใจบัญญัติก็ไม่เข้าใจปรมัตถ์

ความเชื่ออีกกลุ่มหนึ่ง คือ ความเชื่อที่ว่า สมมุติสัจจะเป็นเท็จ เป็นสิ่งที่เกิดจากความเข้าใจผิดของปุถุชน สิ่งที่เป็นจริงมีเพียงสัจจะเดียว คือ ปรมัตตสัจจะ นักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ จันทรกิริติ เช่นข้อความว่า “สมมุติสัจจะเป็นเพียงภาพลวงตาที่ปิดบังปรมัตตสัจจะซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง” (Newland.G, 1992) “ด้วยเหตุนี้ ความจริงสองอย่าง จึงแยกต่างหากจากกันและกัน ไปด้วยกันไม่ได้” (Thakchoe. S, 2007) ที่อาร์วี มูรติ กล่าวไว้ว่า สมมุติสัจจะเป็นเพียงภาพปรากฏที่เกิดจากอวิชชา จึงเป็นจริงสำหรับคนเขลาเท่านั้น ส่วนปรมัตตสัจจะเป็นสิ่งเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังและอยู่ตรงข้ามกับสมมุติสัจจะ สิ่งที่เป็นจริงจะถูกเปิดเผยถูกค้นพบและเข้าใจได้ว่า เป็นสถานะที่เป็นจริงของสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เมื่อได้ขจัดอวิชชาออกไปจนหมดสิ้น การขจัดสิ่งสมมุติต้องมาก่อนการรู้แจ้งความจริงปรมัตถ์ (T.R.V. Murti, 1974)

พระอรรถกถาจารย์ฝ่ายเถรวาทยังใช้คำอธิบายที่อิงกับแนวคิดเนยยัตถะและนีตัตถะอยู่ คือ ไม่ได้มีส่วนในข้อถกเถียงเรื่องความจริง 2 ระดับ แต่เจาะจงอธิบายไปที่ตัวเทศนาแทนดังข้อความว่า

“พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า มี 2 อย่าง คือ สมมติเทศนา (เทศนาเกี่ยวกับสมมติ) ปรมัตถเทศนา (เทศนาเกี่ยวกับปรมัตถ์) ในจำนวนเทศนาทั้ง 2 อย่างนั้น สมมติเทศนา มีรูปความอย่างนี้ว่า บุคคล สัตว์ หญิง ชาย กษัตริย์ พราหมณ์ เทพ มาร เป็นต้น ส่วนปรมัตถเทศนา มีรูปความอย่างนี้ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชันธ ธาตุ อายตนะ สติปัญฐาน เป็นต้น ในจำนวนเทศนาทั้ง 2 อย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสมมติเทศนาแก่เหล่าพุทธเวไนย ผู้ที่ฟังพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องสมมติแล้ว เข้าใจเนื้อความทะลุปรุโปร่ง สามารถละโมหะบรรลुकุณวิเศษได้ ส่วนคนเหล่าใดฟังพระธรรมเทศนาว่าด้วยเรื่องปรมัตถ์แล้ว เข้าใจเนื้อความทะลุปรุโปร่ง สามารถละโมหะบรรลुकุณวิเศษได้ พระองค์ก็ทรงแสดงปรมัตถเทศนาให้เขาฟัง” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

แนวคิดสัจจะ 2 มีบทบาทต่อการทำให้คำสอนพุทธศาสนาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากพระอรรถกถาจารย์ได้นำแนวคิดนี้ไปให้เหตุผลอธิบายเพื่อปกป้องข้อครหาว่า คำสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลักลั่นกัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อย่างไรก็ตามพระอรรถกถาจารย์ฝ่ายเถรวาท ได้พัฒนาแนวคิดการอธิบายคำสอนแบบเนยยัตตะขึ้นมาอีก โดยมีชื่อเรียกว่า “อุปจาระ”

พัฒนาการของการอธิบายเนยยัตตะสู่อุปจาระ

คำว่า อุปจาระ มีความหมายว่า “ใกล้” หรือ “ตามไฉน” หมายถึง การใช้ถ้อยคำในลักษณะที่ไม่ได้สื่อความหมายโดยตรง แต่ใช้ในความหมายที่สัมพันธ์ใกล้เคียงหรือโดยนัยเปรียบเทียบ วิธีการตีความเช่นนี้ปรากฏหลักฐานครั้งแรกในคัมภีร์มหาวรรคอรกถา ชื่อ สุมังคลวิลาสินี ซึ่งรจนาขึ้นโดยพระพุทโธสาจารย์เมื่อประมาณพุทธศักราช 1000 (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550) อุปจาระที่กล่าวถึงในคัมภีร์นี้ มีเพียงประเภทเดียว คือ ผลอุปจาระ หมายถึง สำนวนที่กล่าวถึง “ผล” แต่ที่จริงแล้วต้องการสื่อถึง “เหตุ” ดังข้อความว่า

“ทางที่น้ำ ลม หรือไฟไปแล้วย่อมปรากฏเพราะพัดพาหญ้าและต้นไม้เป็นต้นให้ล้มราบไป หรือเพราะเผาไหม้หญ้าและต้นไม้เป็นต้น แต่ทางไปนั้นนั่นแลที่ปรากฏแล้วก็ไม่ใช่ต้นไม้เป็นต้นเหล่านั้นเลย ฉะนั้นใดทางไปของความแก่ก็ฉนั้นเหมือนกัน ปรากฏได้ด้วยอำนาจแห่งอาการ 32 มีฟันเป็นต้น หลุดไปแล้ว เป็นต้นบุคคล แม้หลับตาแล้วก็จับต้องได้ แต่ความมีฟันหลุดเป็นต้นนั้นแล ไม่ใช่ความแก่ เพราะว่า ความแก่ไม่ใช่สิ่งที่ใคร ๆ จะพึงรู้ได้ด้วยตา แต่เพราะเหตุที่อายุของผู้ถึงความแก่ ย่อมเสื่อมไป ฉะนั้น ความแก่ พระผู้มีพระภาค จึงตรัสไว้โดยผลอุปจาระว่า “ความเสื่อมอายุ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความเสื่อมแห่งอายุเป็นผลที่เกิดจาก “ชรา” หรือ “ชรตารูป” โดยตรง ดังนั้น สำนวนที่ว่า ความเสื่อมของอายุ จึงนับเป็นถ้อยคำที่กล่าวถึง “ผล” แต่แท้จริงแล้วหมายถึง “เหตุ” คือความชรา เนื่องจากความชราเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ยากด้วยตาเปล่า แต่สามารถสังเกตได้ผ่านอาการที่ปรากฏ เช่น ผมหงอก ฟันหลุด ร่างกายโรยรา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึง “ความเสื่อมแห่งอายุ” เพื่อชี้ให้เห็นอาการของชราโดยทางอ้อม ข้อความนี้จึงถือได้ว่า เป็นหลักฐานการปรากฏครั้งแรกของวิธีการตีความแบบ อุปจาระในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

นอกจากอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี พระพุทโธสาจารย์ยังได้แต่งอรรถกถาอีกสามคัมภีร์ ได้แก่ สารัตถปกาสินี (อรรถกถานิทานวรรค) อัญญสาสินี (อรรถกถาธัมมสังคณี) และ สัมโมหวิโนทนี (อรรถกถาวิงค์) ซึ่งในทั้งสามคัมภีร์นี้ ปรากฏการใช้อุปจาระแบบเดียวกันเพียงประเภทเดียว คือ ผลอุปจาระ

อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์ *ปรมัตถโชติกา* (อรรถกถาสุตตนิบาต) ซึ่งพระพุทโธสาจารย์เป็นผู้รจนาขึ้นเช่นกัน ได้ปรากฏการใช้วิธีอุปจาระถึงสามประเภท ได้แก่ (1) ผลอุปจาระ (กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ) (2) การอุปจาระ (กล่าว ถึงเหตุแต่หมายถึงผล) (3) ฐานอุปจาระ (กล่าวถึงสถานที่แต่หมายถึงผู้อาศัย) โดยสองประเภทหลังนี้ เป็นการเพิ่มขึ้นใหม่ และมีข้อความในคัมภีร์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นพัฒนาการสำคัญของการตีความเชิงภาษาศาสตร์ในชั้นอรรถกถา ดังข้อความในคัมภีร์ว่า

“บทว่า วตฺถิโน (กระเพาะปัสสาวะ) ได้แก่ ปัสสาวะ ก็บทว่า วตฺถิโน นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยฐานอุปการะ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทว่า วตฺถิโน นี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เป็น ปัสสาวะ แทนที่จะเป็นกระเพาะปัสสาวะ ตามศัพท์ที่ปรากฏ วิธีการนี้เป็นวิธีการอธิบายที่เรียกว่า ฐานอุปการะ คือ ส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงสถานที่ แต่หมายถึงผู้อาศัย คือ กล่าวถึงกระเพาะปัสสาวะอันเป็นที่อาศัยแต่หมายถึงปัสสาวะซึ่งเป็นผู้อาศัย ส่วนตัวอย่างของการอุปการะปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

“ข้อว่า อวิชฺชา ย ปภทฺถิ ความว่า ก็เรากล่าวอัญญาวิโมกข์นี้ว่า “เป็นเครื่องทำลายอวิชชา” โดยการอุปการะ เพราะอาศัยนิพพานกล่าวคือเครื่องทำลายอวิชชาเกิดขึ้น” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คานานี้ปรากฏอยู่ใน อุทยสูตร ซึ่งกล่าวถึงอุทยมาณพ หนึ่งในจำนวน 16 มาณพที่มาทูลถามปัญหา กับพระผู้มีพระภาค อุทยมาณพได้ทูลถามถึง “อัญญาวิโมกข์” หรือภาวะหลุดพ้นอันรู้แจ้ง พระพุทธเจ้าจึงตรัสตอบโดยชี้ให้เห็นถึงกระบวนการ “ทำลายอวิชชา” ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุอัญญาวิโมกข์ ดังนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงอธิบายคำในคานานี้ว่า เป็นการกล่าวถึง “เหตุ” คือ การทำลายอวิชชา แต่แท้จริงแล้ว มุ่งหมายถึง “ผล” คือ อัญญาวิโมกข์ หรือนิพพาน วิธีการตีความเช่นนี้ จึงถูกจัดเข้าในประเภท การอุปการะ

สำหรับคัมภีร์อื่น ๆ ในช่วงสมัยเดียวกัน ส่วนมากพบการใช้อุปการะเพียงสองประเภท ได้แก่ ผลอุปการะ (กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ) และการอุปการะ (กล่าวถึงเหตุแต่หมายถึงผล) ตัวอย่างคัมภีร์ที่ใช้สองวิธีนี้ ได้แก่ อุทานอรรถกถา (ปรมัตถทีปนี) วิมานวัตถุอรรถกถา (ปรมัตถทีปนี) และ เถรีคาถาอรรถกถา (ปรมัตถทีปนี) ซึ่งทั้งหมดนี้ แต่งโดยพระธรรมपालเถระ ระหว่างพุทธศักราช 1071–1103 (Hermann Kuke, 2010)

อย่างไรก็ตาม มีคัมภีร์สำคัญที่พระธรรมपालเถระแต่งขึ้นและแสดงการพัฒนาอุปการะในรูปแบบใหม่ เรียกว่า อภูปการะ (การใช้ส่วนที่ทำให้สิ่งซึ่งแท้จริงแล้วไม่ต่างกัน กลับถูกกล่าวให้เหมือนเป็นสิ่งต่างกัน) คัมภีร์ดังกล่าว คือ เนตติอรรถกถา ซึ่งปรากฏข้อความตัวอย่างอันแสดงลักษณะการตีความในรูปแบบใหม่นี้ไว้อย่างชัดเจน

“บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พุทฺธ ได้แก่ นมสฺส บทว่า ทิธ ภวติ (กลายเป็นนมสัสม) ท่านกล่าวโดยเอกัตตณัย หรือโดยเอกโทปการะ ไม่ได้กล่าวโดยประการอื่น เพราะนมสตกับนมเปรี้ยวไม่เหมือนกัน เพราะเหตุนี้แลท่านจึงกล่าวว่า ความปรากฏในเวลาเดียวกันระหว่างนมสตกับนมเปรี้ยวไม่มี ดังนี้” (ธัมมपालเถระ, 2539)

ตัวอย่างของเอกโทปการะนี้ ท่านเริ่มต้นด้วยการอธิบายคำว่า เหตุ และ ปจย ให้ต่างกัน โดยอธิบายว่า คำว่า เหตุ มีลักษณะไม่ทั่วไป แต่คำว่า ปจย มีลักษณะทั่วไป (ธัมมपालเถระ, 2539) ทั้ง ๆ ที่คำว่า เหตุ และ ปจย เป็นคำไวพจน์ซึ่งกันและกัน ดังคัมภีร์อริยานนปิปปิกา กล่าวไว้ว่า เหตุ 12 คำ : นิमितฺต, การณ, ฌาน, ปท, พีช, นิพฺพณ, นิทาน, ปภว, เหตุ, สมภว, เสตุ, ปจย (โมคคัลลานเถระ, 2559)

ดังนั้น ท่านอาจารย์ธรรมปาละ จึงอธิบายคำอธิบายนี้ว่า เป็นอภิปาจารย์ เพราะอธิบายคำว่า เหตุ และ ปจย ซึ่งมีความหมายไม่ต่างกัน ให้มีความหมายต่างกัน ส่วนเอกัตตณัณั้น หมายถึง คำว่า เหตุ และ ปจย นั้น มีสภาพอย่างเดียวกัน คือ ทำให้ปัจจัยปັນนธรรมเกิดขึ้น และการที่ท่านธรรมปาละจารย์ อธิบายด้วยนมสดและนมส้ม เพราะนมสดและนมส้มนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน แต่เกิดขึ้นไม่พร้อมกัน มีระยะเวลา ไม่เหมือนกัน เหมือนเด็กที่โตไปเป็นผู้ใหญ่ เราอาจพูดได้ว่า เหมือนเป็นคนละคนกัน แต่จริง ๆ แล้วต่างกัน แค่ช่วงวัย ซึ่งอาศัยความสืบทอดของรูปนามเกิดขึ้นเท่านั้นเอง

คัมภีร์จุฬินิทเทศอรรถกถา ชื่อสัทธัมมปชโชติกา ที่แต่งโดยพระเทวเถระ ประมาณ พ.ศ. 1100 และคัมภีร์ปฐิสัมภิตามรรคอรรถกถา ที่แต่งโดยพระมหานามเถระในช่วงเวลาเดียวกัน ได้ใช้ผลูปาจารย์ และการอุปาจารย์ในการอธิบายคำสอนโดยอ้อม ซึ่งเรียกว่า เนยยัตถะ หรือ อมุขะ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์อรรถกถายุคเดียวกัน เช่น สลักขันธวรรคอรรถกถา, ทีฆนิกาย, กังขาวิตรณีอรรถกถา มาติกาวินัย เป็นต้น ไม่พบการใช้วิธีการอุปาจารย์ ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่กล่าวถึงคัมภีร์เหล่านั้นในบทความนี้

ในช่วงนี้ยังมีพระอรรถกถาจารย์คนหนึ่งที่เป็นพระภิกษุอาจารย์ด้วย คือ พระธรรมपालเถระ ท่านแต่ง คัมภีร์สลักขันธวรรคฎีกา มหาวรรคฎีกา ปาถิกวรรคฎีกา มุลปณณาสกัฎีกา มัชฌิมปณณาสกัฎีกา อุปปณณาสกัฎีกา สคาถวรรคฎีกา นิทานวรรคฎีกา มหาวรรคฎีกา เอกกนิบาตฎีกา เป็นต้น (มินจิมหาสิริเชษะตุ, 2558) ซึ่งบรรดาฎีกาเหล่านี้ มีอุปาจารย์เพิ่มมาอีก 1 ได้แก่ ฐานูปาจารย์ คือ ส่วนวน ที่กล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อยู่อาศัย ดังมีข้อความในคัมภีร์นี้ว่า

“บทว่า อคารโต (จากเรือน) ได้แก่ จากผู้อยู่ในเรือน นิเทศนี้ท่านแสดงโดยการลบบทหลัง หรือโดย ส่วนวนที่กล่าวถึงที่อาศัย (ฐานูปาจารย์)” (ธัมมपालเถระ, 2539)

ข้อความในคัมภีร์ฎีกานี้ เป็นการอธิบายคำว่า อคารสมา ซึ่งปรากฏในประโยคเต็มว่า สทฐา อคารสมา อนคาริยัม ปพพชิตา “กุลบุตรมีศรัทธาแล้วออกบวชจากเรือน สู่เพศบรรพชิตไร้เรือน” (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อรรถกถาได้อธิบายคำว่า อคารสมา ด้วยคำว่า อคารโต “จากเรือน” และฎีกาได้ขยายความต่อไปอีกว่า อคารวาสโต หมายถึง “จากผู้ครองเรือน” การตีความนี้ชี้ให้เห็นว่า คำว่า อคารสมา ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง “สถานที่” โดยตรง แต่หมายถึง “บุคคลผู้ครองเรือน” (ธัมมपालเถระ, 2539) อันเป็นการอธิบายตามหลักฐานูปาจารย์ คือ การกล่าวถึงสถานที่ (ที่อาศัย) แต่แท้จริงแล้ว หมายถึง ผู้อยู่อาศัย ดังนั้น แม้ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยส่วนใหญ่จะใช้คำแปลว่า “จากเรือน” แต่เมื่อพิจารณาตามแนวอธิบาย ในฎีกาแล้ว ความหมายที่ถูกต้องและสอดคล้องกับหลักอุปาจารย์ ควรแปลว่า “จากผู้ครองเรือน”

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 พบการใช้อุปาจารย์ 4 ประเภทหลัก ได้แก่ การอุปาจารย์, ผลูปาจารย์, อเหตุอุปาจารย์ และฐานูปาจารย์ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 15 (Malalasekara, 1974) มีพระภิกษุอาจารย์สำคัญ คือ พระอานันทเถระ ผู้แต่งมูลฎีกา เพื่ออธิบายอรรถกถาอภิธรรม แม้คัมภีร์นี้จะไม่มีการเสนออุปาจารย์แบบใหม่ เพิ่มเติม แต่ยังคงใช้เพียงสองประเภทที่มีมาก่อนหน้านั้น คือ การอุปาจารย์ และผลูปาจารย์ พระอานันทเถระ จำพรรษาอยู่ในมหาวิหาร และมีศิษย์สำคัญ คือ พระพุทธปิยะ ผู้ประพันธ์คัมภีร์ ปทรูปสิทธิไวยากรณ์ และปชชมธุ อันมีชื่อเสียง

ต่อมา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 นี้ เป็นช่วงที่มีอุปการะปรากฏเพิ่มขึ้นมาอีก 5 อุปการะ ได้แก่ ฐานอุปการะ คือ ส่วนนวกกล่าวถึงผู้อาศัย แต่หมายถึง ที่อาศัย โดยอุปการะนี้ปรากฏขึ้นในคัมภีร์สุโพธาลังการฎีกา แต่งโดยพระสังฆรักขิตมหาเถระ ดังข้อความว่า

“ประเภทของอสังการที่แสดงภาวะ คือ จุดมุ่งหมายของกวีทั้งหลาย ชื่อว่า ภาวะ โดยอรรถนั้น แม้กลุ่มบทนามเป็นต้นอันเป็นที่อาศัยของภาวาลังการนั้น ท่านก็เรียกว่า ภาวะ ในที่นี้ โดยฐานอุปการะ ” (พระสิริธัมมกิตติเถระ, 2560)

อสังการ หมายถึง หลักการตกแต่งถ้อยคำให้มีความงดงามและไพเราะ อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของอสังการย่อมขึ้นอยู่กับคำประเภทนามเป็นสำคัญ เพราะบทนามทำหน้าที่เป็นที่ตั้งหรือเป็นฐานให้เกิดการตกแต่งทางวาทศิลป์ได้ คำอธิบายนี้จึงกล่าวถึง ภาวาลังการ ในฐานะสิ่งที่อาศัยบทนาม แต่ในอีกแง่หนึ่งสามารถหมายถึง “บทนาม” ซึ่งเป็นที่อาศัยนั้นได้ด้วย เช่น ประโยคบาลีที่ว่า “กุนตา ปจรณติ” แปลว่า “หอกกำลังเที่ยวไป” ความจริงแล้วหอกไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ด้วยตนเอง การเคลื่อนไหวของหอกย่อมต้องอาศัยแรงของผู้ที่ถือหอก ดังนั้น ประโยคนี้แม้จะกล่าวถึง “หอก” โดยตรง แต่ความหมายที่แท้จริงกลับหมายถึง “บุคคลผู้ถือหอก” ซึ่งเป็นผู้ทำให้การเคลื่อนไหวนั้นเกิดขึ้น

อีก 4 อุปการะที่เหลือนั้น ปรากฏในคัมภีร์นยาสะ ได้แก่ (1) เอกเทศอุปการะ คือ ส่วนนวกกล่าวถึงทั้งหมด แต่หมายถึงบางส่วน (2) สทิสอุปการะ คือ ส่วนนวกกล่าวถึงอุปมานะคือสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ แต่หมายถึงอุปเมื่อยะ คือ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (3) คุณูปการะ คือ ส่วนนวกกล่าวถึงคุณของสิ่งของหรือบุคคล แต่หมายถึงบุคคลหรือสิ่งของที่มีคุณ (4) ตัทธัมมอุปการะ คือ ส่วนนวกกล่าวถึงสิ่งที่ไม่จริงให้เหมือนมีจริง ดังข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

“ศัพท์ที่เป็นไปโดยหมู่แต่ปรากฏแม้ในส่วน อุทาหรณ์ รุกข์ ฉินฺทติ (ตัดต้นไม้) ปฏฺเฏ ททฺโฆ (ผ้าถูกเผา) ศัพท์บางศัพท์ ถูกเรียกเช่นนั้น เพราะสัณฐาน เป็นต้น เนื่องจากมีส่วนคล้ายกับสิ่งนั้น ดังในอุทาหรณ์ว่า สีโหย์ บุรีโส (บุรุษผู้นี้ดังราชสีห์) บางศัพท์ถูกเรียกเช่นนั้นโดยคุณลักษณะ ดังในอุทาหรณ์ เป็นต้นว่า นิโลยฺ ปฏฺเฏ (ผ้านี้สีเขียว) บางศัพท์ถูกเรียกเช่นนั้นโดยตัทธัมมะ ดังในอุทาหรณ์ว่า สลวิสาณํ (เขาระด่าย)” (นยาสปกรณ์, 2566)

ตัวอย่างแรกแสดงลักษณะของ เอกเทศอุปการะ กล่าวคือ ในประโยคที่ว่า “ตัดต้นไม้” การกระทำที่แท้จริงไม่ได้ตัดต้นไม้ทั้งต้น แต่ตัดเพียงบางส่วน เช่น ลำต้นหรือกิ่งก้าน ทว่าถ้อยคำที่ใช้กลับกล่าวถึง “ต้นไม้” ทั้งหมด ดังนั้น จึงเป็นการกล่าวถึงสิ่งทั้งหมด (ต้นไม้) แต่แท้จริงแล้ว หมายถึง เพียงบางส่วน (ลำต้นหรือกิ่ง) เช่นเดียวกับกรณีที่กล่าวว่า “ผ้าถูกไฟไหม้” ซึ่งโดยความเป็นจริง ไฟไหม้เพียงบางส่วนของผ้า แต่ใช้ถ้อยคำเหมือนไหม้ทั้งผืน

ตัวอย่างถัดมาเป็น สทิสอุปการะ ดังประโยคที่ว่า “บุรุษผู้นี้ดังราชสีห์” แม้ในประโยคนี้ไม่มีคำแสดงการเปรียบเทียบชัดเจน (เช่น วีย หรือ อิว) แต่ก็เข้าใจได้โดยนัยว่า บุรุษย่อมไม่ใช่ราชสีห์ หากหมายถึงบุรุษที่มีลักษณะคล้ายราชสีห์ เช่น ความองอาจหรือความกล้าหาญ ดังนั้น ประโยคนี้จึงกล่าวถึงสิ่งที่เป็นเครื่องเปรียบเทียบโดยตรง (ราชสีห์) แต่แท้จริงแล้ว มุ่งหมายถึงบุรุษที่ถูกเปรียบ

ตัวอย่างที่สามเป็น คุณูปการะ ในกรณีทีกล่าวว่า “ผ้าสีเขียว” (นีโล ปิณฺณ) ซึ่งตามหลักแล้ว ควรกล่าวเพียงว่า “นีล อหาร” (จงนำสิ่งที่มีสีเขียวมา) เพราะเป็นการระบุคุณลักษณะ (สีเขียว) แล้วหมายถึงสิ่งที่มีคุณลักษณะนั้น (ผ้า) แต่ในที่นี้กลับกล่าวทั้งคุณ (สีเขียว) และสิ่งที่มีคุณ (ผ้า) ทำให้ตัวอย่างนี้ไม่ค่อยเด่นชัดนัก

ตัวอย่างสุดท้ายเป็น ตัทธัมมูปการะ ซึ่งใช้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริงให้เสมือนว่าได้อยู่จริง เช่น “เขากะตาย” (สสฺวิสาณฺ) ซึ่งในความเป็นจริงไม่มีเขาของกระต่าย แต่มีการสมมุติขึ้น เพื่อสื่อความหมายตามสำนวน ตัทธัมมูปการะ เช่นนี้แม้จะพบไม่บ่อยนักในพระไตรปิฎก แต่ก็มีปรากฏอยู่บ้าง

โดยสรุป ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ได้เกิดการเพิ่มรูปแบบอุปการะใหม่อีก 5 ประเภท เมื่อนำมารวมกับอุปการะ 4 ประเภทที่มีอยู่ในยุคอรรถกถา จึงทำให้ในยุคนี้มีอุปการะรวมทั้งหมด 9 ประเภท คัมภีร์ที่แต่งในสมัยนี้ เช่น สารัตถทีปนี ของพระสารีบุตร และวชิรพุทธวิภา ของพระวชิรพุทธ แม้จะมีการใช้อุปการะแบบหลากหลาย แต่ก็ยังคงอยู่ในกรอบของ 9 ประเภทนี้ และไม่มีการเสนออุปการะที่เกินไปกว่านี้ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 มีพระเถระชาวพม่าชื่อ อุปัฏฐ (ที่คนไทยเรียกว่า หลวงตาสา) ได้รจนาคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีที่มีเนื้อหาหลุ่มลึกชื่อว่า คัมภีร์ตถะ ซึ่งมุ่งอธิบายหลักการวิเคราะห์ทางไวยากรณ์และอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ที่ซับซ้อนเกี่ยวกับการตีความทางภาษา ภายในคัมภีร์นี้ได้กล่าวถึง “อุปการะ” รวม 10 ประเภทที่สืบต่อมาจากคัมภีร์ยุคก่อนหน้า พร้อมกับเพิ่มรูปแบบใหม่ขึ้นอีก 2 ประเภท คือ สมปีอุปการะ และเอกเทศอุปการะ สำหรับสมปีอุปการะ อุปัฏฐได้ยกตัวอย่างประโยค “คงคาย สสส ติฏฐติ” แปลว่า “ข้าวกล้าตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำคงคา” (ประมวลจุฬาสัททศาสตร์ 31 คัมภีร์, 2551) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามหลักไวยากรณ์แล้ว ประโยคนี้ควรจัดเป็น สมปีอุปการะ มากกว่า สมปีอุปการะ เพราะคำว่า คงคาย หมายถึง “ใกล้แม่น้ำ” (สมปี) มิใช่ “ฝั่งแม่น้ำ” (สมปีปะ) การกล่าวถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ (สมปี) แต่หมายถึง ฝั่ง (สมปีปะ) จึงถือว่าเป็น สมปีอุปการะ ไม่ใช่สมปีอุปการะตามที่ผู้แต่งระบุ ส่วน เอกเทศอุปการะ ผู้แต่งยกตัวอย่างประโยคว่า “สมุทโท มยา ทิฏฺฐา” หมายถึง “เราได้เห็นมหาสมุทรแล้ว” (ประมวลจุฬาสัททศาสตร์ 31 คัมภีร์, 2551) ประโยคนี้เป็นกรการกล่าวถึง “มหาสมุทร” ทั้งหมด (เอกเทศ) แต่ในความจริงผู้พูดเห็นเพียงบางส่วน (เอกเทศะ) ของมหาสมุทรเท่านั้น จึงเป็นตัวอย่างของเอกเทศอุปการะ ดังนั้น แม้ว่าผู้แต่งจะใช้คำว่า “สมปีอุปการะ” แต่เนื้อหาที่ให้มาสอดคล้องกับ สมปีอุปการะ มากกว่า และเมื่อรวมอุปการะที่มีมาก่อนหน้านี้เข้ากับสองประเภทที่กล่าวถึงในคัมภีร์คัมภีร์ตถะ จึงทำให้ในยุคนี้ มีอุปการะรวมทั้งสิ้น 12 ประเภท

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ได้มีคัมภีร์หนึ่งชื่อว่า สัททสารัตถชาลินี เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีล้วน แต่งราว พ.ศ. 1899 โดยพระนาคิตเถระ ชาวพม่าซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้ากิตติสิหสूर (ราว พ.ศ. 1855) ประพันธ์เป็นคาถา 516 คาถา แสดงเรื่องการเชื่อมคำ (สนธิ) จนถึงกิตกัจจาย ในช่วงต้นของคัมภีร์นั้นมีกณฑ์พิเศษ ซึ่งแสดงเรื่องอุปการะ 10 และนยะ 40 พร้อมกับตัวอย่างไว้ด้วย (ประมวลจุฬาสัททศาสตร์ 31 คัมภีร์, 2551) โดยอุปการะทั้ง 10 ที่แสดงในคัมภีร์นี้ก็เหมือนกับคัมภีร์ตถะ

อุปการะอย่าง 13 มีชื่อว่า คุณูปการะ คือสำนวนที่กล่าวถึงผู้ที่มีคุณแต่หมายถึงคุณ สำนวนประเภทนี้เป็นสำนวนที่เกิดหลังสุดในบรรดาสำนวนอุปการะ โดยท่านอาจารย์ญาณธชเถระ (แลตีสยาตอ) เป็นผู้สังเกตเห็นแล้ว บัญญัติขึ้นมาในคัมภีร์อนุทีปนี ซึ่งท่านแต่งอธิบายปรมัตถทีปนี มีข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

พุทธ ศัพท์ ในบทว่า พุทธานุสสติ นี้ เป็นการกล่าวโดยอ้อมถึงผู้มีคุณ เพราะทัฬหะ (บุคคล
สิ่งของ) อันมีคุณถูกระบุคุณด้วยชื่อ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ชื่อว่า
พุทธานุสสติ (อนูทีปนี ข้อ 170)

คำว่า พุทธานุสสติ เมื่อตรวจสอบตามรากศัพท์ หมายถึง “การตามระลึกถึงพระพุทธเจ้า” กล่าวคือ
การนำใจระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธองค์โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาตามความหมายเชิงปฏิบัติ (ตามอรรถ)
กลับพบว่า สิ่งที่ถูกปฏิบัติระลึกส่วนใหญ่ มิใช่เพียงพระองค์ในฐานะบุคคล หากเป็น พระคุณ อันประเสริฐ
ของพระองค์ เช่น คุณ 9 ประการ มี อรหํ, สมมาสมพุทโธ, วิชชาจรณสมปนโน, โลกะวิทู, อนุตตรโร,
บุริสทมมสารถิ, สตถาเทวมานุสสานํ, พุทโธ, และ ภควา อันสรุปในคาถา “อิติปิโส ภควา...” เป็นต้น ด้วยเหตุนี้
อรรถกถาจารย์ในคัมภีร์ อนูทีปนี ซึ่งแต่งโดยพระญาณธชเถระ (แลตีสยาตอ) จึงอธิบายว่า การปฏิบัติ
พุทธานุสสติที่แท้จริง คือ การระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า มิใช่เพียงการนึกถึงพระพุทธรูปในฐานะบุคคล
เท่านั้น ในทางไวยากรณ์ คำว่า พุทธ ในที่นี้จึงเป็น คุณิ คือ “ผู้มีคุณ” หมายถึงพระพุทธเจ้าโดยตรง
แต่ความหมายที่มุ่งสื่อกลับเลื่อนไปยัง คุณะ คือ “พระคุณ” ของพระองค์ ซึ่งเป็นความหมายโดยอ้อม
ลักษณะการใช้เช่นนี้ จึงเข้าข่าย คุณูปการะ คือ การกล่าวถึงผู้มีคุณเพื่อให้หมายถึงคุณ ที่สำคัญ
“คุณูปการะ” นี้ จัดเป็นอุปการะประเภทที่เพิ่มขึ้นใหม่ในลำดับสุดท้าย จากการสังเกตและบัญญัติ
โดยพระญาณธชเถระ ซึ่งแม้จะเป็นนวัตกรรมทางการอธิบายของท่าน แต่ก็ยังคงยืนอยู่บนรากฐานแนวคิด
ดั้งเดิมของโบราณจารย์ คือ “การกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่หมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง” เพียงแต่ขยายมิติให้ชัดเจนขึ้นว่า
ผู้ถูกกล่าวถึง คือ เจ้าของคุณ แต่เป้าหมายที่แท้จริงคือคุณสมบัติอันเลิศที่ท่านทรงไว้

พุทธ ศตวรรษ	พุทธ ศักราช	คัมภีร์/ เหตุการณ์ สำคัญ	ผู้แต่ง	ประเภท อุปการะ ที่ปรากฏ	จำนวน อุปการะ สะสม	รายละเอียด
10	1000	สมังคลวิลาสินี	พระพุทธโฆสา จารย์	ผลูปการะ	1	หลักฐานครั้งแรกของ อุปการะ - กล่าวถึงผล แต่หมายถึงเหตุ
10	1000	สารัตถปกาสินี	พระพุทธโฆสา จารย์	ผลูปการะ	1	ใช้ผลูปการะ เช่นเดียวกับสมังคล วิลาสินี
10	1000	อัญญุสาลินี	พระพุทธโฆสา จารย์	ผลูปการะ	1	ใช้ผลูปการะ เช่นเดียวกับสมังคล วิลาสินี
10	1000	สัมโมหวิโนทนี	พระพุทธโฆสา จารย์	ผลูปการะ	1	ใช้ผลูปการะ เช่นเดียวกับสมังคล วิลาสินี

พุทธศตวรรษ	พุทธศักราช	คัมภีร์/เหตุการณ์สำคัญ	ผู้แต่ง	ประเภทอุปจาระที่ปรากฏ	จำนวนอุปจาระสะสม	รายละเอียด
10	1000	ปรมัตถโชติกา	พระพุทธโฆษาจารย์	ผลูปจาระ, การณูปจาระ, ฐานูปจาระ	3	เพิ่มการณูปจาระ, ฐานูปจาระ
10-11	1071-1103	อุทานอรรถกถา	พระธรรมपालเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้สองประเภทหลักในการอธิบายเนยยัตถะ
10-11	1071-1103	วิมานวัตถุอรรถกถา	พระธรรมपालเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้สองประเภทหลักในการอธิบายเนยยัตถะ
10-11	1071-1103	เถรีคาถาอรรถกถา	พระธรรมपालเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้สองประเภทหลักในการอธิบายเนยยัตถะ
10-11	1071-1103	เนตติอรรถกถา	พระธรรมपालเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ, ฐานูปจาระ, อภัพูปจาระ	4	เพิ่มอภัพูปจาระ
10-11	1071-1103	สิลักขันธวรรคฎีกา/ฎีกาอื่น	พระธรรมपालเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ, ฐานูปจาระ	3	เพิ่มฐานูปจาระในฎีกา
10-11	1100	จูฬนิตเทสอรกถา	พระเทวเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้ในการอธิบายเนยยัตถะ
10-11	1100	ปฎิสัมภิยามรรคอรรถกถา	พระมหานามเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้ในการอธิบายเนยยัตถะ
15	1400-1500	มูลฎีกา (อภิธรรม)	พระอาณันทเถระ	ผลูปจาระ, การณูปจาระ	2	ใช้สองประเภทหลัก ไม่มีการเพิ่มประเภทใหม่
17	1600-1700	สุโพธาลังการฎีกา	พระสังฆรักขิตมหาเถระ	ฐานูปจาระ (เพิ่มใหม่)	5	เพิ่มฐานูปจาระ
17	1600-1700	นยาสะ	ไม่ระบุผู้แต่ง	เอกเทศูปจาระ, สติอุปจาระ, คุณูปจาระ, ตัทธัมมูปจาระ (เพิ่มใหม่)	9	เพิ่ม 4 ประเภทใหม่
17	1600-1700	สารัตถทีปนี	พระสารีบุตร	อุปจาระ 9 ประเภท	9	ใช้อุปจาระในกรอบ 9 ประเภท
17	1600-1700	วชิรพุทธิฎีกา	พระวชิรพุทธิ	อุปจาระ 9 ประเภท	9	ใช้อุปจาระในกรอบ 9 ประเภท

พุทธศตวรรษ	พุทธศักราช	คัมภีร์/เหตุการณ์สำคัญ	ผู้แต่ง	ประเภทอุปจาระที่ปรากฏ	จำนวนอุปจาระสะสม	รายละเอียด
18	1700-1800	คัมภีร์ตถะ	อุจิปัญ	สมิปปุจาระ, เอกเทศุปจาระ (เพิ่มเติม)	12	เพิ่ม 2 ประเภทใหม่
19	1899	สัทธสารัตถ์ชาลินี	พระนาโคตเถระ (พม่า)	อุปจาระ 10 ประเภท	10	แสดงอุปจาระ 10 และนยะ 40
สมัยใหม่	ไม่ระบุ	อนุทีปนี	พระญาณธจเถระ (แลตีสยาดอ)	คุณูปจาระ (เพิ่มเติม)	13	เพิ่มคุณูปจาระ เป็นอุปจาระประเภทสุดท้าย

สรุป

จากการศึกษาพัฒนาการของแนวคิด เนยัตถะ และ นิตัตถะ ตั้งแต่พระสูตรในพระไตรปิฎก อรรถกถา จนถึงคัมภีร์ฎีกา พบว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของถ้อยคำในพระพุทธานุศาสนเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการตีความพระธรรมอย่างลึกซึ้งและถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงแยกคำสอนออกเป็นสองลักษณะ เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อน คือ คำสอนที่มีความหมายตรง (นิตัตถะ) และคำสอนที่ต้องอาศัยการตีความ (เนยัตถะ) การแยกประเภทนี้ ยังได้กลายมาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทฤษฎีสัมมุติสังกะและปรมัตถสังกะ ในคัมภีร์ยุคหลัง รวมทั้งความคิดเรื่องสังกะสองระดับในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ต่อมา คัมภีร์อรรถกถา และฎีกาได้ต่อยอดหลักการตีความนี้ให้ซับซ้อนขึ้น โดยพัฒนาวิธีที่เรียกว่า “อุปจาระ” เพื่ออธิบายถ้อยคำที่ไม่สามารถยึดตามตัวอักษรได้โดยตรง อุปจาระซึ่งเริ่มต้นจากเพียงประเภทเดียว ต่อมา ได้ขยายเป็น 13 ประเภทในช่วงพุทธศตวรรษหลัง ๆ กลายเป็นกรอบวิธีวิทยาสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจหลักธรรม และคำสอนในพระไตรปิฎก ดังนั้น การศึกษาความแตกต่างของคำสอนแบบเนยัตถะและนิตัตถะ พร้อมทั้งการพัฒนาไปสู่แนวคิดอุปจาระ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ “ภาษา” ในฐานะเครื่องมือสื่อสารที่ต้องตีความอย่างมีชั้นเชิง ไม่ใช่สังกะที่เที่ยงแท้ การทำความเข้าใจถ้อยคำในลักษณะนี้ไม่เพียงป้องกันความเข้าใจผิดในพระธรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้เข้าถึงความหมายอันลึกซึ้งของพระพุทธานุศาสน และทำให้เห็นว่า พระธรรมเทศนาไม่ว่าจะอยู่ในระดับสมมุติหรือปรมัตถ์ ล้วนมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือการนำพาสัตว์โลกให้หลุดพ้นจากทุกข์

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). *วรรณคดีบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พีปกรณญาณธจเถระ. อนุทีปนี. สืบค้นเมื่อ 30 สิงหาคม 2568, จาก Tipitaka App /แลตีสยาดอ/อนุทีปนี/กมมฐฐานสงคหอนุทีปนา.

_____. (2552). *อภิธรรมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประยูรสารไทยการพิมพ์.

- ธัมมปาเลเถระ. (2539). *เนตติอรรถกถา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.
- _____. (2539). *มูลปณณาสกัฎฐิกา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.
- ธัมมานันทเถระ และทอง หงส์ลดาธมภ์. (2523). *อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้และสำนวนภาษาในพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อภิธรรมโชติกิจวิทยาลัย
- ประมวลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 31 คัมภีร์. (2551). นครปฐม: โรงพิมพ์ซีไอเอเซ็นเตอร์.
- พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร. (2548). *ภาษากับการตีความในพระพุทธานุศาสน*. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2568, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/517>
- พระโมคคัลลานเถระ. (2016). *คัมภีร์อภิธานปิฎก* (พระมหาไพโรจน์ นิธิรักษ์, จำรูญ ธรรมดา Trans.). กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์.
- พระสิริธัมมกิตติเถระ. (2560). *สุโพธาลังการะ อภินวฎฐิกา*. กรุงเทพฯ: ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มินจิมหาสิริเชยะตุ. (2558). *ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- วชิรพุทธิเถระ. (2566). *นยาสาปกรณ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์.
- โสรัจจ์ หงส์ลดาธมภ์. (2565). *โคลกมุลฐานว่าด้วยทางสายกลาง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพันดารา.
- G.P. Malalasekera. (1974). *Dictionary of Pali Proper Names*. 1st Indian Edition. Motilal Banarsidass.
- Guy Newland. (1992). *The Two Truths*. Ithaca. Snow Lion Publications.
- Hermann Kulke, K. Kesavapany, Vijay Sakhuja. (2010). *Nagapattinam to Suvarnadwipa Reflections on the Chola Naval Expeditions to Southeast Asia*. Manohar Publications,
- Karunadasa, Y. (2010). *THE THERAVĀDA ABHIDHAMMA*. Centre of Buddhist Studies, The University of Hong Kong.
- Sonam Thakchoe. (2007). *The Two Truths Debates: Tsongkhapa and Gorampa on The Middle Way*. Somerville. Wisdom Publications.
- T.R.V.Murti, (1974). *The Central Philosophy of Buddhism: A Study pf Madhyamika System*. London. George Allen and Unwind Ltd.